

Derin İnsan

Mehmet Yılmaz

Bu kitap Derin DüŖünce Fikir
Platformu'nun okurlarına
armağanıdır.

www.derindusunce.org

Önsöz

"Düşümde bir kelebektim. Artık bilmiyorum ne olduğumu. Kelebek düşü görmüş olan bir insan mıyım yoksa insan olduğunu düşleyen bir kelebek mi?" (Zhuangzi, M.Ö. 4.yy)

Hakikat'in ne tarafındayız? Hiç bir şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde nasıl bilebiliriz bunu? Zekâ, mantık ve bilim... Bunlar Hakikat ile aramıza bir duvar örmüş olabilir mi?

"...Neden insan her hangi bir hayvan gibi, yeryüzünü bir eğlence merkezi, kendisini de bir turist olarak kabul edip yaşayamıyor? Bilerek, isteyerek bu yaşamı seçen insanları bir zaman sonra "bir şeyleri aşmak, bir şeylerin ötesine geçmek" çabasında görüyoruz.

Gerçek şu ki korkudan elleriyle yüzünü kapatan insan aynı zamanda parmaklarının arasından kendini korkutan şeyi görmek istiyor! Okuduğunuz bu basit cümle insanın yeryüzündeki dramının özeti. Acıklı bir durum. Zira parmaklarınızı kaparsanız güvenliktesiniz(!). Ama kalbinizin derinliklerinden gelen bir ses kendi kendinize yalan söylediğinizi fısıldıyor..."

Modern dünyanın para kazanma makinesi homo-economicus'a, "**maymunlaşmış insana**" alternatif bir insan tarifi yapmak için yazıldı bu kitap. Bu "**derin insan**" kendi etik zemini ve alternatif siyasî projeleriyle 21ci yüzyıla damgasını vuracak. Ya da insanlık kendisini yok edecek.

Freud, Camus, Heidegger, Kierkegaard, Pascal, Bergson, Kant, Nietzsche, Sartre ve Russel'in yanında Mesnevî'den, Mişkât-ül Envar'dan, Makasıt-ül Felasife'den, Füsüs'tan ilham alındı. Hiç bir öğretiye sırt çevrilmedi. Aşık Veysel, Alfred Hitchcock, Maupassant, Hesse, Shyamalan, Arendth, Hume, Dastour, Aulagnier, Cyrulnik, Politis, Sibony, Zarifian ve daha niceleri parmak izlerini bıraktılar kitabımıza.

İçindekiler

Verme hakkı.....	5
Ölürsem beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar! (*)	7
Yaşama çıplak gözle bakarken.....	11
Zina da böyle bir şey işte.....	16
Ne yani? Ben de mi?.....	21
İnsan maymunlaşabilir mi ?	26
(B)eden, (E)sas, (N)efs: Başörtüsü ile ilgisi olmayan başörtüsü yazısı	33
Fahişelik, şehitlik ve özgürlük.....	38
Güzellik Matkabı Zekâ Duvarını Deler mi?	48
Korku matkabı zekâ duvarını deler mi?	77

Verme hakkı

"Neden küçük çocuklar yaptıkları resimleri büyüklere vermeyi bu kadar çok severler? Bir sevgi bağı oluşturmak? İçlerinden, kalplerinin derinliklerinden gelen o nesneyi vererek bir başka insanı mutlu etmek?"

*Vermek en başta vereni mutlu eder. Zira vererek insan kendi büyüklüğünü, güzelliğini, **gönül zenginliğini** yaşar."*(1)

Sokakta yaşayan çocuklar üzerine sayısız rapor var. Bu raporlar genellikle çocukların sorunları üzerine odaklandıklarından gerçekte önemli olanı gözden kaçırıyorlar:

Bunlardan biri olan [UNICEF](http://www.unicef.org)'in 2005'te yayınladığı bir rapora göre dünyada 100 milyondan fazla çocuk sokakta yaşıyor. Yaşamak için çalışıyor ve fuhuş yapıyorlar, bu hayata tahammül etmek için ise uyuşturucu kullanıyorlar. Bu çocukların % şu kadarı 15 yaşına gelmeden ölecek, % şu kadarı 18 yaşına gelmeden hapse girecek, ...

Peki ya kurtulanlar? Onlar nasıl çıkıyorlar bu sefalet-fuhuş-uyuşturucu girdabından?

Derin İnsan

[Kolombiyalı](#) bir grup araştırmacı(2) işte bu soruyu sormuşlar ve keşfettikleri gerçek hepimizi aydınlatacak cinsten.

Sokak çocuklarının bir kısmı kazandıkları parayla aralarından daha zayıf olanlara kanat geriyorlar. Onlara yiyecek alıyorlar, hasta olanlara ise ilaç. Bir kısmı ailelerini besliyor. Kardeşlerini okutmaya çalışanlar bile var. İşte 6-7 yaşında yetişkin gibi yaşamak zorunda kalan bu çocuklar sefalet girdabından kurtuluyorlar. Vermek, paylaşmak onları kendi gözlerinde kıymetli yapıyor. Toplumun ittiği, unuttuğu bu küçük insanlar yemek ve giysiden çok saygı görmeye, bir işe yaramaya muhtaçlar.

Yetimhaneler üzerine yapılan birçok araştırma da bunu teyid eder nitelikte. Kendilerine sıcak bir yatak, yiyecek ve giysi verilse bile sokak çocukları bir zaman sonra yetimhanelerden kaçıyorlar. Bunun sebebi ise nankörlük değil elbette. "Birisi" oldukları, "sayıldıkları" sokakları özlüyorlar. Bunu dikkate alan sığınma evlerinde ise bu çocuklara yiyecek ile beraber çeşitli sorumluluklar veriliyor.

Samimiyetle söyleyeyim, dilenerek ve çalarak ailesine bakan bir sokak çocuğuyla karşılaştığımda kendimi çok güçlü hissetmiyorum.

Öyle zannediyorum ki biz « zenginler » de muhtacız bu yardımlaşmaya. Hayatın tadını çıkarma adına **verme hakkımızı kullanmayı unutabiliriz** çünkü. Daha parlak saçlar, daha beyaz çamaşırlar, daha büyük bir araba, daha güzel bir ev, daha çok fonksiyonlu bir cep telefonu, Fransız mutfağı, yeni tatil beldeleri...

Sözüm ona "**yaşama sanatı**" denen bir şey uğruna ölü gibi yaşamak, anlık tatminler uğruna iç huzurumuzu feda etmek işten bile değil.

Reklamcılar sağolsun "hayat bu işte" diye sattıkları gazozların, çikolata ısıırıp "mutlu" olanların, "**çağdaş yaşam**" gettolarına kendini hapsedip "**huzuru yakalayan**" zavallıların resimlerini göre göre **MUTLULUK** ile **TATMİN** kavramlarını fena halde birbirine karıştırmış vaziyetteyiz sanki.

Haddim olmayarak bütün dostlarıma **verme hakkınızı kullanmayı unutmayın** diyorum.

(1) *Les murmures des phantomes, Boris Cyrulnik*

(2) *La Resiliencia. Responsabilidad del sujeto y esperanza social, Kolombiya, 2002 (Cano, Colmenares, Delgado, Villalobos)*

Ölürsem beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar! (*)

Paris'in çok da güzide olmayan semtlerinden birinde, **Radio Soleil** - Güneş radyosu (FM 88.6) stüdyolarından içeri ilk adım atışımızdı. Her dilden yayın yapan bu radyonun Türkçeye ayrılmış saatlerinde gönüllü sunuculuk yapacaktık. O gün bir de yenilik vardı. İlk defa dinleyicilerimiz bizi arayabilecekler biz de onların istedikleri parçaları çalacaktık. Telefon çaldı. Daha "alo" diyemeden "Ölürsem beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar" dedi birisi. Arkadan sanayi tipi dikiş makinelerinin çıkır çıkır sesleri geliyordu. "Bir dakika, beyefendi siz kimsiniz?" Aynı ses tekrar "Ölürsem beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar". Önümüzde duran yüzlerce Bülent Ersoy, Zeki Müren kasetinin arasından **Ömer Danış**'inkini bulduk. Şarkıyı anons ettim ve ses geçirmez camın arkasında duran Cezayirli teknisyen İdris'e başparmağımla "okey" işareti verdim.

Eğer ölürsem buralarda

Eğer benim için ağlayan biri varsa baş ucumda

Eğer ölürsem buralarda Vasiyetimdir beni götürsünler doğduğum topraklara

Beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar Baş ucumda biten yediverenleri ah aşıklar koklasınlar...

Şarkı biter bitmez telefon yeniden çaldı. "biz İstanbul restoranından arıyoruz, lütfen beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar adlı parçayı çalar mısınız?" Daha yeni çaldığımızı, vakit kalırsa programın sonunda yeniden koyabileceğimizi

Derin İnsan

söyledim. Telefonun ucundaki ses adeta yalvarıyordu. Profesyonel bir sunucu edasıyla mikrofonu elime aldım "*gelen yoğun istek üzerine bir kez daha....*" Türkiye'de sadece minibüse bindiğim zaman ya başını ya sonunu duyduğum bu şarkı ilk defa bana çok garip bir etki yapmıştı! Benim gibi "İstanbul çocuğu" olan arkadaşımın yüzüne baktım. O da benim gibi tavana bakarak dolmuş gözlerindeki yaşları geri akıtmaya çalışıyordu. Vatan hasreti ile yanıp tutuşan gurbetçilere mi acıyorduk yoksa kendimize mi?

Ait olduğumuz toprakların insanları, kültürü ve dili bizi paçalarımızdan yakalamış, hep ertelediğimiz soruları burnumuza sokuyordu. Bazen Laz, bazen Kürt, bazen iç Ege şivesiyle, bazen de İstanbul'da bile hiç duymadığımız bir şiveyle gelen bu istekler bizi "gerçek kimliğimizle" karşıya getiriyordu. Vatan nerede başlar? Nerede biter? Bu çilekeş insanlarla bizi birleştiren ve ayıran nedir? Telefonlar ya bir dikiş atölyesinden ya da İstanbul Restoran'dan geliyordu. Tabi Paris'teki Türk lokantalarının en az yarısının adı İstanbul Restoran olduğu için bunun hiç bir önemi yoktu!

O gün program bitene kadar bu şarkıyı belki 40 defa çaldık. Teknisyen İdris'in hayret dolu bakışlarına aldırmadan kızarmış gözlerimizle tekrar tekrar geri sararak bozduğumuz kasetle yayın odasından çıkarken hiç olmadığımız kadar yorgun ve bir o kadar da hafiflemiştik.

Mümkün mü artık dönmek?

Türkiye'ye tatile gelen her gurbetçinin karşılaştığı bir soru vardır : « *Dönmeyi düşünüyor musunuz ? Yani kesin dönüş yapmayı?*» Gurbetçi kem küm eder, « hayır » dese soranın « evet » dese sorulunun yaşadığı ülkeyi kötülemiş olacağını düşünür.

Evleri Türk bayrakları, ezan okuyan çalar saatler, Türkiye haritalı duvar halılarıyla dolu bu gurbetçiler neden dönmezler? 1999-2001 arasında Türkiye'yi sarsan deprem ve ekonomik krizler silsilesinde bir çok şirket batmış veya küçülmüş, ODTÜ, Boğaziçi gibi fiyakalı üniversitelerden mezun tecrübe sahibi gençler işsizlik yüzünden kapağı yurtdışına atmıştı. O yıllarda bazı köşe yazarları "*Türkiye gidemeyenlerin ülkesi oldu*" diyordu.

Çok sordum kendime, yoksa gurbet de dönemeyenlerin ülkesi miydi?

Fransa'daki Türkiye

Türkiye'den gelmiş gurbetçilerin vatan hasretleri adeta alıp verdikleri nefese bile yansır. Meselâ bazı bölgelerde yaşadıkları yerlerdeki dağlara, tepelere Türkçe isimler verdiklerini görürsünüz.

Paris'in göbeği sayılabilecek bir yerde bulunan bir mahallede (10uncu Paris) Türk bakkallarına girince durumu daha iyi anlarsınız : Tat salça, Tamek reçel, Falım şekersiz sakız, Ülker çikolatalı gofret... Sana margarin. Sadece pastırma sucuk

Derin İnsan

gibi "memlekete özgü" mallar değil sakız veya margarin gibi çok büyük bir özelliği olmayan ürünler bile Türkiye'den gelir.

Yaz gelirken uçak fiyatları yükselir. Kimse "*tatile nereye gideceksin?*" diye sormaz. Hedef hep aynı yerdir, memleket. Ama Kapıkule'yi geçince memleket kelimesinin anlamı değişir, o artık Kastamonu'dur, Gaziantep'tir, Ağrı'dır. Ama gene de Türkiye'ye yeni ayak basmış gurbetçide bir gevşeme vardır. Daha havaalanındaki pasaport kontrolünde geçmeden topuklarını sürterek yürümeye başlamıştır. Uzun süre nefesini tuttuktan sonra su yüzüne çıkmış bir dalgıç gibi yeniden nefes alıyordur o.

Yollar bize memleket

Ömer Danış'ın şarkısı bizi nasıl beklemediğimiz bir anda en zayıf yerimizden yakalamışsa bu şekspirsel "dönmek veya dönmemek" sorusuna da cevap ummadık bir anda, bu kez bir beyitten geldi. Ama ne beyit... Radyo hadisesinden yıllar sonra Orly hava alanında Türk Hava Yolları'nın **TK1825** sayılı uçağına binmek için bekliyorum. Etrafımda yarı Türkçe yarı Fransızca konuşup gülen kızlarım, elimde uçak biletleri, uçuş kartları, camdan seyrettiğim inen kalkan uçaklar... Yarı bilinçli bir şekilde Mesnevî'den bölük pörçük satırlar hafızamdan dudaklarımda iniyor:

"Dinle bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor, Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek kadın herkes ağlayıp inledi. Ayrılıktan parça parça olmuş kalp isterim ki iştiyak derdini açayım, Aslından uzak düşen kişi yine vuslat zamanını arar"

Son kelimeyi telaffuz ettikten sonra birden bire kendimi hiç olmadığım kadar "evimde" hissettim. Havaalanlarının o soğuk, tekdüze bekleme salonları, 3 dilden anonsları, lezzetsiz kahveleri, buzdolabında ıslanmış sandviçleri bir anda çok tanıdık göründü gözüme.

Tekerlekli bavulları oradan oraya çekiştiren 72 milletten insan benim hemşerim oluvermişti. "**Hey gidi Mehmet**" dedim kendi kendime. "**Modern zamanların Hayy Bin Yakzan'ı**" (**). Oysa herşey ne kadar açıldı! Araf suresi hadiseyi bütün açıklığıyla gözler önüne sermemiş miydi? :

172. Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir. 174. Hakka dönsünler diye işte âyetleri böylece ayrı ayrı açıklıyoruz.

"Ölmeden önce ölünüz" hadisinin işaret ettiği kurtuluşa erişemesek de bu dünya bir bekleme salonu değil miydi? Türkiye ve Fransa birden yakınlaşmış, küçülmüş, o bir kaç bin metrekairelik salona sığmıştı. Ömür kâsesi dolmamış her ölümlü gibi zâhiri memleketimiz yollar, bâtinî olan ise Vuslat olmalıydı. "Ben yere göğe sığmam, mümin kulumun kalbine sığarım" hadis-i kudsîsinde de bu yakınlığa

Derin İnsan

işaret edilmemiş miydi? Biz gurbetçilerin bir parça "abartılı" bir biçimde yaşadığımız bu vatan hasreti ruhun aslî vatanını özlemesinin bir tecellisinden başka bir şey değil miydi yoksa?

(*) Türküyü YouTube'dan dinlemek için :

<http://youtube.com/watch?v=4BZQdbPdWq4> (**)Tarık Suat Demren'den dinleyelim : "Hayy Bin Yakzan" İbn-i Tufeyl' in felsefi romanının adı. 1106 yılında Gırnata'da doğan İbn-i Tufeyl İslam düşünce tarihinde İsraki bir filozof olarak kabul edilir. "Uyanık'ın oğlu Diri" anlamına gelen "Hayy bin Yakzan" ıssız bir adada tek başına büyüyen Hayy' in kendi kişisel tecrübeleriyle Hakikat'i arama çabasının kelimelere dökülmüş halidir. Hayy, tabiatla baş başa, tüm dış etkilerden her türlü insani ve İlahi öğretilerden uzak biçimde çevresine bakarak, Hakikat'in bilgisini ve varlığın sırrını keşfeder. Bu konuda ayrıntılı bilgi ve faydalı bir makale için : <http://www.dusunceler.org/kitap-dergi/2006/08/24/hayy-bin-yakzan/>

Yaşama çıplak gözle bakarken

Paris'e 40 dakika mesafedeki Cergy-St Christophe kasabasında güneş yeni yükseliyordu. Bir bahar günüydü. Her perşembe olduğu gibi mahalle esnafı tatlı bir telaş içindeydi. Mahalle pazarına hazırlık yapıyorlardı.

Aylardır bu kasabada yaşıyordum ama ilk defa ekmeğin fırınında gördüm o kadını. Beyaz tenli, sarı saçlı, açık mavi gözlüydü. Yaşlı kadınların ev işi yaparken giydikleri türden, küçük mavi-beyaz çiçeklerle bezeli entari çelimsiz bedeninde adeta bir masa örtüsü gibi duruyordu. Ayağında ekose desenli erkek terlikleri vardı.

Gözleri morarmış, yüzündeki sıyrıklarından sızan kan henüz kurumuştu. Bir trafik kazasından kurtulmuş gibiydi. Satıcı kız "**Aman tanrım! Ne oldu size böyle?**" dedi.

Kadın utangaç bir ses tonuyla cevap verdi:

- - Merdivenden düştüm bu sabah!
- - Ah! Gene mi? Bu hafta bu kaçınıcı?

Bu kez satıcı kızın endişesi yapmacık, ses tonu alaycıydı. Kadın utançla başını önüne eğdi. Elindeki beyaz renkli süpermarket torbasını bedeninin arkasına saklamaya çalıştı. Dolu şişelerin kısa ve tok şingirtisi duyuldu.

4 şarap şişesini taşıyabilecek kadar sağlam mıydı bu incecik torba? Kesin olan bir şey vardı: Sonradan adının Isabelle olduğunu öğrendiğim bu genç kadın üç yıldır katlandığı koca dayağına bir üç yıl daha dayanacak durumda değildi.

Derin İnsan

Yıllar su gibi geçip gitti. Diplomamı aldığım yılın eylül ayında Isabelle'in cansız bedeni bir cenaze arabasıyla kasabamızı terk etti. Alkolik kocası hapishaneye, uğruna beş buçuk yıl işkenceye katlandığı kızı da bir yetimhaneye gönderildi.

* * *

Rakı şişesi ve anason kokusu çocukluğumda gittiğimiz Caddebostan Maksim gazinosunu hatırlatır bana. Neşe Karaböcek'in şarkıları, mezelerle dolu masalar, şakalar, fıkralar... şarap için aynı şeyi söyleyemem. Ne zaman bir şarap şişesi görsem Isabelle'i ilk defa gördüğüm o gün gelir aklıma.

İnsan kendine "anlattığı" hayatı, o hayatın içini dolduran cisimler ve kavramlar ile anlamlandırıyor. Anlam ise bu derinliği geçmişte ve gelecekte buluyor. Bana bir dramı hatırlatan şarap şişesi bir barmen veya Paşabahçe Cam Fabrikası'nda çalışan kimya mühendisi için bambaşka anlamlar temsil ediyor.

Aslında bu geçmiş ve gelecek algısı bir şekilde sınırılıyor varlıkları. Nasıl boş beyaz bir kâğıttaki kare ve üçgenleri algılayamazsa insan, zaman içinde sınırları belirlenmemiş varlıkları da algılayamıyor. Nasıl sıcaklığın soğuğa, sertin yumuşağa ihtiyacı varsa varlıkların da birer **EL-EVVEL** ve **EL-ÂHİR** tecellisi ile sınırlandırılmaları gerekiyor sanki.

Hız. Mevlânâ bu konuda bir ipucu veriyor insanlara:

"Düzensizlik, sağlık kırılmaktadır! Murad muradsızlıkta, varlık yokluktur! Her şey bunlara benzer; öbür zıtlar ve eşler de bunlar gibidir!" (Mesnevî, Cild II, Beyit 2341)

Mevlânâ insan zekâsının kavrayabildiği türden bir varlığın ancak zıtlıklar sayesinde varolabileceğine işaret ediyor kısaca. Takip eden beyitlerde ise daha açık bir şekilde yaşama anlam veren yegâne şeyin onun zıddı yani ölüm olduğunu anlatıyor:

Terzi elbise yapacağı kumaşı parça parça keser. 'Neden kesiyorsun?' diye bir kimse terziye çıkışabilir mi? 'Bu kıymetli atlası neden parçaladın? Ben parçalanmış kumaşı ne yapayım?' der mi? Her eski binayı yeniden yapabilmek için önce onu yıkarlar! Böylece dülgerin de, demircinin de, kasabın da işi yapmaktan evvel yıkmaktır! [...] Buğday değirmende öğütülüp ezilmeseydi, nasıl ekmek olurdu da sofralarımızı süslerdi?"

Ölümün görünen yıkıcılığı belki de gizli bir inşaatın sürmesi, meselâ buğdayda saklı olan ekmeğin ortaya çıkışı için gerekli. şayet bu doğru ise bir **EZ-ZÂHİR** ve **EL-BÂTİN** tecellisi ile karşı karşıyayız demektir. Böylesi iç içe geçmiş, zor durumların altından Mevlânâ'dan başka kim kalkabilirdi?

Hayata dair büyüme, gelişme, bedeni inşa etme algısı ile onun zıddı ölümün "yıkıcılığı" kanaatimce kültürler üstü, evrensel bir algı. Meselâ batı dillerinde

Derin İnsan

yemek yeme, yemeğin vücuda dahil edilmesi için "restauration - se restaurer" veya "incorporation - incorpore" gibi kelimeler bu algıyı işaret etmiyor mu?

Kur'an'da geçen Üzeyir (a.s.)'in çürümüş eşeğinin parçalarının tekrar toplanması ve dirilmesi (Bakara 258-259) Mesnevî'de anlatılırken bir "yamama sanatı" benzetmesi kullanılıyor. Tasavvufî kaynaklarda yeme-içmenin paramparça bir hırkaya yama yapmaya benzetilmesi zaten istisna değil.

Eski Yunanca İncil örneklerinde geçen **ανάστασις** (anastasis) kelimesi ise Katoliklerce yazılan kitaplarda "réincarnation" (yeniden ete bürünme - Latince *carne* = et) olarak tercüme ediliyor. Oysa Yunanca'da yükselme/yeniden yükselme anlamına gelen bu kelimeyi en azından "résurrection" olarak çevirmek gerekmez miydi?

Hız İsa'nın manevî dirilişine işaret etmiş olabilecek bir kelimenin ısrarla ete bürünme olarak tercüme edilmesine bakışım elbette Müslüman bir perspektiften. Ancak [Yohanna İncili'nin birinci kitabında](#) da fiziksel/bedensel değil Miraç benzeri, manevî bir yükselişten bahsedildiğini iddia eden birçok Hristiyan olmuş ilk başlarda. Papa o kadar rahatsız olmuş ki bu yorum Vatikan tarafından küfür olarak ilân edilmiş. (Daha fazla bilgi için gnostik İncillere bakılabilir)

Elbette 21inci yüzyılın "modern" insanları için adına ölüm dediğimiz "korkunç" şeyin hayatı anlamlandırabileceğini kavramak kolay değil. Modern toplumlar **toplumsal başarılarını** ölçerken ölümü dolaylı veya dolaysız bir ölçüt olarak kullanıyorlar:

- 1) Ortalama yaşam süresi,
- 2) Bebek ve anne ölümleri,
- 3) Aşıyla önlenilecek hastalıklardan ölenler,
- 4) Trafik kazaları,
- 5) İntihar oranları.

Özellikle batı şehirlerinde mezarların etrafı yüksek duvarlarla çevriliyor. Mezarlığa bakan evlerin kiralari daha düşük. Biz de Şişli mezarlığının girişine yazılan **"Bütün nefisler bir gün ölümü tadar"** ibaresi tepki almıştı yanlış hatırlamıyorsam.

Modern yaşamın amacı gitgide ölümden kaçış olmaya başladı sanki. "Ömrü uzatan" ilaçlara, 100 yaşından fazla yaşayan insanlara medyada gösterilen ilgi de bunu işaret ediyor.

Bu noktada bir yanlış anlamayı önlemek için şunun altını çizmek isterim:

"Madem öleceğiz o halde hayatı yaşayalım, sınırlı zamanı iyi kullanalım" türünden fikirleri kasetmiyorum "hayatın anlamını ölüm verir" derken. Modern insanın ölümlle ilgili temel yanlışlığı ölümü hayatın sonunda olan bir olay, noktasal bir kerteriz gibi algılaması belki de. Oysa hidrojen ve oksijen moleküllerini

Derin İnsan

kullanarak bir ırmağı tarif etmek ne kadar zorsa hayatı veya ölümü soyutlayarak "yaşam ırmağını" anlamlandırmak o denli zor.

Öyle zannediyorum ki insan nefsinin etkisiyle bu imkânsız ayrıştırmayı yapmaya çalıştığında kendi fitratına ve hayatın doğasına karşı mücadele vermekten dolayı ifrada ve tefride haliyle mutsuzluğa düşüyor.

Şark ve batı kültürü etkisinde sık sık ceyranda kalan insanlar kâh biyolojik ölüme kâh hayatın sadece zevklerine sınımsız sarılma biçiminde bir dengesizlik sergiliyorlar :

- 1) Ölürüm senin için!
- 2) Ölümüne seviyorum,
- 3) Seni sevmeyen ölsün,
- 4) Ya istiklâl ya ölüm,
- 5) Ölümsüz liderimizin 50ci ölüm yıldönümünde...
- 6) Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır...

Veya ikinci durum için:

- 1) Hayatı yaşa,
- 2) Daha fazlasını iste,
- 3) En iyisine layıksın,
- 4) Gününü yaşa, yarını düşünme!

Batıda çok çirkin bir biçimde tasvir edilen, eli tırpanlı "ölüm meleği" ve korku filmlerinde mezardan çıkan yarı çürümüş cesetler de bu kutuplaşmaya katkıda bulunuyor.

Bir tür fantezi ile karşı karşıyayız aslında. İnsanlar bir cisme veya kavrama hak ettiğinden daha fazla önem atfederek akıllarını yanıltıyorlar. Kadın ayakkabısından tahrik olan fetişistlere veya kartal tüyünde, ayı pençesinde gizli güçler arayanlara benziyorlar.

Derin İnsan

Varlığın bileşenlerini birbirinden ayırıp kimyasını bozmanın ötesinde tariflerini de değiştiriyor bu tutum:

Hayat = *Biyolojik hayat, zevk ve tatmin.*

Ölüm = *biyolojik ölüm, bir çukurda böcekler tarafından yenmeyi bekleme.*

Gerçek anlamları içlerinden boşaltılmış kelimeler ile düşünen, hayatı kendine "anlatan" insan neye üzülüp neye sevineceğini bilemiyor. Mutluluğun yerini tatmin alıyor. **EL-MUHYÎ ve EL-MÜMÎT** nurunun yansıdığı yerde **EN-NÂFÎ' ve ED-DÂRR** tecellilerini arıyor sanki.

Nabzımızın kaç defa atacağı, akciğerimizi kaç defa doldurup boşaltacağımız belli. İnsan ana rahmine düştüğü anda dönmeye başlayan bir sayaç bir tür kum saati gibi işliyor. Üst tarafını değil ama aşağı düşen kumları görebiliyoruz. Başlayan veya biten bir şey yok, sadece belli sayıdaki kum tanesi yer değiştiriyor.

şöyle bir düzeltme yaparak bu yazıyı bitirelim: "Ölene kadar hayatı yaşıyoruz" yerine **H₂O** formülünde olduğu gibi "Hayat-Ölüm denen bir şey yaşıyoruz" diyelim.

Zina da böyle bir şey işte...

Oh lord won't you buy me a Mercedes Benz. - Tanrım, bana bir Mercedes almaz mısın?

My friends all drive porsches, I must make amends. - Arkadaşlarım Porche kullanıyor.

Worked hard all my lifetime, no help from my friends. - Hayatım zor, kimseden

hayır yok,

So oh lord won't you buy me a Mercedes Benz - Tanrım, bana bir Mercedes almaz mısın?

Oh lord won't you buy me a color TV. - Tanrım, bana renkli bir televizyon almaz mısın?

Dialing for dollars is trying to find me. - Ödüllü TV yarışmaları beni bulmaya çalışıyor.

I wait for delivery each day until 3. - Teslimat için her gün 3'e kadar müsaitim.

Derin İnsan

Janis Joplin'in bu [sahane şarkısı](#) insanların din ile nasıl **sapık bir ilişkiye girebileceğini** anlatan, dikkate değer bir eser. Teorik olarak maddiyattan sıyrılmış, iman etmiş biri Tanrı'dan otomobil ve TV istiyor! Zina deyince akla hemen yatak odası gelir ama özünde daha "genel" bir şey söz konusu. Neden?

Zina* kelimesinin ingilizce karşılığı **adultery**. Kökeni latince [adulterare](#)'den geliyor, altın gibi "iyi" bir şeyin içine bakır vs daha "ucuz" şeyler katarak değerini düşürmek, kirletmek, sulandırmak gibi anlamları var. Semavî dinlerin öncesindeki geleneklerin etkisiyle olacak, gerek Yahudiler, Hristiyanlar gerekse Müslümanlar sevap-günah kavramlarını biraz kafalarına göre yorumlamışlar sanki?

"Belden aşağı" günahlara büyük tepki verilirken daha makul(!) veya makbul(!) günahlar halının altına süpürülmüş: Başlık parası, kan davası, ırkçılık, milliyetçilik, putsal devlet... Tabii ortaya çıkan tablonun tutarsızlığı neticesinde GÜNAH kelimesinin anlamı yani aklî ve vicdanî zemini görünmez oluyor.

Bir başka deyişle kanunu meşru kılan zemin tahrip edilince insanlar ister istemez yasaklara ve ödüllere odaklanıyor. Dini din yapan temeller kuma gömülü. Bugün İslâm da dahil bir çok dinin (görünen) kuralları ve uygulanan şekilleri kafa karıştırıcı bir halde. İnsanlar "iyi ama, ..." diye başlayan cümlelerle bir sürü itiraz getiriyorlar. Bu itirazlara verilen ezberci yanıtları ise oldum olası sev(e)medim:

- - ALLAH öyle emretmiş!
- - İyi ama sebebi ne? Hikmeti ne?
- - Kur'an'da böyle yazıyor! İtiraz mı ediyorsun?
- - Yaw hocam bunda bir tutarlılık olmalı. Emirleri, yasakları birleştiren bir zemin olmalı. Kul hakkı? Şirk?

Pozitivizm ile zina: İslam inancının kirletilmesi

Moderniteyi, pozitivizmi çok eleştirdik bu sayfalarda. Hatta bir kitap bile yayınladık "[Bilim ve teknoloji insanlığa yol gösterici olabilir mi?](#)" adında, tam 74 sayfa! Bu kitapta savunduğumuz fikirlerden belki de en önemlisi pozitivizm yüzünden insanların her şeyi bölüp parçalayarak anlamaya çalışmasıydı. Çünkü Hayat'ı, İnsan'ı ve Kâinat'ı kavramların, kelimelerin, sayıların ve formüllerin içine hapsederseniz anlamı kaybedersiniz. Bir fıkranın neden komik olduğunu açıklayarak kimseyi güldüremezsiniz! **

Zannediyorum İslam düşüncesine de en büyük zararı veren bu parçalama merakı oldu. İman'ı önce kelimelere, ardından sarıklara, cüppelere, belirli tip binalara, haftanın belli günlerine hapseden bir parçalama süreci başladı. Ne zaman? Belki de İslam'dan çok önce. Zira insanı kendinden uzaklaştıran, kendisiyle arasına mesafe koyan bu parçalama güdüsü bizim **doğamızın** bir parçası, daha doğrusu nefsimizin **doğal** bir işlevi. Ama bu hayvanî işleve karşı mücadele etme özgürlüğüne de sahibiz. O halde devam edelim:

Evet, İslam inancı ve İslam düşüncesi nasıl oldu da "içeriden" parçalandı? Anlamı boşaltılıp şekle mahkûm edildi?

Derin İnsan

Kimi insanlar yapıları gereği diğerlerine göre daha fazla güven ihtiyacı içindedir. Hergün aynı yoldan geçmek, aynı lokantada yemek, aynı gazeteyi okumak onlara güven verir. Bu "tanıdık" ortam onları rahatlatır. Bazı meslekler(***) de insanları bu yöne iter: Muhasebe, hukuk, mühendislik... Kanunları, ilkeleri oturmuş, sürprize, maceraya yer olmayan mesleklerdir bunlar. Tersine reklâm, basın, turizm gibi mesleklerde sürekli yenilik vardır. Bu meslekler insanı esnekliğe alıştırebilir.

İşte bu güven ihtiyacı insanların din ile ilişkisini de belirliyor zannediyorum. Yani bu durumdaki insanlar "katı" birşeyler arıyorlar tutunacak, içine sığınacak...Duvarları ritüelleşen alışkanlık tuğlasıyla örülmüş barınağa sığınan insan bilimsel determinizmde bulamadığını dinsel determinizmde(!) arıyor. İlâhî mesajın içeriğini anlamaya çalışmak oldukça ürkütücü olabilir bu bağlamda. Ya beklenmedik bir şey çıkarsa? Ya yeterince kesin olmazsa? **Ya ÖZGÜRLÜK'ten kaçmam imkânsızsa?**

Neticede yol ikiye ayrılıyor: Ya hesaplarıyla kontrol edemediği herşeyi (din, inanç, metafizik, ...) reddeden bir pozitivist oluyor ya da **"Kur'an'da böyle yazıyor! İtiraz mı ediyorsun?"** diyen katı bir Müslüman. İkinci gruptaki Müslümanların Tasavvuf'a ve felsefeye de ateşli biçimde **"gayri İslamî"** diyerek karşı çıktıklarına tanık olduk sitede son zamanlarda, hatırlayacaksınız. Ne ilginçtir ki balıkların, meyvaların üzerinde ALLAH'tan işaret arayanlar, Kur'an'daki ayet ve surelerin sayısını çarparak, bölerek şifre bulanlar(!) da yine bu "katı" gruptan çıkıyor.

"Bak sen şu işe! Demek ki ALLAH var" şeklinde özetleyebileceğimiz mucizeperverlik korkarım iman zayıflığından geliyor:

- - Karına neden aşkınsın?
- - Sarı saçları var, boyu uzun, ayrıca çok zeki ve tahsilli.
- - Daha uzun, daha sarışın, daha zeki bir kadın bulursan boşanacak mısın?

Elbette ilk soru yanlıştı, aşkın **objektif sebebi olsaydı** herkes aynı kişilere aşık olurdu. İnanmak da objektif biçimde açıklanabilecek bir şey değil. Hele katı kavramlara, ritüellere parçalanmasında, rasyonalize edilmesinde büyük sakınca var. Bu bağlamda Tanrı'nın varlığını mucizelerle ispat etme ihtiyacı da iman değil bir **güvenlik arayışı** kanımca. "Heyy! Demek ki deli değilim, bir Tanrı varmış!"

Tanrı varlığına dair elle tutulur, gözle görülür ispatları aramanın yolu korkarım... materyalizden geçiyor! 1600'lerde [Beden-Ruh dikotomisine](#) çözüm arayan Descartes'in Ruh ile Beden'in temas ettiği yeri bulmak için kadavralar üzerinde yaptığı bilimsel(!) araştırmalar geliyor akla. Madde'nin içinde Ruh aramak... En

Derin İnsan

sonunda **Pineal Bez** denen bezelye büyüklüğünde bir salgı bezinde karar kılmıştı zavallı adamcağız.

Ulus-Devlet ile zina: İslam inancının ırkçılık ile kirletilmesi

İslâm coğrafyasının dış düşmanları vardı eskiden: Haçlılar, Moğollar... Şimdi Irak'ı işgal eden ABD ordusu var. İsrail var. [Dış düşmanlardan daha tehlikeli olanın iç hastalıklar](#) olduğunu düşünüyorum uzun zamandır. İçeriden gelen tehlikeye karşı pek bir savunmasız durumdayız. En son Diyanet'in ırkçı mahyaları ile canlandı tartışma ama sorunun kökenleri cahiliyye dönemine kadar uzanıyor. Arap yarımadasındaki kabilelerin arasındaki kan-soy kavgaları insanların Madde ile Ruh'u karıştırma hatasına kolaylıkla düşebildiğini gösteriyor. Felâketlerin Müslümanların üzerinden silindir gibi geçtiği hemen her dönemde ırkçılık görüyoruz. Pusuda bekleyen, tam tedavi olmamış bir hastalık gibi tekrar tekrar çıkıyor ortaya.

Mustafa İslâmoğlu bir videosunda Endülüs seyahatini anlatıyordu ve Endülüs'ün çöküşünü: Önce Araplar ile Berberîler birbirlerine düşmüşler. Berberîler bertaraf edilince Mağrib Arapları ile Suriye Arapları bölünmüş. Suriyeliler galip gelince Şam ve civarından gelenler öteki Suriyelilere üstünlük taslamış. 1100'lü senelerde Endülüs'ü yıkan kan-soy-ırk saplantısının 1900'lerde Osmanlı'yı da içeriden çökertmesi bir raslantı mı? 2009 Türkiyesinde hâlâ Türk-Kürt kavgası sürüyor. Devletten maaş alan insanlar camilerimize **"Ne Mutlu Türk'üm Diyene"** yazabiliyor korkmadan, utanmadan.

İşte bunun için yazdım bu yazıyı:

- Aşk'ı Seks ile,
- Mutluluk'u Tatmin ile,
- Kudret'i Silah ile,
- Özgürlüğü Para ile,
- Takva'yı Irk ile,
- Ruh'u Madde ile,

Karıştıran yolların aynı yere çıktığını düşünüyorum.

Çok sevdiğiniz bir dostunuz gözünüzün önünde bir başkasının karısına sulansa ne hissederdiniz? Mide bulantısı? Camilerdeki ırkçı sloganlar, "ötekilerin" otobüsünü taşıyanlar, cenazelerdeki sloganlar da bana kusma hissi veriyor.

Zinanın ve şirkin yolu bu... Madde ve Ruh'u karıştıranın yolu.

Tavsiye okuma:

[Dinlerarası diyalog : Diyanetizm ve İslâm](#)

[Kurtlu hilal](#)

[Müslümanların iç hastalıkları](#)

[Türk Milliyetçiliğinin intiharı: CHP ile MHP birleşsin!](#)

(*) Türkçe/Arapça eski anlamlarını da aradım hatta Sevan Nişanyan'a bile sordum ama tatmin edici bir yanıt alamadım. Bilenler söylerse memnun olurum.

(**)Bergson'un dediği gibi "**gözü ne kadar bölerseniz bölün GÖRME denen şeyi göremezsiniz**".

(***) "**Mesleğiniz kaderinizi belirliyor**" tarzı bir klişe okumayın lütfen, sadece örneklemek amacıyla kullanıyorum.

Ne yani? Ben de mi?

Cécile: Baba, bu kuş neden yerde yatıyor?

Marc: Ölmüş. Araba ezmiş.

Cécile: Ne zaman uçacak yeniden?

Marc: Bir daha hiç uçmayacak. Bitti. Ölüm bu. Uyuyorsun, bir daha hiç uyanmıyorsun.

Küçük Cécile ölümü böyle öğrendi babası Marc'tan. Günlerdir uyumuyor. **"Bir daha uyanmamaktan"** korkuyor. Marc bu olayı bana aktarıp yardım istediğinde hayretle yüzüne baktım ve deli olup

olmadığını sordum!

Marc: Galiba büyük bir hata yaptım Mehmet. Ağabeyim **"topluma bir psikopat kazandırdın"** diyor.

MY: Ağır bir suçlama ama korkarım haklılık payı var. Ölüm 4 yaşında bir kızın kolay kabul edebileceği bir şey değil. Yetişkinler bile buna hazırlanma ihtiyacı içindeler.... Seni rahatlatıcak bir şeyler söylemek isterdim ama... Neden Cennet'ten, Tanrı'dan bahsetmedin?

Marc: Biliyorsun biz ateist bir aileyiz.

MY: Dedeler veya nineler de yardım edebilirdi?

Derin İnsan

Marc: Bizimkiler Fransız Komünist Partisi'nin kurucularından. Ateizm bizde aile geleneği! Kim bilir kaç kuşaktır böyle bu. Materyalist Dialektik filan... Biliyorsun işte.

MY: Biliyorsun Marc, çocuklar bizim dediklerimizi değil yaptıklarımızı yaparlar. Sen ne düşünüyorsun ölüm hakkında? Cécile eninde sonunda seni ve annesini taklid edecek.

Marc: Düşünmüyorum. Düşünmemeye çalışıyorum. Bilinmez bir şey. İnsan korkuyor tabi. Konuşmuyoruz bu konuları evde.

* * *

Ölüm düşüncesi ve insanda uyandırdığı korku hazmedilmesi kolay olmayan bir his. Zira ölüm korkusu köpek ya da örümcek korkusuna benzemiyor. Kaçıp kurtulabileceğiniz bir düşman yok ortada. Bir başka deyişle bilimsel bir tehdit değil söz konusu olan. Haliyle önlenmesi, kaçılması mümkün değil.

İnsanlar ölümlüdür,(1)

Sokrat insandır.

Demek ki Sokrat ölümlüdür.

Ama bu Sokrat için söylenmiş. Sokrat bilir mi annemin sütlaçının tadını? Dibi yanmış tencerenin nasıl koktuğunu? Benim gibi Boğaz'da çay içti mi O? Ya Bebek'te yediğim sarımsaklı köfteleri? Galatasaray'ın şampiyon olduğu sene sokaklarda bağırdı mı benim gibi Sokrat?

Kendi hayat hikâyemizin başrol oyuncusu olduğumuzdan figüranların ölmesine şaşırmayız pek fazla. İnsanlar ölür. Herkes ölür. Ama ben herkes değilim ki! Ben başkayım!

Derin İnsan

Kaçışı olmamasından başka her an başımıza gelebilecek bir şey olması da ölümü özel bir yere koyar diğer kavramlar arasında. Bu açıdan 4 yaşındaki zavallı Cécile korkmakta haklıdır. Çaresi yoktur ve her an gelebilir.

Ölümün çözümü olmadığına göre bir problem de değil. Ama var. Varsa ne?

"İnsanlar bir cisme veya kavrama hak ettiğinden daha fazla önem atfederek akıllarını yanıltıyorlar. [...]Varlığın bileşenlerini birbirinden ayırıp kimyasını bozmanın ötesinde tariflerini de değiştiriyor bu tutum:

Hayat = Biyolojik hayat, zevk ve tatmin.

Ölüm = biyolojik ölüm, bir çukurda böcekler tarafından yenmeyi bekleme.

Gerçek anlamları içlerinden boşaltılmış kelimeler ile düşünen, hayatı kendine "anlatan" insan neye üzülp neye sevineceğini bilemiyor. Mutluluğun yerini tatmin alıyor. [...]

Nabzımızın kaç defa atacağı, akciğerimizi kaç defa doldurup boşaltacağımız belli. İnsan ana rahmine düştüğü anda dönmeye başlayan bir sayaç bir tür kum saati gibi işliyor. Üst tarafını değil ama aşağı düşen kumları görebiliyoruz. Başlayan veya biten bir şey yok, sadece belli sayıdaki kum tanesi yer değiştiriyor.

ÖZET

*şöyle bir düzeltme yaparak bu yazıyı bitirelim: "Ölene kadar hayatı yaşıyoruz" yerine **H₂O** formülünde olduğu gibi "Hayat-Ölüm denen bir şey yaşıyoruz" diyelim "*

[\(Yaşama çıplak gözle bakarken\)](#)

Bizler zihinleri 19cu ve 20ci yüzyılın bilim hayranlığı ile yoğurulmuş insanlarız. Müslüman olsak dahi ölümü anlamakta zorluk çekebiliyoruz. Çünkü ölüm zekânın konusu değil. Hatta "**bilimsel olarak ölüm diye bir şey yoktur**" diyebiliriz. Tıpkı "**hayat diye bir şey yoktur**" diyebileceğimiz gibi.

Ölümü anlamak için gerekli bilginin "**içimizdeki bir levhada**" kayıtlı olduğunu düşünüyorum. Ama bu levhaya harfler ters basılmış ve bunu okumanın tek bir yolu var: Ölüme bakışımıza bakmak. Yani ölümü bir ayna gibi kabul edip o aynada yansıyan DÜZ OLARAK YANSIYAN harfleri okumak.

Evet... Ölüme bilimsel gözle, analitik zekâyla bakıp "**bölelim, parçalayalım, içine bakalım, nedir bu?**" diye sorunca yanıt gelmiyor. Ama "**benim ölümlü olan ilişkim nedir?**" diye sorunca perdeler aralanıyor biraz. İçimizdeki bir projeksiyon makinesinin ışıkları ölüm aynasına daha doğrusu ölümün bizde uyandırdığı korkunun aynasına bir şeyler yansıtıyor:

- 1) İnsan biri ölümlü, diğeri ölümsüz iki parçadan oluşmuştur. Ölümlü parça diğere üstün geldiğinde "sebepsiz" bir korku her ikisini birden sarar.
- 2) İnsan bu "parçalı" kimliğinden dolayı sürekli sıkıntı içindedir. Kendisini sürekli ait olmadığı bir yerde, bir gurbette hisseder. Bu rahatsızlığı unutmak ve delirMEMEK için bazı illüzyonlara, vehimlere ihtiyacı vardır. **Kimlik hissi ve her şeyin bir sebebi olması** gibi aldanmalar bunlardan bazılarıdır.
- 3) Korkunun aynasında SONLU ve SONSUZ arasındaki uçurumu gören insanın başı döner. Dekor yıkılır. Bu durumdaki bir insan hayatı boyunca yemek, içki, sigara dumanı, bilgi, kitap, para, "önemli dostlar", mevki, vs ile içi doldurulamaz bu boşluğu doldurmak için uğraşır durur.
- 4) Ama ne yazık ki SONLU parçasının (haklı olarak) duyduğu ölüm korkusuyla mücadele ettikçe SONSUZ parçasına hizmet etmeyi erteler hatta unuttur. Günah dediğimiz şey insanın bu uçurumu doldurabileceğini zannetmesidir. Hayattaki tecellisi cimrilik, çapkınlık, oburluk, kibir vb olarak çıkar karşımıza.
- 5) Korku aynasındaki yansımaları iyi okuyan bir insan eninde sonunda yaşamayı ve tabiatıyla ölmeyi öğrenir.
- 6) İnsan özgürdür. Hayvan, bitki ve cansızların tabi olduğu bilimsel determinizmden kaçabilecek donanımına sahiptir.

Yunus Emre'nin dediği gibi:

Derin İnsan

“Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil.” / “Ölümden ne korkarsın bil ki ebedi varsın.”

(1) : **İvan İlyiç'in Ölümü**, Tolstoy'dan yazıya uyarlama

Not: Bu yazının belkemiğini oluşturan iç yansıma, zekâ-akıl ikilemi gibi temel kavramlara aşina olmayan okur [Güzellik Matkabi Zekâ Duvarını Deler mi?](#) isimli makaleden istifade edebilir.

İlham ve bilgi kaynakları

Mesnevi, Mevlana Hazretleri

Varlık ve Zaman, Martin Heidegger

Kaygı kavramı, Sören Kierkegaard

Sartre ve Camus'den çeşitli makaleler ve söyleşiler

Ölüm üzerine Derin Düşünce'de yayınlanan yazılar

[Ölürsem beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar!](#) ([Mehmet Yılmaz](#))

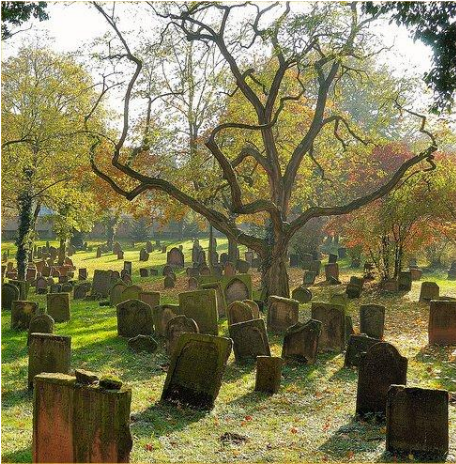
[Ölüm üzerine](#) ([Suzan Başarslan](#))

[Ölüm Sevgisi Nedir?](#)([Mehmet Yılmaz](#))

[Ölümü Hissetmek](#) ([Cengiz Cebi](#))

[Baba ve dağlar](#)([Mehmet Yılmaz](#))

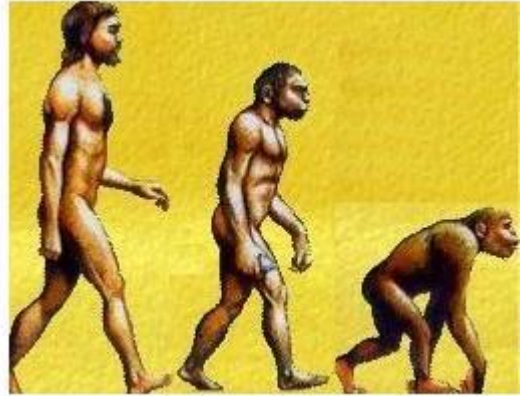
[Yaşama çıplak gözle bakarken](#)([Mehmet Yılmaz](#))

İnsan maymunlaşabilir mi ?

Etiler'deki **Güveççi Abdullah** lokantasının güler yüzlü sahibesi Nükhet Hanım her zaman yaptığı gibi masalara uğrayıp müşterilerine hal hatır soruyordu. Lokantanın müdavimlerinden Kenan Bey işkembe çorbasını afiyetle yudumlarken gördü onu. Kısa bir sohbetten sonra:

"Hanım efendiciğim, paça çorbası yapmıyor musunuz? Bendeniz çok severim de paça çorbasını"

Nükhet Hanım nazikçe paçanın menülerinde olmadığını söyledikten sonra masadan ayrıldı.

Aradan uzun bir zaman geçti. Kenan Bey'in hoş sohbetini özlemiş olacak ki telefon açıp lokantaya neden uğramadığını sordu. Cevap veren yakınları Kenan Bey'in çok ağır bir hastalık geçirdiğini ve hastahane de olduğunu söylediler. Bir süre önceki konuşmayı hatırlayan Nükhet Hanım mahallenin ciğercisinden paça aldırdı, çorbayı hazırlayıp sarımsağı ve sirkesiyle hastahaneye gönderdi.

Kısa bir zaman sonra telefon çaldı. Kenan Bey gözlerinde yaşlarla teşekkür ediyordu dualarla karışık. Nükhet Hanım'ın da tüyleri ürpermişti. Faturalar, tahsilatlar, mutfaktaki ocakların bunaltan sıcaklığı arasında birden bire serin bir esinti hissetmişti yüreğinde.

Derin İnsan

Neden böyle olmuştu? İstanbul'un en lüks otellerinden birinin sahibi olan Kenan Bey canı her istediğinde paça çorbası yaptırılmaz mıydı kendi otelinde? Hatta meselâ Bolulu bir aşçıya ısmarlayıp ayağına getirtebilir miydi?

Zevk almak insanı mutlu eder mi?

Kenan Bey ve Nükhet Hanım paça çorbasının aynasında bir şey gördüler. Çorbanın geçici hazzı kalıcı ve paylaşılabilen bir güzelliğe dönüştü. İnsanı mutlu eden güzellikler ile sadece bireye haz veren, insanı geçici olarak tatmin eden şeyler arasında aşılmaz bir sınır var. MUTLULUK ve TATMİN kavramları birbirlerine taban tabana zıt aslında.

Gerçekte hayatımızı anlamlandıran veya tersine onun anlamını yok eden bazı süreçler var devreye giren. Harvard Üniversitesi'nde psikoloji profesörü olan **Daniel L. Schacter**'in "[Searching for Memory: The Brain, the Mind, and the Past](#)" adlı eserinden bir örnek ile konuyu derinleştirelim:

"Bahçede çiçeklerle uğraşıyorsunuz. Salonunda TV seyreden çocuklarınızın çığlığı ile irkiliyorsunuz. Koşuyorsunuz içeriye. Çocuklar ekrana kilitlemişler, gözleri korkudan büyümüş. Ekrana bakıyorsunuz. Sakin sakin çayını içen birinin görüntüsü var. Hiç bir şey anlamıyorsunuz... Çünkü katilin o tase zehir koyduğu sahneyi görmediniz. Sizin için sıradan bir çay tası geçmişte katilin zehiriyle, gelecekte ise çayı içenin kaçınılmaz ölümüyle bağlantılı. Ama siz ne geçmiş ne de gelecekle ilişkilendiremediğiniz bu sahneyi [=anı] anlamıyorsunuz."

Geçmişten ve gelecekte kopuk bir vaziyette anı yaşamak insanları daracık bir hapisaneye koyuyor: **Anın hapisanesi**. Bu tecrit hücrelerine tahammül etmenin tek yolu ise anlık hazlara sığınmak. Ama hangi haz kalıcı olabilir? Paça çorbasını Kenan Bey kadar seven birisi bile sanırım en fazla iki veya üç tas içer. Kaldı ki son kaşıklar kayıtsızlık hissi hatta ızdırap bile verebilir.

Zevke ve hazza adanmış ömürler hiç bir hazzın bulunmadığı sefil hayatlar kadar yıkıcı aslında. Zira geçici teselliler sağlayan ve sürekli tekrarı gereken hazların bir "**kaza sonucu**" engellenmesi insanı kendine veya çevresine karşı çok saldırgan yapabilir.

Geçenlerde böyle "**kaza**" sonucu yaşamı alt-üst olan bir genç kız gazetelerin başlıklarındaydı. Türkiye annesinin [boğazını kesen bir kızın haberiyle](#) irkildi. Okumuş bir anne babanın evladı, varlıklı bir ailenin çocuğu, üniversite öğrencisi... Tabi bazıları kolayca kaçarak "**ah! Gençlik nereye gidiyor?**" çığlıkları attılar ama gene basına yansıdığı kadarıyla sorunlu geçen bir boşanma süreci ve bir bunalım söz konusuydu.

Boşanma hazmedilmesi basit bir "yaşam kazası" değil. Psikoloğlara bakılırsa yaşamını, varlığını anne ve babanın birlikteliği ile anlamlandıran çocuk bu beraberliğin bozulmasını kendine dönük bir saldırı gibi görüyor. Yukarıda sunduğumuz çay tası örneğinde zehirin konduğu anın o sahneye anlam vermesi

Derin İnsan

gibi anne-baba da çocuğun ANLAMI oluyor geçmişi, ortaya çıkış hikâyesi dolayısıyla.

Dünya sağlık örgütü WHO'nun [şiddet üzerine hazırladığı rapora](#) göre "başarılı" intihar girişimlerinin %45'ini anne-babasını ölüm ya da boşanma sebebiyle kaybeden gençler oluşturuyor. Yani saldırganlık hedef olarak yakınları seçmezse çocuğun kendisini hedefleyebiliyor.

Ama boşanma yaşayan her çocuk böyle saldırganlaşmadığına göre anlamsızlaşma girdabından "paçayı kurtaranlar" nasıl yapıyor? Önemli bir ipucu sanırım tanınmış İtalyan psikanalist [Piera Aulagnier](#)'nin sözlerinde saklı:

"İzdirap diye bir şey yoktur, dayanılmaz olan dış dünyadaki olayların içimizde temsil ettiği anlamlardır".

İzdirabın evi: Zamanın hapisanesi, mekânın hapisanesi

Hannah Arendt insandaki hapsedilmişlik hissine dikkat çekmek için şöyle bir örnek veriyor [İnsanlık Durumu](#) adlı kitabında:

"..1957'de ilk yapay uydu [Sputnik](#) fırlatıldığında Amerikalı bir gazeteci "Dünya hapisanesinden kaçışta ilk adım" diye başlık atmıştı..."

İzleyen sayfalarda düşünür genetik üzerinde araştırma yapan bazı araştırmacıların "yapay bir hayat" oluşturma ve insanı bu "kusurlu bedenden kurtarma" söylemlerinden bahsediyor.

Az önce anın, zamanın hapisanesinden bahsetmiştik. **Arendt** ise mekânın hapisanesine işaret ediyor. [Vatan hasretinin gerçekte ruhun aslî vatanını özlemesinin bir tecellisi olduğunu](#) anlatmıştık bir başka yazımızda. Gidemeyenlerin uzak ülkeleri düşlemeleri, gidenlerin ise vatanlarını özlemesi işte bu mekân hapisanesinin birer tecellisidir kanaatimizce.

İnsan yaratılışını, bu dünyadaki yaşamını ve [her an yaklaşan ölümünü](#) [anlamlandıramaz ise](#) psikolojik olarak çok kırılmalı bir hale geliyor. Bu tür kerteriz kaybı halinde insanın özellikle cinayet işlemeye nasıl müsait olabileceğini [O Gün Bebek Nasıl Katil Oldu?](#) adlı yazımızda ayrıntılarıyla anlatmıştık.

Bu kırılmaşmayı şöyle bir benzetme ile açıklayalım:

Duvarları eğri büğrü aynalarla kaplı bir labirenttesiniz. Ne kendinizi ne labirenti ne de sizin gibi kaybolmuş insanları net olarak görebiliyorsunuz. Duvarlara veya diğer insanlara çarptığınızda hissettikleriniz gördüğünüzü sandığınız şeyler ile örtüşmüyor. Bu ne büyük işkencedir!

Neden? İnsanın varlığı kavramasında iki temel eksendir mekân ve zaman. Meselâ insan vücudu gibi bir sistemi sadece maddeden, meselâ organlardan ibaret kabul edemeyiz. Sindirim, solunum, terleme, hücrelerin çoğalması ya da ölmesi gibi

Derin İnsan

süreçler bu varlığın tarifi için mutlaka gereklidir. Benzer şekilde doğada azotun veya suyun çevrimini anlamadan sadece dağları, okyanusları göz önüne alarak hiç bir şeyi tarif edemeyiz. Zaman ve mekân insanın analitik aklının sınırları fakat aynı zamanda temel direkleridir. Bunlardan soyutlanmış bir varlığı insan aklının içine sığdıramayız.

Bu zamanı ve mekânı anlamlandırma meselesini en iyi açıklayan âlimlerden biri şüphesiz Hz. Mevlânâ'dır:

- *o Şunu iyi bil ki, kâinatta var olan her şey, sevgilinin tecellîsinden ibârettir, onun yarattıklarıdır. Onun kudretini, yaratma gücünü göstermektedir. Aslında, âşık bir **perdedir**. Var olan, diri olan ancak sevgilidir. Âşık ise bir ölüdür. **Var gibi görünen bir yoktur**.*
- *o Bu hakîkati sezemeyen, ilâhî aşka meyli, isteği olmayan kimse, kanatsız bir kuş gibidir. Vay onun haline, yazıklar olsun ona...*
- *o Sevgilimin inayeti, lûtfu, ihsanı, nûru beni aydınlatmasa, bana yol göstermese, **ben nereden geldiğimi, nereye gideceğimi nasıl anlayabilirim?** (Mesnevî, Cilt I, Beyit 30-32)*

Demek ki içinde yaşadığımız gölge tiyatrosuna benzer alemin yansıttıkları "gerçekten" var olan bazı sıfatların beyaz bir **perdedeki** yansımalarıdır.

A'raf suresi 143cü ayette de bu beyaz perdenin ardındaki gerçeği görmenin insanın analitik aklına sığmayacağı şöyle anlatılmış:

"Ne zaman ki, Musa, mikatımıza geldi, RABB'i ona kelâmıyla ihsanda bulundu. "Ey RABB'im, göster bana kendini de bakayım sana" dedi. RABB'i ona buyurdu ki; "Beni katiyen göremezsin ve lâkin dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sonra sen de beni göreceksin". Daha sonra Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir ediverdi, Musa da baygın düştü. Ayılıp kendine gelince, "Sen sübhansın", "tevbe ettim, sana döndüm ve ben inananların ilkiyim," dedi."

İnsan maymunlaşabilir mi?

Evet, insan evrim geçirerek maymunlaşabilir. Hem de milyonlarca yılda değil bir insan ömrüne sığabilecek kadar kısa bir zamanda. Kullanılmayan organların körelmesi konusunda en azından psikolojik boyutta evrimcilerin haklı olduğunu düşünüyoruz. Neden?

Hiç küçük bir çocuğun herhangi bir şey için sabrettiğini gördünüz mü? Hele 1 yaşın altında meselâ geceleyin karnı acıkmış bir bebek düşünün. Zamanı henüz anlamlandıramayan bu insancıklar için iki durum söz konusu: "**Karnım aç, karnım tok**". Acıkınca dünyayı yıkarcasına ağlayan bebek bir kaç yudum süt çektikten sonra nasıl uysallaşıyor hatta gülümsemeye başlıyor.

Zaman ile arası iyi olmayan bebekler için belli bir yaşa kadar "süre" denen bir şey yok, sadece durumlar var. Annem yanımda/yanlızım, Karnım tok/aç, Korkulacak

Derin İnsan

bir gürültü var/yok... Bütün ihtiyaçların vakit kaybetmeksizin tatmin edilmesi gerekiyor.

Elbette insanlar büyüdükçe zamanı ve onunla sağlıklı ilişkiler kurmayı, meselâ sabretmeyi öğreniyor. Çocuklar büyürken özgürlük kadar bir başka şeye daha ihtiyaç duyuyorlar: Sınır. Yapabilecekleri ve yapamayacakları şeyler olduğunu bilmek çocukların hayatına ANLAM katıyor.

Ama bu ANLAMI öğrenemeyenler veya unutanlar da var. İnsanlığını kullanmayarak körelmeye terk edenler işte bu yüzden giderek hayvanlaşabilirler.

Bunun en bariz örneği **TeleVole** kültürü. Neredeyse günün her saatinde "çılgınca" eğlenen insanlar:

- 1) Bağırıp çağıran, soyunan,
- 2) Başından aşağı içki döken,
- 3) Kıyafetleriyle havuza atlayan,
- 4) Araba yarıştıran,
- 5) Kadın ayakkabısından içki içen...

Hepsinden önemlisi de bunları kameraların karşısında yapan insanlar. Zira yapılan "eğlence" aslında o kadar da eğlenceli olmadığı için "hiç olmazsa" teşircilik ile tatmin olmak söz konusu.

Yüksek dozda uyuşturucudan veya araba kazasından ölen ne çok ünlü isim var. Geriye doğru bir adım atıp büyük resme baktığımızda gördüğümüz şey şu: Bu zavallı insanların hepsi aynı şeyi arıyor: ANLAM. Ortada bulamadıkları anlamı kenarlarda, sınırlarda arıyorlar:

- 1) Yüksek hız ve otomobillerin teknik sınırları = trafik kazaları,
- 2) Kanunların koyduğu sınırlar = olmayacak suçlar işleme,
- 3) Vücutlarının biyolojik sınırları = alkol koması, yüksek dozda uyuşturucu,
- 4) İçlerinde yaşadıkları toplumun ahlâk sınırları = cemiyet içinde sevişme, vb.

Sanıldığına aksine ahlâkî bozulma sebep değil sonuç. Sözde özgürlük adına yaşadıkları bu sınır arama çabası gerçekte bu zavallı insanların zamana ve mekâna hapsediklerini gösteriyor.

Zaten sorun "paranın şımartması" olsaydı bu tür sorunların sadece zengin ailelerde görülmesi gerekirdi. Bir çok zengin aile bu sorunları yaşamadığı gibi çok mütevazî çevrelerde aynı sorunlar başka şekillerde ortaya çıkıyor.

Evin altındaki hazine

İzmir'in köyü Torbalı'da altında hazine gömülü bir evde fakirlik çeken bir ailenin [hikâyesi yayınlandı bir süre önce](#). Tabi böyle bir evde oturanların detektörleri

Derin İnsan

olsaydı hazineyi bulabilirler, oturdukları evi yıktırıp yerine daha güzelini yaptırabilirlerdi. Tesadüfe bakın ki Mevlânâ da şu beyitleri yazmış asırlar önce:

Evin, yâni varlığın temelini yık da, bulacağın "Yemen'in akîki" ile yüzbinlerce ev yapmak kabildir!

Define, evin altındadır; onu bulmak için, evi yıkmaktan başka çâre yoktur! Bu yüzden evin yıkılacağını göze al; zararlı çıkacağını düşünme ve durma!

O defineden elde edilecek para ile güçsüz, zahmetsiz binlerce ev yapılabilir.

Zaten, zamanı gelince bu beden evi, nasıl olsa yıkılacaktır; o zaman, altındaki define de apaçık meydana çıkacaktır!

Yalnız, o vakit o ecel ile yıkılacağı için define senin olmaz! Çünkü rûh için olacak o gayretler, o uğraşmalar, evin senin didinmen ile yıkılmasına karşılık verilen bir ücrettir!

Peki insan içindeki hazineyi nasıl bulacak? Hangi detektöre güvenecek? Daha önce alıntıladığımız beyitlerde gene Mevlânâ'nın verdiği ipuçlarına göre bu dünya bir perde, bir tecelligâh, bir gölge tiyatrosu. Sadece bizi üzen veya sevindiren olayların değil kendimizin de neyin tecellisi olduğunu çözdüğümüz ölçüde yani bu dünyayı idrak ettiğimiz oranda içimizde gömülü hazineye yaklaşıyoruz.

Zamanın hapisanesinden kurtulmak

Her an haz almaya, hızla tatmin olmaya programlanmış, robot gibi yaşayan insanın hayatında ANLAMIN dolayısıyla mutluluğun doğması için gerekli **vakit** yok. "İnsan maymunlaşabilir mi?" isimli paragrafta bunun için bu soruya evet dedik. Böyle insanlar ancak tatmin olabilirler, mutlu olamazlar.

"Rahmetim cehennemi bile kapsar" diyen ALLAH her yerde. Ancak biz insanlar önlü-arkalı yaratılmış varlıklarız. Sırtımızı anlık ve bedensel zevklere dönebildiğimiz zaman yüzümüzü mutluluğun kiblesine dönmüş oluyoruz.

İnsan zamanı yaratan ALLAH'ın bu kavramdan nezih olduğunu hatırlayarak başlayabilir işe. Bir işin sonunu sabırla bekleyemediği (acil tatmin aradığı) anlarda nefsi onu RABB'inden (ve mutluluktan) nasıl da uzaklaştırır.

Kur'an'da da açıkça belirtildiği gibi:

Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir. (Bakara,153)

Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor. Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler. (Nahl, 61)

Derin İnsan

Zira dışarıdan bakıldığında teslimiyet ve tevekkül boyun eğmek gibi görünse de **EL-VEKİL, EL-MÜCİB, EL-HALİM, EL-VÂRİS** bu kayalık sahillere konmuş birer deniz feneri gibi aydınlatmıyor mu önümüzü? Ama zaman kavramıyla ilişkimizi normalleştirmek için en önemli kerteriz noktası **ES-SABÛR** olmalı.

Buraya kadar anlattıklarımız için ilham aldığımız satırlarla bitirelim yazımızı:

Dünya bağını kopar, maddeye olan bağlılıktan kendini kurtar da, hür ol, ey oğul ne zamana kadar altının, gümüşün esiri olacaksın?

Rızıklar denizini, bir testiye dökcek olsan, ne kadarını alır? Ancak bir günlük kısmet, bir günlük su...

Harîslerin, dünyayı çok sevenlerin göz testileri hiç dolmaz. Sedef de kanaat edici olmayınca, içi inci ile dolmaz.

Halbuki, ilâhî aşk yüzünden, nefsanîyetten kurtulan, benlik elbisesi yırtılan kimse, hırstan da, ayıptan da, kötülüklerden de tamamiyle temizlenir.

Ey bizim sevdası hoş olan, güzel olan aşkımız, ey bizim bütün mânevî hastalıklarımızın, dertlerimizin tabibi; sevin, şâd ol...

Ey bizim kibir ve gurur hastalığımızın, böbürlenmemizin devâsı olan aşkımız! Ey bizim hasta gönlümüzün Eflâtun'u, Calinus'u! [...]

Ben de, bütün beşerî kirliliklerden kurtulup, beni yaratana ve yaşatana yakın olsaydım da kendimi onda bulsaydım. Kâmil bir insan olarak, ney gibi aşkın söylenmesi gereken bütün sırlarını ve hakikatlerini söyledim.

Fakat kendi dilinden anlayanlardan, kendi dilini konuşanlardan uzak düşen kimse, yüzlerce dil, yüzlerce nağme bilse, yine dilsiz olur, susar. (Mesnevî Cilt I, beyitler 19-29)

Takviye okuma

[Şizofreni ve İdealizm](#)

['Materyalist İslam'a Dair](#)

[Nasıl mutlu olunmaz?](#)

(B)eden, (E)sas, (N)efs: Başörtüsü ile ilgisi olmayan başörtüsü yazısı

Son zamanlarda çeşitli başlıklar altında yorumcuların aynı konuyu açtıklarına tanık oluyorum, dinde, ahlâkta ve ibadette rölativizm: Kurban, başörtüsü ve bunların olmadığı "öteki" dinler...

- Benim kutsallarım - Senin kutsalların
- Benim dinim - Senin dinin
- Benim ahlâk anlayışım - Senin ahlâk anlayışın

Din kuralları bu ayırmda nereye düşer ? Meselâ **başörtüsü** veya genel olarak **örtünmek** GÖRECELİ mi yoksa MUTLAK midir?

Kanaatimce dinde rölativizm olur da ahlâkta olmaz. Özellikle liberallerin tekrar etmeyi sevdiği "Senin dinin sana, benimkisi de bana" ([KÂFİRÛN,6](#)) ayetinden esinlenip « **Senin iyilik/kötülük anlayışın sana, benimkisi de bana** » şeklindeki bir düstur çok ama çok sakat görünüyor gözüme. Çünkü din ve ahlâk birbirinden AYRI iki kavram.

İngiltere'de trafiğin solda işlemesi « yüzünden » kaza yaparak adam öldüren biri « Hakim bey, benim ülkemde trafik sağdan, ne olur cezamı hafifletin" diyebilir. Ama bir adamı öldürüp parasını çalan kişi « **benim ülkemde adam öldürmek serbest, kendi iyilik anlayışınızı bana dayatamazsınız, Ben turistim** » diyebilir mi ? Neden ?

Derin İnsan

Öncelikle toplumsal düzen, din, ahlâk ve bunlardan ilham alarak inşa edilen kanunların SADECE VE SADECE insanlar için geçerli olduğunu hatırlayalım. Dağlar, ovalar, kuşlar ve ağaçlar ise kimseye hesap vermiyor. Ne hapis, ne polis, ne cennet, ne cehennem... YANLIZ VE YANLIZ DOGA KANUNLARINA tabiler. Bir başka deyişle determinizme.

Su halde determinizmden kaçabilen yani ÖZGÜR olan insan bildiğimiz TEK SORUMLU VARLIK. Aksi takdirde ne İslâmî ne laik ne de bir başka kanun tipi insanlara ödül/ceza vaad edemezdi değil mi ? Her durumda suçlanan kimse « **ne yapayım, beni çocukken babam dövdü / fakirim / cahilim / korkağım / ...** » diyerek cezadan yırtardı. Zaten ceza da olmazdı. Yavrusunu yiyen kediler, çiftleştikten sonra eşini yiyen böcekler ile insan arasında bir fark görünmezdi.

Bu tabloda baş örtmenin ve genel olarak örtünmenin, teSeTTÜR'ün, SeTTaRlığın yeri nedir? Yani bedeni, maddi zenginlikleri, başkalarının kusurlarını... « saklanması gereken her şeyi » saklamanın durumu nedir? Örtünmenin MUTLAK ya da GÖRECELİ bir « **gereklilik** » olup olmadığını anlamak için insan denen varlığın tarifinde birleşmemiz gerekir diye düşünüyorum.

Meselâ ekonomi modellerinde kullanılan « **maddi ihtiyaçlarını azamî seviyeye çıkarmak isteyen tüketici birey** » insandaki adalet duygusunu, aşkı, sevgiyi, sadakatı... açıklamaz. Bu eksik bir tarif.

Ben kimdir?

[René Descartes](#)'in insana benlik garantisi ve huzur veren şemsiyesi "*Cogito, ergo sum*" ("Düşünüyorum, öyleyse varım.") İskoçyalı David Hume* rüzgârıyla savruldu. Hume **A Treatise of Human Nature** (= İnsan Doğası Üzerine Bir Deneme) adlı eserinde, birinci kitabın sonunda « BEN » kavramının yapısına kuşku ile bakıyor. Hume'a göre algılarımız, duygularımız, hatırlamayı (ve bazen unutmayı) tercih ettiklerimiz, kendimiz hakkında kendimize ve başkalarına anlattıklarımızla her gün yeniden inşa ettiğimiz bir hikâyedir "BEN". Kim bilir... BEN'in bir bütün olarak var olduğunu zannetmek bu dünyaya tahammül etmek için gerekli bir illüzyon, bir vehim dahi olabilir.

Kuşkucu Hume BEN'i zaman ve hafıza üzerinden "parçalıyor". **BEN'in bölünmez tek bir varlık olMAyabileceğini** bambaşka açılardan tartışmaya açan bir diğer isim ise psikanalizin kurucusu Sigmund Freud oldu şüphesiz. BEN'in muhtemel çoklu yapısı (ICH, ÜBER-ICH ve çarpıcı bir şekilde İslâm'daki nefis-i emmareyi andıran ES) ve bu farklı iradelerin(?) çatışması/uyumu üzerine inşa etti teorilerini. Dönemin bilimsel makalelerinde rastladığımız **Geheimkräfte (karanlık/gizli güçler)** teması işte bu çatışmaya işaret ediyor kanımca.

Ama şu aralar üzerinde yoğunlaştığım iki isim Danimarkalı Søren Kierkegaard* ve Alman Martin Heidegger*.

Kierkegaard **Kaygı Kavramı** adlı eserinde insandaki çeşitli korkuların kaynağına uzanıyor ve bu korkuların BEN'in kimyasını ele veren bir ışık gibi olduğunu

Derin İnsan

anlatıyor. Biri SONLU diğeri SONSUZ iki "parçadan" oluşan(?) insan MUTLAK korku olan [ölüm korkusunu](#) unutmak için ZAHİRÎ korkular icad ediyor.

Müslümanca bir yorumla (belki de) nefsimiz yok olma korkusunu saklamak için bizim örümcekten, köpekten, parasızlıktan, domuz gribinden korkmamızı sağlıyor. Bu dünyevî korkularla (E)SAS BEN'i kendine ortak ediyor nefis. Meselâ fakirlik korkusuyla cimrileşen insanın günahı burada başlıyor. Madde ile Ruh'u birbirine karıştırmak. En sonunda bu körlük-unutkanlık öyle bir noktaya varıyor ki buzdolabı ağzına kadar dolu bir grup insan komşusu açlıktan ölerken "bir lokma, bir hırka devri kapandı" diyebiliyor! (*Gazâlî Hazretleri'nin Makasid-ül Felasife adlı eserinin son bölümünde, **Faal Akıldan Nefislere Verilenler** [5ci makale] mutlulukla ilgili paragraf da bu yorumu teyid eder mahiyettedir*)

Heidegger'a gelice... Anıtsal eseri Varlık ve Zaman'da (40cı paragraf) yine **korku** ve **kaygı** üzerinde duruyor düşünür. Heidegger'ın düşüncelerini anlamak için özenle seçtiği kelimelere dikkat gerektiğini düşünüyorum:

- **Unheimlichkeit** - Kaygı anlamında kullanılmış. (veya bu yazımızdaki Mutlak Korku) : "Harf-harf" çevirirsek "endişe verici yabancılık hissi" denebilir.
- **Geworfenheit** - Atılmışlık, fırlatılmışlık
- **Verlassenheit** - bırakılmışlık

Heidegger bu bırakılmışlık/fırlatılmışlık durumundan yola çıkarak insandaki **ebedi gurbet hissini** irdeliyor. İnsan gittiği her yerde kendini **YABANCI** hissediyor Heidegger'e göre. Düşünür mektuplarında açıkça Sigmund Freud'dan etkilendiğini de yazmış. Gerçekten de Freud 1912'de kaleme aldığı **Totem ve Tabu**, 1916'da yazdığı **Psikanalize Giriş** ve nihayet 1919'da yayınlanan **Das Unheimliche** isimli makalesinde bu konuyu derinlemesine irdemiştir.

Ve tabi « gurbet » deyince Mevlânâ Hazretleri* geliyor akla. Kamıştan yapılan neyin ağlaması, koparıldığı gölü, sazlığı (aslî vatanini) özlemesi artık fazlasıyla ünlü olmuş bir örnektir. Ama Mesnevî bu gurbeti anlatan benzetmelerle dolu. (Bkz. [Ölürsem beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar!](#))

"Ben kimdir?" Sorusuna "bir kaç kişidir - kuvvettir/iradedir" yanıtı geliyor hemen her kaynaktan. Atomu parçalamak ve atomdan içeri girmek mümkün, atom-altı dünya diyebileceğimiz bir alem var. Nükleer enerji yokmuş gibi davranamayız.

Gerek İslâm kaynakları gerekse batı felsefesi bize BEN'in parçalanabileceğini, birey-altı dünya diye bir alem olduğunu gösteriyor. Hal böyle iken birey altı çatışmaları görmezden gelecek siyasî çözümler, ekonomik düzenler ve hukuk sistemleri de başarısızlığa mahkûm değil mi?

(Bkz. *Birey altı dünyanın irdelendiği yazı: [Fahişelik, şehitlik ve özgürlük](#)*)

Örtünme ile ortak bir ahlâk anlayışına doğru...

Bu kısa dalıştan sonra başörtüsünün ve dinin bize "mecbursunuz" dediği çeşitli kuralların MUTLAK olup olmadığına bakalım.

İnsanın çoklu bir yapıya sahip olması onu FARKLI YÖNDEKİ baskılara açık hale getiriyor ister istemez. Çünkü "[Güzellik Matkabi Zekâ Duvarını Deler mi?](#)" isimli yazımızda anlattığımız gibi birey altı dünyanın fertleri(!) farklı zihinsel işlevlere sahip. Meselâ Kâşânî Hazretleri Tâiyye Şerhi'nde şöyle der:

"Akl-ı meâd, melek-i mukarreb bunlar bizi Allah'a dâvet eder. Kalbimize hidâyet yolunu açar, rûh ukumuzu genişletir. Akl-ı meâş ise, bizi dünya işlerine doğru çeker götürür. Bize Allah'ı unutturur. Ceddimizin yâni Hz. Âdem'in cennetten kovulmasına sebep olan şeytan, bu dünyada da bizim peşimizi bırakmaz, bizi nefsânî arzuların meyvelerini yemeğe teşvik eder de, iç rahatlığından, huzur cennetinden uzaklaştırır."

Bir insana sürekli tüketme, yeme, içme, lüks araba kullanma isteği verebilirsiniz meselâ. Etten ve kemikten olan parçamızı, hayatta kalma çabamızı (veya [ölüm korkumuzu](#)) sürekli TAHRİK eden bir ortam bu bileşeni yani nefsimizi güçlendirir.

Tersine sakın bir ortamda gözlerimiz saldırı altında değildir. Paylaşmayı, dostluğu, bir işin sonunu sabırla beklemeyi tercih eden diğer yanımız güçlenir. **İnsan olduğumuzu hatırlarız. Böyle bir ortamda insanlar daha kolay hemhal olabilirler. Birbirlerinin acılarını anlayabilirler.** İnsanların doğal olarak adalete, hukuka yatkın bir zihin yapısında olmaları ise polis baskısını, özel hayata müdahaleyi gereksiz kılar. Fertlerin bu yapıda olduğu bir toplumda daha kaliteli bir hukuk devleti daha kolay ve daha ucuza kurulabilir.

Oysa nefislerimizin lüks tüketim, milliyetçilik, komplo teorileri ya da başka şekillerde tahrik edildiği ortamlarda bencilleşir ve hayvanlaşırız. Kur'an da vicdanini dinlemeyen insanların « **hayvandan bile daha aşağı** » olduklarını söyler(A'RÂF 179). Çünkü hayvana seçme sansı verilmemişken insan iyi olma özgürlüğüne sahiptir. Özgürdür ve sorumludur.

Arabasıyla, son model telefonu, lüks eviyle övünen hatta birbiriyle yarışan erkekler de bence bir tür « şehvet » uyandırırılar. Hava atılan konu her neyse GÖRENLER tahrik olabilir, özellikle gençler, çocuklar « **alem buysa kral benim** » deyip tüketimi paylaşmaya, savaşı barışa tercih edebilirler.

İşte kadın veya erkek herkesin SETTAR olması bu bakımdan önemli kanaatimce. Başı açık veya kapalı olsun edepli bir kadın bana insanlığımı hatırlatır. Onunla muhabbet ederim. Yani onun insan güzelliğinde ALLAH'ın güzel isimlerinin tecellisini görürüm.

Farkında olsun olmasın bütün SETTAR insanların iyiliğin yayılmasına vesile olduklarını düşünüyorum. Ama başörtülü kızlara bize yaptıkları bu hizmetin bedeli(!) çok ağır ödetildi. Ödetiliyor. Benim vicdanım bu durumdan çok rahatsız.

Derin İnsan

Başını örtmenin kimi nefse yük gelen bir tarafı olabilir, bilmiyorum. Ama okuma ve kariyer imkanları ellerinden alındı bu insanların. Dahası DEVLET DÜŞMANI ilan edildiler. Toplumsal bir baskı kuruldu üzerlerinde. ALLAH şüphesiz çektikleri acıların mükafatını verecektir.

Ben bu vesileyle kız kardeşlerime sabırları ve hizmetleri için bir kez daha teşekkür ediyorum. ALLAH razı olsun sizden.

() Metafizik konusunda... META kelimesinin eski Yunancada « üst » değil « sonra » anlamına geldiğini hatırlatayım. Metafizik sanıldığı gibi « fizik üstü - akil üstü - bilim dışı» değil "Fizikten sonra gelen" demektir. Bugünkü yaygın cahillik pozitivistimin açtığı bir yaradır.*

Fahişelik, şehitlik ve özgürlük

Geçen gün posta kutuma bir mesaj geldi, Lena adlı bir insan-kadın para karşılığında cinsel ilişki teklif ediyordu. Mesaja insan-Lena'nın çıplak fotoğrafı eklenmişti. Erkek-gözler için çekici bir kadın bedeni sergileyen bu fotoğraf insan-gözler için iki farklı şey anlatıyordu:

- 1) İnsan-Lena'nın sağ bacağına yanındaki mobilyada 2 yaşındaki çocuklara uygun bir oyuncak duruyordu.**
- 2) Fotoğraf çekilirken insan-Lena yüzünü saklamak istemişti.**

Fahişelik konusunda rastgeldiğim iki katı duruş var:

- a) **Katı ahlâkçı:** Gunahtır, ayıptır! Bütün fakir kadınlar kötü yola mı düşüyor? Namusuyla çalışsın, aza razı olsun...
- b) **Katı özgürlükçü:** Yetişkin iki insan ne isterse yapar. Fahişelik yapmak isteyen birine (ya da müşterisine) bir liberal olarak (ya da demokrat?) söyleyebileceğim bir şey yok.

Derin İnsan

İnsan-Lena için böyle midir bilemeyiz ama bir çok insan karnını doyurmak, aile geçindirmek için ahlaken "yanlış" işleri bile bile yapıyor. Bile bile diyoruz çünkü insan-Lena'nın yüzünü gizlemesinde adeta simgeleşiyor bu utanç ve gizlenme çabası.

Kız çocukları **"ben büyüyünce fahişe olucam, köşeyi dönücem"** demez. Bu durumdaki insanlara acımak, kızmak ya da bir katı özgürlükçü gibi "kendi bilir" demek istemiyorum. Gece vakti yol kenarlarında "otostop" yaparken **gördüğümüz her insan-fahişe bireysel özgürlüğün ne derecede "çolak" bir kavram olduğunu yüzümüze çarpıyor.** Özgürlük tek bacaklı bir masa gibi. Ayakta duramıyor:

*"[...] Özgürlük kimyası gereği başka bir kavramla eşleşerek dengelenmesi gereken bir olgudur. Bu denge sağlanmadığı müddetçe, insan nefsine hoş gelen şeyleri gözünde yüceltecek ve **kendini en özgür sandığı anda nefsini kölesi olacaktır.** Ne faşist, baskıcı bir siyasî düzen ne de liberal bir demokrasi **"hayvan gibi" yaşamayı kendine reva gören bir insana** mutluluk veremez. Baskıcı rejim iyiyi, kötüyü ideolojik bir şekilde belirleyip halkını çocuklaştıracaktır, bu kesin.*

*Fakat diğer yandan, özgürlüklerin ancak başka bireylerin özgürlüğüyle sınırlandırıldığı [sözde özgür] toplumlarda **birey rejimin değil ama kendi nefsini kölesi olacaktır.** Tüketim toplumlarının yol açtığı çevre kirliliği, silah ticareti, kadını ürünleştiren porno endüstrisi ve daha nice sorun bu köleliğin birer işaretidir. (bkz. [Pornografi Nasıl Sanat Oldu?](#))*

Derin İnsan

*Netice olarak özgürlüğün dengeleyici unsuru erdemdir. **"benim özgürlüğüm diğer bireylerin özgürlüklerinin başladığı yerde biter"** demek değildir doğru çıkış noktası. **"Kendim için istediklerimi diğer insanlar için de istiyorum"** seviyesinde olabilmektir.*

Evet... Bazı kavramlar çift gezerler ve onları bölüp parçalayarak anlamaya çalıştığınızda tam da aradığınız şeyi kaybedersiniz [...]"

(Domuz gribi özgürlüğe bulaşır mı? isimli yazının sonuç bölümünden)

Bireysel özgürlüğün tek başına ayakta duramayacağını bu şekilde hatırlattıktan sonra erdem – ahlak gibi kavramların kimyasına girmeye çalışalım ve ardından bunların bireysel olup olamayacağına bakalım.

"Din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi"

Bizim gençliğimizde böyle bir ders vardı okullarda. Din bir "kültür", ahlâk da bir "bilgiydi". Derslerimize bazen felsefe hocaları gelirdi. Ders kitabına bağlı kalınmaz, saygı, iyilik, kötülük gibi kavramlar üzerine heyecanlı tartışmalar yapılırdı. Bazı seneler ise daha "dinci" öğretmenler gelir, çok ezbere bir İslâm kültürü anlatırlardı. Hangi halifenin devesi 3 yaşındayken 5 hurma çekirdeği yutmuş, tam 7 gün kabız olmuş... Öldüren ayrıntılarla insanı dininden nefret ettirmek için birebirdi bu şekil.

Herhalde bu zorunlu din derslerinin etkisiyle olacak, "ahlâk ve erdem" gibi kelimeleri kullanmaya başladığınız andan itibaren okuyucularınız/dinleyicileriniz genellikle din-iman moduna geçerler. Bunlar kırmızı çizgilerdir. Tartışılmaz değerlerdir bir çoğu için:

- Çalma! Öldürme! Zina yapma!
- Tamam da neden?
- Ne demek neden? ALLAH'ın emri!

Cehenneme gitme korkusuyla çalmayan ve öldürmeyen varsa ne zavallı bir insandır o. Cennetteki köşkerin, yiyeceklerin düşüyle sadaka veren, dünyada bir koyup Ahiret'te 3 almayı planlayan ne kadar kumarbaz...

Evet, bu "değerler" organize dinlerin tekelinde... İyilik, doğruluk zihinsel boyutundan uzaklaşmış, takkelere, cübbelere, tütsülere, ibadethanelere bürünmüş olarak çıkıyor karşımıza çoğunlukla. Cennette arsa pazarlayan bir emlakçı durumuna düşmüş imamlar, rahipler, hahamlar: **"Düşünme, sorgulama, inan, dediğimi yap, fazla kurcalama!"**

Modernizmin kölesi olan bilim de suç ortağı bu çarpık durumun. Psikologlar, sosyologlar, kriminologlar, psikanalistler... Kimine göre modası geçmiş ahlâkın, erdemin. Alafranga bir laiklik adına **olması gereken** (ideal) ile **olan** (ölçülen) arasına şeffaf bir duvar örülmüş.

Kimi bu ideali "metafizik" diye dışlar hatta aşağılar. Ama çoğu "tarafsızlık" adına bilerek ya da bilmeyerek [pozitivizmden](#) yana taraf tutar. Hiç hak etmediği halde pozitivist bakışı sıfır noktasına koyarsanız elbette ahlâkî kaygılar "sağda" kalır. Ama kantarın topuzu da kaçmış olur.

21ci yüzyılda ahlâkı bize kim öğretebilir ?

Bir insanı eğitim yoluyla "ahlâklı" yapmak mümkün mü? En azından vicdanının sesini duymaya ve komutandan, patrone önce vicdana uymaya hazır hale getirebilir miyiz çocukları? Belki de **millî eğitim** isimli çamaşırhanelerde beyinleri yıkamasak, onlara **kulaklarını tıkamayı öğretmesek** zaten duymaları gereken sesi duyacaklar...

Ahlâkın fizik ya da kimya bilgisi gibi öğrenilebilmesi için önce objektif bir biçimde tarif edilmesi gerekir şüphesiz. Yani inançları ne olursa olsun herkesin kabul edebileceği tanımlar yapmak: Erdem, iyi-kötü, suç, günah, ceza...

Fakat "**ahlâkı tarif edelim**" derken yani bu kavramı bir norma sokarken, standartlaştırırken faşizmin kucağına düşmekten kendimizi nasıl koruyacağız? İslâm'ın tam tersi olan Humeynizm'den ya da Kemalcilikten kendimizi nasıl koruyacağız?

Faşizm ve ona yakın duran her türlü oluşuma karşı liberallerle hemfikirim. Yani devlet eliyle erdemın tarif edilmesi ve halka dayatılması felaketten başka birşey getirmiyor:

"[...] [Anatole France](#) bir kahramanını şöyle konuşturuyordu:

"Bütün devrimlerin en büyük hatası erdem denen şeyi yeryüzünde kurumsallaştırmaya çalışmaktır. Bir halkı devlet gücüyle iyiden yana, bilge, özgür, ılımlı ve adil yapmak istediğinizde herkesi öldürmekten başka çareniz yoktur!"

İster [İslamcı](#) olsun, ister [komünist](#) isterse [pozitivist](#), bütün devrimlerin çelişkisi burada yatıyor: Yeni bir insan ve yeni bir halk yaratmak. Bu "[pedagojik](#)" çabanın zorlandığı her noktada devrim, devlet terörünü de beraberinde getiriyor. Tabi bu terörün yaygınlığı ve vahşiliği "yeni bir halk yaratma" projesinin kapsamı ve amaçlarının büyüklüğü ile doğru orantılı [...]"

([Humeyni Lenin'i döver mi?](#) Adlı yazıdan alıntı)

Derin İnsan

Ancak liberallerin bu noktadan itibaren çuvallemasına da üzülerek bakıyorum. Çünkü tanıdığım liberaller ahlâk konusunda şüpheli bir duruşu tercih ediyorlar:

"Ahlâk, iyilik, kötülük gibi kavramlar herkese göre değişir. Madem ki objektif bir sınır koyamıyoruz o halde hiç sınır koymayalım, başkasını rahatsız etmedikçe herkes dilediğini yapsın."

Bireysel özgürlükler ve **piyasa mekanizmaları** ile belirlenen liberal bir yaşam çerçevesi gerçek hayatın taleplerine hitap etmiyor. Kendi adıma liberallerin bu duruşunu bir **düşünme tembelliği** ve **sorumluluktan kaçış** olarak değerlendiriyorum.

Özgürlük ve ahlâk SADECE bireysel midir?

6 yaşındaki kızım oldukça yüksek bir kaydıraktan kayacak cesareti kendinde bulamadığı için ağlıyordu :

- Evlâdım üzülme, salıncaklara git.
- Ama benden küçükler bile yapıyor, ben yapamıyorum.
- Canın istemiyorsa mecbur değilsin.
- Canım istemiyor ama ben istiyorum!

Ne Yunus Emre'den ne de Sigmund Freud'dan haberi olmayan kızımın benliğindeki çatışmaları böyle kişileştirmesine çok şaşırılmıştım. "Canım" dediği bir "aktör" ile "ben" dediği bir başka aktör vardı içinde ve bu iki aktörün istekleri çatışabiliyordu. Üstelik kendine daha yakın hissettiği "ben" bu çatışmanın farkındaydı!

Kızımın bir kaydırak başında keşfetmeye başladığı bu dünyaya **birey altı dünya** diyelim isterseniz. Tabi toplumun en küçük birimi birey değil de "canım" ve "ben" olunca ortalık biraz karışıyor. Dünyamız bir anda 6 milyar "canım" ve 6 milyar "ben" ile oldukça kalabalık bir hal alıyor.

"Ben" kimdir?

Sorumlulukları, hakları ve özgürlükleri sürekli gündemde olan birey ile "ben" aynı şey midir? Bu sorulara daha net yanıt arayabilmek için birbiriyle ilgisiz gibi görünen şu üç örneğe göz atalım:

- Japonya'da insanların onurlarını korumak(!) uğruna intihar etmeleri,
- Türkiye'de namus(!) uğruna özellikle kadınların öldürülmesi,
- Hollanda'da özgürlük(!) uğruna çocukla cinsel ilişkinin yasallaşması.

Derin İnsan

Her üç durumda da "üstün" kabul edilen bir varlık / kavram /ilke uğruna daha "alt-aşağı" birşeyin feda edilmesi söz konusu. Bu davranışlar bir çok insana "yanlış" görünse de **X uğruna Y feda etmek** kalıbı iyi-kötü dediğimiz yargıların kimyasında var. Bunu ispat için aşağıdaki örneklere bakalım:

- Komşusu aç olduğu için ekmeğini ona veren, "iyilik" uğruna kendi payını feda eden,
- Evlâdını ezilmekten kurtarmak için kendini yola atan,
- Vatanını işgalden kurtarmak için ölümü göze alan.

Şimdi "iyi" örnekler sayesinde daha net görebildiğimizi sanıyorum, ahlâkın kimyasına ait bu gerçeği: **X uğruna Y feda etmek**, yani "özgürce" bir seçim yapmak.

Tabi hemen "X ve Y nedir?" diye sormak gerek. İntihar eden bir Japonun koruduğuna inandığı haysiyeti meselâ? Bu aşamada bir sonsuzluk algısı devreye giriyor. **"ben etten ve kemikten olan bedenimin varlığını feda ediyorum ki haysiyetim yaşasın"**. Şimdi okumaya 5 dakika ara verin ve bu analizi sadece "teknik" olarak namus cinayetlerine, sadaka veren bir insana ya da ölümü göze alan bir askere de zihninizde uygulayın... Sonuçta insandaki "ben" algısının tek olMAğını göreceksiniz. Bir "ben" uğruna başka bir "ben" feda edilebiliyor. Bazen sadaka olayında olduğu gibi küçük maddî çıkarlar bazen de biyolojik (?ampirik) hayatın kendisi.

Birey altı dünya'nın keşfiyle birlikte bireysel ahlâk, bireysel özgürlük gibi kavramlar da aşınıyor diye düşünüyorum. Neden?

Bu birey altı penceresinden Nazilere karşı mücadele eden direnişçi bir Fransıza bakalım. Elinde silahla görev yerine doğru yürüyor. Bedeninin her zerresi ona **"geri git, ne işin var? Öleceksin! Sen mi kurtaracaksın Fransa'yı?"** diye haykırıyor ama ben-fransız et-fransıza sözünü geçiriyor. Direnişçi et-ölüme razı ettiği bedeniyle ölümsüz/sonsuz olduğuna inandığı bir "yaşama" doğru yürüyor.

Şimdi bu bilgi ile yazının başında bahsettiğim insan-Lena'ya yeniden bakalım. Anne-Lena için çocuğunun karnını doyurmak o kadar **üstün/yüce/ulvî bir görev** ki bir gün değil her gün hatta her "müşteriyle" yeniden ölmeye razı. Ben-Lena emrediyor, et-Lena soyunuyor ve **görevini** yerine getiriyor. Bedeninin her zerresi ona tersini yapmasını söylüyor ama o etinden ve haysiyetinden daha üstün tuttuğu bir "görev" için ilerliyor.

Bireysel ahlâk penceresinden "şehitlik" ve "fahişelik" ne kadar uzak görünüyor oysa...

Derin İnsan

(not: bu kelimeleri tırnak içinde kullanıyorum çünkü gerçek anlamlarında değil toplumun ve adalet mekanizmalarının nazarındaki anlamlarını kasdediyorum.)

Toplumsal boyut

Özgürlük ve ahlâk ile ilgili kavramları birey katına hapsetmenin imkânsızlığını gördük yukarıdaki paragrafta. Daha doğrusu bireyi en küçük, bölünmez **sorumlu/hak sahibi** birim kabul eden liberalizm, islamcılık ve komünizm gibi modernist temelli politik sistemlerin eninde sonunda birey altı dünya ile bir gerilim üreteceğini saptadık.

Aslında bu gerilim sorunun sadece yarısı. Yani modernist politik sistemlerin üreteceği ikinci bir tür gerilim daha var ki o da birey üstü, yani bireyi içeren insan kümeleri ile oluşacak olan çatışma. Aile ile, cemaat ile, mahalle ile, cemiyet ile:

"Hamile olduğunu öğrendiği andan itibaren bir kadının kendine ve geleceğe bakışı değişir. Eşiyle ilişkilerine de yansır bu. Onlar artık cumartesi akşamları gidecekleri iyi bir film arayan iki sevgili değil geleceğe dair projeleri olan bir anne-babadır.

Boyu bir kaç milimetreyi geçmeyen bu küçük insan suya düşen bir mürekkep damlası gibidir. Hem suyun rengini değiştirir hem de kendisi suyun etkisiyle bir mürekkep damlası olmaktan çıkar. İnsan bir topluluğa girdiği andan itibaren çok yönlü bir etkileşim başlar. Bu etkileşimin takibi ya da kontrolü imkânsızdır. Sınıfa gelen yeni bir öğrenci, işe yeni alınan bir memur artık o eski "ben" değildir. Girdiği topluluk da o gelmeden önceki topluluk olmayacaktır.

Önemli nokta bu etkileşimin geri çevrilmesinin de imkânsız oluşudur.

*Bu bağlamda bir arada barış içinde yaşaması umud edilen insanları bir torbadaki tenis topları gibi göremeyiz. **Toplum hakları ve ödevleri birbirinin özgürlükleriyle sınırlanan bağımsız bireylerden oluşmaz. Hukuksal ya da siyasî çözümleri sadece bireysel modeller üzerine oturtmak ayrı bir hukukî ve siyasî varlık olan toplumun haklarını çiğnemek olur.***

Derin İnsan

Değerli yazarımız [Enver Gülşen](#) bu konuda ek olarak söylemek istediklerimizi zaten dile getirmiş ve çok güzel bir makale yazmıştı: [Kemalizm, Demokratlık ve Liberallik](#) adında.”

([Liberaller neden başarısız?](#) makalesinin **İç hastalık 3: "Cemaatsel" hak ve özgürlüklere sırt çevirmek** isimli paragrafından)

Bireysel özgürlüğün kendisi ahlâk ve erdemden, bu iki kavram ise toplumdan ayrı düşünülemez. "Ötekiyle" ilişki olmadan tarif edilemez ahlâk. Öteki yani hak sahibi. Ama "öteki" insan topluluklarıyla sınırlandırılmalı mı? Doğadaki hayvan ve bitkiler de hak sahibi değil mi? Ahlâk aynı zamanda doğayı korumak için kendi çıkarlarını feda etmek değil mi?

(Bkz. [Çevreciliğe anti-modern bir bakış](#))

Bireysel özgürlük özgürlük değildir

Birey altı dünya ve toplum sayesinde görüyoruz ki gerçek özgürlük insanın "canının istediğini" değil ödevini yani "gerekeni" yapabilme özgürlüğüdür. Ve bu uğurda daha az "kıymetli" şeyleri feda edebilme özgürlüğüdür.

Birey en küçük ya da tek "sorumlu" birim değildir, ahlâkın konusu bireysel olduğu kadar alt-bireysel ve toplumsal olabilir. Birey altı ve birey üstü bu iki seviye ahlâkın hem "üreticisi" hem de "tüketicisi" olduğundan ahlâk bunlardan soyutlanmış olarak düşünülemez.

Devlet birey dışındaki bu iki seviyeyi görmezden gelirse ne olur?

- Suç işleme artar. Suçlular yakalansa bile **bireyle** sınırlı adalet sistemi suçu önleyemediği için cezaevleri dolmaya devam eder. (bkz. [Kötü insan nasıl üretilir?](#) ve [Cezaevleri okul olsun !](#))
- Çocukların cinsel istismarı önlenemez. Ne cezaları arttırmak ne de çocukları daha fazla korumak kalıcı sonuç vermez. ([Çocukların cinsel istismarı](#))
- Terör sorunu çözülemez. ([Terörist evlatlarımız ve Anzak leşlerimiz\(!\)](#) ve [PKK'lıları affetmek](#))

Sonuç

Teknoloji sayesinde/yüzünden "iyi" ve "kötü" olan herşeyin **COĞRAFİ** menzili arttı. Eskiden "kötülüğü / suçu / günahı" arayıp bulmak gerekiyordu. Artık evlere servis yapılıyor.

Derin İnsan

Dünya üzerindeki insanlar ıssız birer adada değil tam tersine gittikçe **“küçülen bir kamusal alanda”** yaşıyorlar.

Sadece nükleer füzeler değil para hareketleri de kıtalar arası artık. İnsanî yardım kurumları, suç örgütleri, medya... Siyaset de kıtalar arası yapıyor kadın ve organ ticareti gibi. Çevre sorunları da kıtalar arası. Bir ülkenin ürettiği asit yağmurları başka bir ülkenin ormanlarını tahrip ediyor.

Ticaret, savaş, internet, siyaset, çevre kirliliği... Hayatımızı dolduran iyi ve kötü ne varsa küreselleşti. Yeryüzünde

yaşayan **insanları bir arada barış içinde yaşatabilecek bir hayat görüşü artık ütopya değil aciliyet halini aldı.** Böyle bir dünyada fanatik liberalizmin “bırakınız yapsınlar” duruşu çoktan son kullanma tarihini doldurdu diye düşünüyorum.

Liberalliğin ya da demokratinin bu hayat görüşünü oluşturmaya talip olabilmesi için bireyin “içini” ve “dışını” hesaba katması gerekiyor.

Çağrışım Kaynakları

Mesnevî (Mevlâna Hazretleri) , Mişkat'ül Envâr (Gazâlî Hazretleri), Saf Aklın Eleştirisi (Kant), Güzelliğin Analitiği (Kant), Madde ve Bellek (Bergson),...

Güzellik Matkabı Zekâ Duvarını Deler mi?

Yazıyı kullanma klavuzu: Bu yazıyı okurken zihnen müsait olmanızı istirham ediyorum. Ne aç olun ne de tok. Üşüdüğünüz ya da sıcaktan bunaldığınız bir sırada okumayın. Hava güneşli ise güneşe arkanızı dönün. Ocakta yemeğiniz, ağlayan çocuğunuz olmasın. Korna çalan birine kızdıysanız ya da geç kalan bir ödeme için endişelendiyseniz bu duyguların yüreğinizden kirliliği bir su gibi akıp gitmesini bekleyin... Ekrandan okumayın, kâğıda basın bu yazıyı. Elinize şekersiz demli bir çay ya da acı bir kahve alıp rahat bir koltuğa yerleşin. Cep telefonunuzu kapayın. Müzik dinleyecekseniz kısık sesli, sakın, sözsüz parçalar olsun... Hazır olduğunuzda kırmızı çizgilerin arkasında iki saatliğine bir gezintiye çıkarmak istiyorum sizi.

Anlatılanların zihninizde bir miktar yankı bulmasına ve anlam kazanmasına müsaade edecek kadar yavaş okumaya gayret edin. Dipnotları lütfen ertesi güne bırakın.

Okumaya başlamadan önce ufak bir ricam daha olacak. Yazının ana konusuna odaklanabilmek için [buradaki sunumu](#) bilgisayarınıza indirin ve seyredin. Yazısız, müziksiz bir sunum bu. Sadece "güzel" bulduğum [32 resim](#) var. Günlük koşturmalardan kolayca uzaklaşmak için sadece bir kaç dakika... Geçişler otomatik değil. Her bir resim üzerinde bir kaç saniye kalsanız yeter. Yazıyı hissetmek için gerekli bir etap bu.

Hayret-okul'a giriş günü

Neredeyse 1 yıl oluyor, bu "garip iş" ilk defa başıma geldiğinde "sıradan" bir eylül sabahıydı, işe gidiyordum. Seine nehrinin üzerinden geçen köprülerden birinin, Pont de Neuilly'nin üzerindeydim. Köprü'nün ayaklarının destek aldığı adanın üzerindeki kavak ağaçları rüzgârın etkisiyle sallanıyordu. Sabahın ilk ışıkları kavak yapraklarını, etrafta uçuşan deniz kuşlarının kanatlarını, köprü'nün taşlarını hatta yoldan geçen insanların üzerini sarımtırak bir örtü gibi örtmüştü. Köprü'nün altından geçen kuşlara "tepeden bakmak" o kadar şaşırtıcıydı ki bir an kendimi unuttum ve hayatımda ilk defa kuş görüyormuş gibi hayretle bu görüntüye kilitlendim. Sanki bir eşik değeri aşılmış, fazladan bir pirinç tanesi zekâ-akıl terazisinin dengesini "doğru" yönde bozmuştu.

Kendimi 2 yaşında bir çocuk gibi hissettim o an. Dünyanın ilk ve tek kuşu karşımda duruyordu ve ben o kuşu gören tek insan olacaktım! Hayretim ve güzellik karşısındaki hayranlığım dışı öylesine vurmuş olmalı ki köprüden geçen insanlar önce bana bakarak yavaşlıyor, gözleriyle gözlerimi takip ederek bakışlarını kuşlara çeviriyolardı. Benim gördüğümü göremedikleri için kafalarını iki yana sallayarak yeniden hızlanıyorlardı bir süre sonra.

40 yaşında olmama rağmen kendimi 2 yaşında hissetmiş olmak çok eğlenceli geldi. O hayret halinden çıkmak yerine sürdürmek istedim biraz daha. Seine nehrinin dalgalarına, kavak ağaçlarına o samimi şaşkınlığımla baktım bir süre daha. Hayatımda gördüğüm ilk kavak ağacı ve ilk su dalgası beni mutlu ediyordu.

Hissettiğim şey gitgide bir sarhoşluğa benzemeye başlamıştı. Ameliyattan hemen önce narkoz verildikten sonraki saniyelerdeki gibi bir "uçuş" hissi. Ama uyutan değil tersine ayıltan bir sarhoşluk olduğunu söylemeliyim. Saatlerce çamurlu yol gittikten sonra arabanın ön camını yıkayıp "ohh" çeken şöför gibiydim. Herşey daha "net" görünüyordu gözüme.

Derin İnsan

Aniden bir ürperti hissettim. Adını koyamadığım bir his bedenimi kaplıyordu yavaş yavaş. Ne yerçekimi ne de sabahın serin rüzgârını duymuyordum artık. İçimde bir titreme başladı, gözlerimden yaşlar süzülüyordu. Ne bir sevinç ne de bir üzüntü. İçimde bir duygu yoktu. Hissettiğim tek şey bir tür "görme" idi. O sabah, o dalgalar, o ağaçlar ve o kuşlar bütün güzellikleriyle oradaydı. Bu güzelliği "görüyordum" sadece. Ama eskiden baktığım güzel manzaralardan farklı olarak bu sefer bir tür "**hayret-lezzet**" vardı. **Hayret-lezzet** öyle güçlü bir duyguydu ki hani biraz daha ileri gidebilsem sadece göz yaşlarım değil kanım dahi vücudumun dışına çıkacak gibiydi. Öylesine "çözülmüş" hissediyordum bedenimi, sanki hücrelerim birbirinden uzaklaşıyordu..

İzleyen günler ve haftalarda o lezzeti arar oldum. Hemen hergün o köprüden aynı saatte geçiyor, hayretle kuşlara, ağaçlara bakıyordum. Bu **hayret-lezzet** o kadar hoştu ki "**insan bu uğurda işini hatta ailesini dahi terk edebilir**" diye düşündüm. Randevularım, toplantılarım ve ailem olmasa o köprünün üzerinde bütün bir gün kalıp ağlayabilirdim. **Hayret-lezzet** bir uyuşturucu halini almaya başlamıştı. Alkol ya da kumar tutkunları gibi perişan olmak ihtimal dahilinde görünüyordu...

Fakat sürekli aynı yerden katlanan bir çamaşırın iz yapması gibi zamanla zihnimde bir yerlerde bir "**katlama izi**" oluştu. Doğanın güzelliğini seyrederek "kafayı bulmak" oldukça kolaylaştı bir süre sonra. Başlangıçta "kendimi unutmak" için ciddi ciddi dikkatimi yoğunlaştırmam gerekirken sonraları bu "geçiş" neredeyse otomatikleşti. Zihnim artık duyduğum **Hayret-lezzet** ile meşgul değildi. Bu otomatikleşme sayesinde olayı biraz çözmeye başladım.

Öncelikle hadise doğa ile sınırlı değildi. bir bebeğin masumiyeti ya da yaşlı bir insanın yüzündeki kırışıklar bu iç titremesini ve ağlamayı başlatabiliyordu.

Derin İnsan

Zihnimde bilinçli olarak bazı kapıları kapatmam ve başka bazı kapıları açmam ile mümkün oluyordu bu **Hayret-lezzet** halini yaşamak. (Bu kapıları ve açma-kapama yollarını ve fikrî sonuçlarını ve faydalarını birazdan anlatacağım)

İkincisi bu hayret-lezzet insanı müthiş derecede dinlendiriyordu. Ama bu dinlendiriciliği iyi bir haber, bir dost sohbeti, kas gevşetici ilaçlar ya da masaj ile karşılaştırmayın. Bu "**çareler**" üzücü şeylerin ve/veya **onların sonuçlarının** yok edilmesinden ya da unutulmasından ibarettir. Oysa **hayret-lezzet** hali üzüntü-sevinç kavramının ortadan kalktığı bir hal. Öfkenin, sabırsızlığın, cimriliğin ya da bunların tersinin mümkün olmadığı bir tür alternatif iç-alem(?) veya her zamankinden farklı bir bilinç hâli.

Bu "aleme" bir süre gidip geldiğiniz zaman **hayret-lezzet** yerine **hayret-okul** isminin daha doğru olduğunu düşünmeye başlıyorsunuz. Zira insan içinde yaşadığımız fizikî aleme "geri döndüğünde" bazı şeyleri idrak etmiş olduğunu fark ediyor. Eliniz boş dönmüyorsunuz o sarhoşluk-titrete-ağlama halinden. Özeti bu.

Hayret-okul'a gitmenin bir kaç yolu var kanaatimce. Bunlardan birincisi benim gibi yaş tahtaya basmayı sevmeyen, herşeyi anlamak isteyen mühendisler için, zahmetli bir yol. Çok vakit alıyor. Çıplak ayakla kayalık bir dağa tırmanmaya benziyor. Zihninizi o patikalara adım adım aşmalısınız ama kolaya kaçmadan. Elinizdeki bu yazı mühendisin yoludur.

İkinci yol sanatın yolu, boyacılık mertebesini aşmış, hakiki sanatçının yolu. (Bkz. "[Ayıp sanat olur mu?](#)" makalesi, **Sanatçı başka, boyacı başka!** isimli paragraf)

Sanatçı insan mühendisin adım adım gittiği yollar üzerinde kendi kanatlarıyla uçuyor. Doruk noktasının tadını biliyor, hatta mühendise yol gösterebilir ama kendisi yere inemiyor. O kanatlara söz geçirmek kolay değil. Kanatlar kimin efendi, kimin hizmetkâr olduğunu unutabiliyorlar. Sanatçı yolunu her an kaybedebilir. Geri dönüş yolunu ya da doruğa nasıl gideceğini unutabilir, işi zor.

Üçüncü yol ise üç kâğıtçıların yolu. LSD gibi uyuşturucu bağımlıların, halisünojen bitkileri çiğneyerek sarhoş olan bazı şamanların ve büyücülerin yolu. Onların yaptığı paraşütle Everest dağının tepesine atlamaya benziyor. İnsanın nereye düşeceği belli değil. Oksijen tüpü yok ve fazla hızlı tırmanmış olduğundan vücudu yüksekliğe alışamamış. Doruk noktasına herkesten önce varıyor ama gördüklerini idrak edecek durumda değil. İndiğinde **Hayret-okul**'a dair doğru dürüst hiç bir şey hatırlamayacak. Çünkü sadece oradaki kitapların son sayfasını okudu, filmlerin son dakikalarını seyretti. **Hayret-lezzet**'i isteyecek **Hayret-lezzet**'in kendisi için. Bağımlısı olacak. Sigarayı bırakışını kutlamak için yeni bir tane yakan tiryakinin dramı bu. Paraşütçüler ve üç kâğıtçıların kısmı ile ilgili şüpheler için oldukça uzun, özel bir dip not yazdım(1)

Derin İnsan

Hayret-Okul'un faydaları

Bu hayret-lezzet halini bir okula benzetmişim. İnsan ne öğreniyor burada? Bu halde iken öğrendiklerinizi sıradan bilimsel veriler halinde dökmek imkânsız. Kelimelerin bittiği bir yer burası. İnsanca lisanlar yetersiz kalıyor. Belki de mücadele yok metin halinde paylaşılmasına?

"Gidemediğin yer senin değildir!" yazıyordu bir kışın duvarında. Bu da o hesap. Ama Hayret-Okul'dan fizik aleme geri döndüğünüzde çok şey hatırlıyorsunuz:

1-Gerçeklik

Birincisi, bu halde iken gördükleriniz "gerçek" kelimesini fizik aleme göre daha çok hak ediyor. Bir güzellik, saflık, çıplaklık ve gerçeklik hissediyorsunuz ki insanı rahatlatan bir şey bu. "Ohh" diyorsunuz. Hayatın yaşamaya değer olduğunu **idrak** ediyorsunuz. Zaten aklınıza uygun bir fikirdi bu belki. **"Hayat yaşamaya değer"**. Üzerinde düşünmüştünüz ya da bir slogan gibi dilinizdeydi. Ama bu kez kelime diyarında değilsiniz. Öğrendiklerinizi yaşayarak öğreniyorsunuz. "Bilgiler" zihninize adeta bir

mermere kazınır gibi, silinmemek üzere kazınıyor. **(2)**

Kendinizi ve diğer insanları daha fazla "sevilesi" hissediyorsunuz. Sevginin ve aşkın hayattaki yerinin çok daha önemli olduğunu da **idrak** ediyorsunuz. Yine gizli bir mermer ustası iş başında sanki!

2-Mükemmellik

Hayret-lezzet'in size doğrudan hissettirdiği, idrak ettirdiği bir başka şey ise mükemmellik. Bütünleştirici, kusursuz, sonuçlanmış ya da varması gereken yere varmış bir şeyin karşısındasınız. Kendine yeten ve bir kalp gibi atan, kendine has ritmi olan bir şeye parmaklarınızın ucuyla dokunuyorsunuz. Meselâ kuşların kanat çırpması, yaprakların sallanması ve sizin kalbinizin atışının ritmi ile bir müzik yapılmış gibi. O müziği bir kez duyduktan sonra fizikî alemdeki müzikleri başka bir kulakla dinliyorsunuz. Ayıldıktan sonra bile lezzeti süren bir sarhoşluk bu. Gördüğünüz ve duyduğunuz bir çok şey size Hayret-okul'u hatırlatıyor ve bu hatırlamanın kendisi bile lezzetli.

3-Zıtlıkların yok oluşu

Soğuk-sıcak, iyi-kötü, büyük-küçük gibi zıtlıkların tanımlı olmadığı bir bilinç hâli bu. Cisimleri birbirinden ayıran sınırlar da anlamsızlaşıyor. Bir ebrunun ya da

Derin İnsan

Osmanlı minyatürünün içindesiniz sanki. Mesafeler, perspektif, ışık ve gölge yok olmuş ve zaman geçmiyor. Herkes ve herşey aynı derecede önemli ve değerli, insanlar tek bir insan gibi. Sınıflandırmalar, kategoriler, genellemeler imkânsız. Zaman ve mekân hissedilmiyor çoğu kez. Meselâ uçan bir kuşun 20 kez kanat çırpmasını değil bir bütün olarak uçuşunu görüyorsunuz. Bütün hareketli cisimler için bu algı böyle.

4-“Kötü” şeylerin kabul edilişi

Kötülükler, hastalıklar ve normal hayatta olmasını istemediğimiz şeylerin hepsi bu delikten baktığınızda iyi, doğru, yerli yerinde görünüyor. Aslında bu **his-görüş** zıtlıkların yok oluşu ile bağlantılı. İyi ve kötünün var olabilmek için birbirine ihtiyaç duyduğu bir bahçeden iyi ve kötünün özünde **MUTLAK İYİ** olduğu bir başka bahçeye bakıyorsunuz. Günlük yaşamın sorunları güneş görmüş kar gibi eriyip buharlaşıyor. Bu hali yaşamının insana huzur vermesi büyük ölçüde bu buharlaşmadan kaynaklanıyor olmalı. **“Herkes ne der?”** gibi başkalarına odaklı kaygılar ile yağmalanmış ömrünüz, uydurma hastalıklarınız, pişmanlıklarınız, erişemedikleriniz, korkularınız, borç ve alacaklarınız buharlaşıp gidince geriye bir tek ... siz ... kalıyorsunuz ... kendinizle ... baş başa.

5-Ve anlatılamayanlar

Bunun dışında da hissettikleriniz oluyor ama kelimelere dökülecek kabiliyetim olmadığı için denemiyorum bile.

Bütün bu “bilgilerin” dünyaya ve insanlara bakışımızı etkileyebilecek bazı temel sonuçları var kanaatimce. Bunları yazının sonuç kısmında anlatacağım. Şimdi verdiğim sözü tutayım ve biraz kapılardan bahsedeyim.

Kapıların açılması ve kapanması

Satranç müsabakalarını izlediyseniz bilirsiniz, ikili kronometreler vardır, bir oyuncu düşünürken sadece onun “oyun zamanı tükenir”. Hamlesini yapar yapmaz bir düğmeye basar ve öteki oyuncunun kronometresi dönmeye başlar.

İnsanın da bu türlü birbirini dışlayan iki farklı “bakış” sahibi olabileceğini düşünüyorum. Meselâ [Fahişelik, şehitlik ve özgürlük](#) yazısında belirttiğim gibi bir insan-fahişe gördüğümüz zaman erkek-gözlerimiz çekici bir dişi-kadın, insan gözlerimiz ise “ekmek kavgası veren” bir anne-insan görebilir.

Buna dayanarak bedensel ihtiyaç ve arzularımıza (hayvanî yanımıza) göre hareket eden bir çift gözümüz olduğu gibi her şeyi “İnsan” penceresinden gören

Derin İnsan

ikinci bir çift gözümüz olduğu sonucunu çıkarıyorum. Tıpkı satranç saati gibi **hayvanî-gözlerimizi(3)** kapatabildiğimiz ölçüde insanî gözlerimiz açılıyor.

Fakat **hayvanî-gözlerimizi** kapatmak o kadar kolay değil. Çünkü sadece yeme, içme gibi arzular değil daha "soylu" kaygılar da doğanın güzelliğine odaklanmamıza engel olabilir. Bunu yaşanmış bir örnekle açmak istiyorum:

Kızlarımı çocuk parkına götürmüştüm. Tam kitabıma dalmak üzereydim ki "**baba arı var**" dediklerini duydum. Gerçekten de bir arı etraflarında hızla dönüyordu. Kızlarımı yavaşça uzaklaştırdım oradan. Yerime döndüm. Sonra oturduğum banka yakın bir dala bir arının konduğunu gördüm. Arı kendi halinde yaprağın üzerinde duruyordu. Ona yaklaşmamı umursamadı. Arıyı dikkatle gözlemeye başladım. Siyah sarı halkalarını, kanatlarını, antenlerini dikkatle süzdüm. Bir süre önce kızlarım için tehlike arz eden ve uçan siyah nokta şimdi neredeyse şirin görünmeye başlamıştı gözüme.

Bizim için bir tehlike ya da fayda ifade ettiği müddetçe ne doğayı ne de diğer insanları göremiyoruz. Arı? Çocuklarımı sokabilir. Elma? Yiyebilirim. Polis? Ceza kesebilir. Patronum? Zam yapabilir ya da işten atabilir...

Dikkat ederseniz bir çok insan gözlerini süpermarketlerde fiyat "okuyan" barkod okuyucusu gibi kullanıyor. Diğer insanları birbirlerinden ayırd etmemize yarayacak yanlarını görüyoruz sadece. Bıyık, gözlük, giysiler, saç şekli... Bıyığını kesmiş bir tanıdığa yabancı gibi bakmamız acaba ne kadar masum? Peki eşini bir para kazanma makinesi ya da çocuk doğurabilen bir hizmetçi olarak gören insanların körlüğü ve mutsuzluğu da **hayvanî-gözlerini** fazla açmış olmaktan kaynaklanmıyor mu? Düşünmek lâzım üzerinde...

Derin İnsan

Doğaya ve cansız cisimlere de böyle bakıyoruz çoğu kez. Susamışsak görüyoruz suyu. **"Hayvanları çok severim, ızgara lüfere ve fırında kuzuya bayılırım"** diyen mizahçı geliyor aklıma. Hafızamız bile böyle işlemiyor mu? En çok zevk aldığımız ve korktuğumuz şeyleri hatırlıyoruz. Hafızamız herşeyi eksiksiz kaydeden bir tutanak değil. Hayatta kalma gayretimiz sonucu bize madden faydalı/zararlı olabilecek şeyleri hatırlıyoruz çoğu kez ve bu da bir tür körlük teşkil ediyor kanaatimce. Kendi hayatımızı seçici şekilde hatırlıyoruz.

"Güzel" kelimesi bu sebeple faydalı şeyler için yani yanlış kullanılıyor çoğu kez: Güzel bir kadın (=çekici), güzel bir yemek (=lezzetli)... Oysa zekâ duvarını delebilecek hakiki güzellik faydanın bittiği yerde başlıyor. Faydası olmayan şeylerin bizde uyandırdığı bir ilgi var ki bu ilginin üzerinde durmayı amaçlıyorum bu yazıda.

Burada biraz durup dinlenin şimdi. Yazıyla, okuduklarınızla ve benimle aranıza bir mesafe koyun şayet henüz yapmadıysanız. Zira amacım size bir şey kabul ettirmek değil sadece bu kapılar ve alternatif gözler hakkında fikir alışverişinde bulunmak. Bu noktaya kadar okuduklarınızı zihninizden yavaşça geçirin. Bildiklerinizle, yaşadıklarınızla, inançlarınızla ve değer yargılarınızla tartın...

Eğer benim arzu ettiğim kadar yavaş okuyorsanız çayınız ya da kahveniz çoktan bitmiş olmalı. Tazeleyin lütfen. Ayağa kalkmışken camdan dışarı bakın. Mükünse uzak bir noktaya. Size faydası olmayan güzelliklere bir göz atın. Bir serçe? Bir güvercin ya da bir martı geçiyor mu pencerenizin önünden şu anda? Pencere önündeki saksıdaki sardunyalara? Geçen yaz topladığınız ve özenle sehpanın üzerine dizdiğiniz deniz kabukları? Bahçede kurumuş çınar yaprakları var mı? Ya bulutlar? Akşam oldu mu? Ayın önünden geçen bulutları görüyor musunuz?

Yazının geri kalan kısmı yeni kavramlar ile devam edecek. Buraya kadar anlatılanları içselleştirmiş olmanız çok mühim... Devam edelim şimdi çayınızı tazelediyseniz...

Zihnimizin misafirperverliği

Hayvanî-gözlerimizi kapatıp etrafa bakabilmek kolay değil demiştim. Ama sadece **amaç engelinden** bahsetmiştim. Yani hayvanî-gözlerimiz bizi hayatta tutmak ve bedensel arzularımıza hizmet etme **AMACI GÜDER** ve bunun için çalışır demiştim. Oysa ikinci bir engel daha var ki onun aşılabilmesi, kapıların açılabilmesi için büyük önem taşıyor. Bu ikinci engel zihnimizin Hakikat'i misafir edebilecek durumda olMASından kaynaklanıyor. Neden?

Bir balık(4) hayal edin. Yüzgeçlerini ve kuyruğunu kullanarak suda ilerleyen bir balık. Hem ilerliyor hem de söyleniyor : « **Ah şu deniz olmasa çok daha hızlı yüzebilirim! Suyun direnci beni yavaşlatıyor...** ». Hayvanî-gözlerin hizmetkârlık ettiği insan zekâsı da bu balık gibi. İlerlemek için ihtiyaç duyduğu mekanizmalar onu bir noktadan sonra frenliyor. Meselâ bir yarış arabasının daha hızlı gitmesi için daha büyük motor takıyorsunuz ama motorun ağırlığı arabayı yavaşlatıyor.

Derin İnsan

Neden böyle? Çünkü insan zekâsı Hakikat'i anlamak için değil **zaman-mekân** akvaryumunda yüzmek için var. **Zaman-Mekân** ile sınırlanmayacak mevzularda zekâmız ve bütün heybetiyle kimyamız, fiziğimiz ve biyolojimiz sudan çıkmış balığa dönüyor:

1. Zaman'ın ne olduğunu nasıl anlatabiliriz? Zaman'dan önce ya da sonrasını?
2. Mekân nedir? Uzay nerededir? Neyin içindedir?
3. Aşk nedir? İyilik ve kötülük, adalet duygusu, vatan sevgisi, gelecek kaygısı? Birer ilüzyondan, vehimden mi ibarettir hayata anlam veren bu kavramlar?
4. Hayat nedir? Ölüm nedir?
5. Mezarda saçları ve tırnakları uzamaya devam eden, binlerce kurda, böceğe gıda ve yuva olan bir bedene kim ne hakla ölü diyebilir? Can nedir?

Sanırım yavaş yavaş kelimelerin tükendiği o kırmızı çizgilere yaklaştığımızı daha iyi anlatabiliyorum. Ancak ve ancak **bilinmediği zaman anlaşılan ANLAMLAR ülkesi burası!** Kavramsallaştırılmayan gerçekler diyarı... Güzellik işte bu anlamlardan biri kanaatimce. Bir norma, standarta gelmeyen, bilimi, bilişi, yöntemi ve tahsili olmayan bir ANLAM. **(5a)**

Bilimin ve felsefenin yakıtının bittiği bu topraklarda hakimiyet sanata ve edebiyata geçiyor. **Zekâ duvarı** ya da **güzellik matkabından** bahsediyorsam bilmece gibi konuşmak için değil sadece konuşmayı ve yazmayı sürdürebilmek için. Zira ölçülebilir, varlığı zaman ve mekân ile ifade edilebilir kavramları (matkap, duvar, okyanus...) ve bunların aralarındaki ilişkileri (delmek, yakmak, yükseltmek,...) kullanarak benzetmeler yapmak zorundayım. Biz sıradan insanlar bu zoraki sanatçılık sayesinde düşünmeye devam edebiliyoruz: Aklımızda bu tür kavramları "görebilmek" ve hatta misafir edebilmek için bir yer açıyoruz. Çünkü eti, kemiği, kuvveti ve zekâsı sonlu olan biz insanların sonsuzluğu, sonsuz güzelliği "içimize sokabilmemiz" ancak bu yolla mümkün.

Bu noktayı netleştirmek için Gazalî Hazretleri'nin [Mişkatü'l Envar \(Nur Metafiziği\)](#) adlı eserinden (sf. 75-77) istifade etmek isterim:

- **Göz kendini göremez, akıl ise kendinden başkasını da, kendine ait özellikleri de idrak eder. [...]** ayrıca kendisinin bilgi sahibi olduğunu idrak ettiği gibi kendinin bilgi sahibi olduğunu bildiğini, kendisinin bilgi sahibi olduğunu bilişini bildiğini... sonsuza dek idrak eder. Bu özellik cisimler vasıtasıyla idrak eden göz için tasavvur edilemez.
- Göz kendisine uzak ve çok yakın olan nesnelere göremez. Halbuki akıl için uzak ve yakın eşittir. Uzaklıkta semaların en yücesine çıkar, bir anda yeryüzünün en derin taraflarına iniverir. [...]
- **Göz perde arkasındaki nesnelere göremez. [...]** Doğrusu hiç bir Hakikat akıldan gizlenemez. Göz nasıl kapaklarını kapatarak kendine bir perde oluşturursa akıl da bazı nitelikleri sebebiyle kendine bir perde oluşturur. [...]

Derin İnsan

- Göz nesnelere dış tarafını, en üstte bulunan yönünü görür, Hakikat'inden ziyade kalıplarını ve suretini idrak eder. Akıl ise nesnelere derinliklerine, sırlarına nüfuz eder. [...] **Akıl bunların sebebini, gayesini, hikmetini ortaya çıkarır. (5b)**
- Göz varlıkların bir kısmını görür, akılla idrak edilenlerin tamamını, hislerle idrak edilenlerin de bir kısmını idrakten acizdir. Sesleri, kokuları, tatları [...] idrak edici kuvvetleri yani işitme, görme, koklama [...] kuvvetlerini idrak edemediği gibi ferahlık, sevinç, gam, hüznün, [...] gibi nefsanî sıfatları da idrak edemez. [...] Renkler ve şekiller alemi aşamaz. [...] **göz aklın casuslarından biridir.**
- **Göz sonsuz olanı göremez.** Cisimlerin sıfatlarını görebilir. O cisimler ise sonlu olmaktan başka türlü tasavvur edilemez. Akıl bilinenleri idrak eder. [...] Akıl sayıları idrak eder. Bunun bir sonu yoktur.
- Göz büyüğü, küçüğü görür.[...] Akıl ise yıldızların ve güneşin yeryüzünden defalarca büyük olduğunu anlar. Göz yıldızları, önünde duran çocuğu hareketsiz görür. **Akıl ise çocuğun büyüdüğünü, yıldızların her an büyük mesafeler katettiğini idrak eder.**

Bilginin ve lisanın körleştirici etkisinin sebepleri

Neden Hakikat'i hemen göremiyoruz? Bölünmez biçimde düşünemiyoruz? Çünkü eğitim, kültür ve alışkanlıklar bir yandan, hayatta kalma çabamız ve hancı bakışımız diğer yandan bizi engelliyor. Bu iki "motor" Hakikat ile bizim aramızdaki perdeyi kalınlaştırıyor. Biraz açalım şimdi:

Bilimsel yöntemlerimiz, ölçümlerimiz ve kullandığımız lisan ne yazık ki yaşananları, Hakikat'i ve Mutlak olanı "objektif" biçimde ifade etmeyi hedefliyor ama onu parçalara bölüyor. Her bir parçayı da adına "kelime" dediğimiz kutucuklara hapsediyor. Böylece biz Hakikat'i anladığımız vehmine kapılıyoruz. Ama bu kutulama işine tersinden baktığımızda ne kadar yetersiz ve hataya götüren bir yolda olduğumuzu da görebiliriz.

Meselâ bir akşam yemeğinde olduğunuzu hayal edin. Komik bir fıkra anlatıyorsunuz. Herkes gülmekten kırılıyor. Ev sahibesi mutfakta olduğu için duymamış. **"Ne oldu? Ne oldu? Neyi Kaçırdım?"** diyerek geliyor. Komik olan şeyin ne olduğunu anlatıyorsunuz ama ev sahibesi de dahil kimse gülmüyor. Neden? Çünkü neyin komik olduğunu analitik bir biçimde çözdü, öğrendi, kutuladı. artık gülmesi imkânsız!

Bir insan gözünü ne kadar küçük parçalara ayırmalısınız "görme" denen şeyi görebilmek için? Parçaladığınız bir gözün içinden "görme" çıkmazsa bunun sonucu nedir?

Derin İnsan

- Görme diye bir şey bilimsel olarak yoktur, bu bir inançtır, yanılıdır,
- Yöntemimiz yanlıştır.

İnsanı kimyasal bir formül ile ifade edecek olsak:

İnsan = $7 \times 10^{25} \text{H}_2\text{O} + 9 \times 10^{24} \text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6 + 2 \times 10^{24} \text{CH}_3(\text{CH}_2)_{14} + \dots$ yazabiliriz. **(5c)**

Zira birinci bileşik su ve ikincisi olan şeker vücudumuzda bol miktarda var.

Ancak bir yer solucanı veya bir gergedan da buna benzer bir formüle sahip. Nerede kaybettik insanın insanlığını? O halde analizi biraz daha ileri götürelim ve kimyasal bileşik değil değil atom bazında yazalım benzeri bir formülü:

İnsan = $\text{H}_{15750} + \text{N}_{310} + \text{O}_{6500} + \text{C}_{2250} + \text{Ca}_{65} + \text{P}_{48} + \text{K}_{13} + \text{S}_{15} + \text{Na}_{10} + \text{Cl}_6 + \text{Mg}_3 + \text{Fe}_1 + \dots$ **(5c)**

Bu kez bedenimizdeki kalsiyum, potasyum ya da demir gibi atomları daha net görebiliyoruz. Ama İnsan'a yaklaşmak şöyle dursun bir kamyon lastiğini ya da çöp torbasının kimyasal formülüne benzer bir şeye vardık neticede. Çünkü fosil yakıtlardan imal edilen cansız cisimler de karbon, hidrojen vb içeriyorlar bol miktarda. İnsan'ı ararken Can'ı ve Canlı'yı da kaybettik!

Mehmet Âkif İstiklâl Marşı'nı nasıl yazdı? Şair önce bir "K" koymuş, ardından bir "O"... Eee? **İstiklâl Marşı = K+O+R+K+M+A+S+Ö+N+M+E+Z...** demek gibi bir şey bu. Gerçek şu ki kelimeler hatta duygular harften önce gelmiş. Savaşlar olmuş, insanlar ölmüş, şairin yüreği yanmış, kavrulmuş.

Yanlış yöne doğru ilerlediğini anlayan her insan gibi gericilik yapacağım. Bilimin ve analitik zekânın sınırları olduğunu iddia edeceğim. Nasıl bir futbolcu bale yapamazsa bir bilim adamı da Hakikat'e pozitif bilim ile erişemez diye düşünüyorum. Tersine bu yolda ısrar etmek bizi Hakikat'ten uzaklaştırır.

Çünkü analitik zekâmız için her zaman **Bütün = Parça + Parça +...** şeklinde bir kural var. Oysa bu kural sadece belli koşullarda ve inşa edilen, üretilen şeyler için geçerli. Zekânın kendisinden önce var olan, batılların "**a priori**" dedikleri **evveliyat**'ı açıklamak için değil. Meselâ bu zekâ ile bir çömleğe baktığınızda çömleğin el hareketlerini göremezsiniz. **(6a)** Çömleğin yapılışı kendine özgüdür. Islak bir çamurun çömleğinin elinde

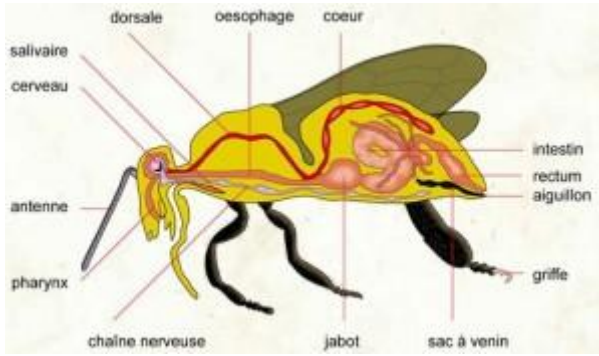
dönerek şekillenmesi, fırında pişmesi... Bunları bilmeyen bir gözlemci analitik zekâsıyla çömleğin kuru ve soğuk parçalardan yapıştırma yoluyla yapıldığı

Derin İnsan

sonucunu çıkarabilir. "Yaratılış" aşamasındaki suyu ve ateşi çömleğe bakarak göremezsiniz.

Madalyonun diğer yüzünde ise faydacılık var. Pozitif bilimler ve analitik zekâ bizim biyolojik anlamda hayatta kalma çabamızın hizmetinde. Daha iyi yemek, içmek, barınmak, üremek... Bu zekâ, zaman ve mekân ile sınırlanmış şeyleri anlamak ve modellemek için var. Bu zekâ zaman-mekân akvaryumundan dışarı her çıktığında hem kendi rezil oluyor hem de bizi rezil ediyor.

Peki bilimsel bilginin körleştirici etkisi nasıl işliyor? Ne zaman devreye giriyor? Bizi aydınlatmasını beklediğimiz bilim neden bizi engelliyor?

Bu noktada daha önce aktardığım arı örneğini hatırlayın. Arıyı bilimsel yönüyle öğrendikçe parçalarına ayırıp kavram ve kelime kutucuklarına hapsediyoruz aslında. Arıların uçuş şekli, kanatlarını çırpma frekansını, sindirim sistemini "öğrendikçe" Arı'yı anlamaktan uzaklaşıyoruz. Bal üretimi için faydalı olan bilgiler Hakikat'i görmemizi engelliyor. Arı'yı kendi

varlığı içinde görebilmek için fen derslerinde öğrendiklerimizi unutup bir çocuk şaşkınlığı ile bakabilmek gerekiyor yeniden. Bunun için ise sanata ihtiyaç var. Kelimelerin kutulama sırasında bize kaybettirdiği Hakikat bir nebze olsun metaforlar, semboller ve benzetmelerde, sanatın güzellik kaygısında ifade buluyor. Ama Mutlak olanı ifade etmek için sanat da bir yerden sonra yetersiz kalacak tabii. **Bir aşk romanı okuyarak ya da aşk filmi seyrederek Aşk'ın ne olduğunu öğrenemezsiniz.** Aşık olduğunuz zaman öğreneceğiniz yeni bir şey vardır. O şey ise sizin ve aşık olduğunuz kişinin "tekliğinde" bir teklik bulur. Bu sebeple Aşk kelimesi kimsenin aşkını ifade etmez. Üzüntü, sevinç de böyledir. Genelme yapıldığı anda -ki konuşmak için bu kaçınılmazdır- anlam kaybolur. Tasavvuf ehli "**kâl ilmi değil hâl ilmi**" der. Yani sözle öğrenilen değil yaşayarak öğrenilenden bahseder. Sebepsiz değil sanırım.

Bireysel olarak yaşanan tecrübeler lisan sayesinde/yüzünden toplumla paylaşılabilir "standart" ve "homojen" parçacıklara indirgenirler. Duyguları temsil eden kelimeler, vatanları temsil eden bayraklar, hatıraları temsil eden özel eşyalar... Ama bu temsil kümesiyle hakikaten yaşananlar arasında elbette bir hendek vardır. **Elma kelimesi sert ve sulu değildir. Köpek kelimesi havlamaz ve ısırmaz.** Bu hendek kendi başına zihinsel alemimizin bir parçasıdır. İçine düşmek için orada olduğunu bilmek yeterlidir. Bu hendek hem faydalıdır hem de engelleyicidir. Deniz sebebiyle yüzmesinin engellendiğini düşünen balık örneğini hatırlayın.

Kapsama alanı dışındaki konuları analiz etmeye kalkan analitik zekâ devrilen bir dolabın altında ezilen araştırmacı gibidir. İcad ettiği araçları, yöntemleri bir süre sonra Hakikat'in kendisi sanabilen zekâ, bilimi de Mutlak zannedebilir.

Derin İnsan

Hatta tamamen delirme noktasına gelerek bilim ve feni bir yol gösterici ilân edebilir. Bu konuyu ayrıntılı bir biçimde [Evrincilerin iç hastalıkları](#) isimli yazının altındaki yorumlarda tartışmıştık site okurlarıyla.

Yeniden çay ve ihtiyaç molası... Mümkünse cep telefonunuzu açmayın. Kelimelerin gökyüzünden düşen kuş tüyleri gibi yavaşça yere inmesini, zihninizdeki nihaî yerlerini almalarını bekleyin. Şimdi başlayacak olan son bölümde Doğanın güzel olMAyışı'ndan ve Aşk'tan bahsedeceğim ve tabii Hayret-Okul'un insan ve insanlık ile ilgili sonuçlarından.

Doğanın güzel olMAyışı

Bir bülbülün şarkısında ya da ağustos böceklerinin sesine kulak verin. Hayvanlar birbirleriyle Türkçe konuşsalar ne duyardık? **"burada yiyecek var gelin, bayan arkadaş arıyorum, bayan var mı müsait? Dokunma benim yediğim ete!.. "** Ne hayvanlar, ne bitkiler ne de dağlar, denizler güzel değil aslında. Erkek tavus kuşu dişisinin ilgisini çekmek için tüylerini sergiliyor, leş yiyen sırtlanlar ise bize fırsatçı insanları, yağmacıları hatırlattıklarının farkında değiller.

Yazının başında aktardığım sarhoşluk halini doğal güzelliklerin tetiklediğini düşünmüştüm ilk zamanlar. Yani **faydacı bakışımı** ve **açıklama çabamı** uykuya geçirebildiğim zaman doğadaki güzelliği görebildiğimi sanmıştım.

Germen halklarından Orta Asya Türklerine kadar doğanın kendisine kutsallık atfeden kavimleri daha iyi anlamıştım artık. **(6b)** Yöntem doğruydu ama erişilen güzelliğin "doğadan kaynaklandığı" sonucu koskoca bir HATA!

Neden?

Dağlarda koşan atlar bize özgürlüğü hatırlatır meselâ. Beyaz güvercin barışı. Tavşan yavrusu masumiyeti... Gerçekte vahşi atların kendilerini özgür hissettiklerini söyleyebilir miyiz? Rengi beyaz bile olsa erkek güvercinler dişileri için kavga etmez mi? "Masum" bir tavşan yavrusunu parçalayarak yutan "vahşi" kurt en az o tavşan kadar masum değil mi gerçekte?

Tabiatları gereği hareket eden hayvanlar gerçekten suçlu olamayacaklarına göre **bize bizden bir şeyler yansıtıyorlar aslında ayna gibi.** İnanmıyorsanız cansız varlıklara bakın: "Yüce" dağlar, "çılgın" akarsular, "öfkeli" deniz...

Derin İnsan

Dağlar, denizler ve balıklar kendilerini "güzel" bulacak kriterlere sahip değiller. Bu güzelliği tasavvur edecek hayal gücü ve işleyecek sanatkârlık ise ne tavşanlarda ne de kuşlarda var.

Gözlerimin dolmasına, bedenimin tir tir titremesine sebep olan bu güzellik nereden çıktı öyleyse? Tavşanlar, martılar, bulutlar ve kavak ağaçları özlerinde güzellik barındırmıyorlarsa benim gördüğüm **faydasız ve kavramsız güzelliğin kaynağı** nedir?

Okulda bana öğretilenlere göre hayat çok daha basit olmalıydı. Zeki bir hayvan(!) olan ben sadece çıkarlarımın beni götürdüğü yere gitmeliydim. Etrafımdaki şeyleri sadece çıkarlarım açısından görmeliydim. İllâ ki güzellikle bir işim olacaksa evimin duvarlarını "güzel" bir renge boyar, üzerine de "güzel" tablolar asar, "güzel" bir kadınla evlenir, "güzel" de bir araba alırdım. Ama öyle olmuyor, doğadaki(?) her güzellik aklımı çeliyor, gözlerimi çekiyor. Bu güzelliğe kuvvetle odaklanınca sarhoş oluyorum, arkasından da bu dünyadan daha "gerçek" olduğunu idrak ettiğim şeyler hissediyorum. Nedir bu komplote teorisi?

Aşık Veysel'den geliyor ilk netleş(tir)me çabası: "**güzelliğin on para etmez bu bendeki aşk olmasa**" diyor. Güzelliğin sebebi/kaynağı olduğumu iddia edebilir miyim bu söze bakarak? Ben, yani MY güneşin batışının, okyanustaki balinaların "güzelliğinin" sebebi ben miyim? Aşık Veysel şiirin tamamında bazı ip uçları vermiş sanki?

Güzelliğin on par'etmez

Bu bendeki aşk olmasa

Eğlenecek yer bulaman

Gönlümdeki köşk olmasa

* * *

Derin İnsan

Tabirin sığmaz kaleme

Derdin dermandır yareme

ismin yayılmaz aleme

Aşıklarda meşk olmasa

* * *

Kim okurdu kim yazardı

Bu düğümü kim çözerdi

Koyun kurt ile gezerdi

Fikir başka başk'olmasa

* * *

Güzel yüzün görülmezdi

Bu aşk bende dirilmezdi

Güle kıymet verilmezdi

Aşık ve maşuk olmasa

* * *

Senden aldım bu feryadı

Bu imiş dünyanın tadı

Anılmazdı VEYSEL adı

O sana aşık olmasa.

Fazla bir yanılma riskine katlanmadan aşk-güzellik sayesinde seven ile sevilen arasında bir yansıma olduğunu söylemek mümkün görünüyor bu şiir sayesinde. Yansımak, ayna, akis deyince tabi aklıma Mesnevî geliyor, meselâ şu beyit:

Halife Leylâ ya dedi ki: "Mecnun'un perişan olmasına, sapıtmasına sebep olan Leylâ sen misin? Sende başka güzellerden daha fazla bir güzellik yoktur." Leylâ; "Sen sus, çünkü, sen Mecnun değilsin." diye cevap verdi.

Derin İnsan

Bu iki bakış açısı çarpıcı bir şekilde Kant'ın [Yargı yetisinin eleştirisi](#) adlı kitabındaki önermelerle teyid ediliyor sanki?

- Güzellik ampirik değildir yani haz vaad eden çekicilikten ayrıdır. Yeme, içme, cinsel münasebet gibi ihtiyaçların giderilmesi için gerekli cazibe güzellik değildir.
- Güzellik estetik değildir yani kuralları, standart ve normları yoktur. (Bkz. örneklerle [Ayıp sanat olur mu?](#) isimli yazının "**Nötr bir güç olarak sanat**" paragrafı)
- Güzellik göreceli değildir yani "zevkler ve renkler tartışılmaz" sözü güzelliğe uygulanamaz. **(7)**

Bu noktada güzelliği yakaladık ama kaygan bir sabun gibi elimizden kaçıyor: Güzel olan doğa mı yoksa ben miyim? Her ikisi de değilse yine Kant'ın dediği gibi "güzellik yargısı" sadece beğenen ile beğenilenin **aradaki ilişkinin** bir vasfı mıdır?

Aşık Olan ile **Aşık Olunan** arasındaki ilişkinin yani Aşk'ın gözlerde ve akılda ifade bulduğu fikrî noktada mıyım? Aşk'ı ellerimle tutabildim mi bu kez? Akıl da bir ayna vazifesi görüyor belki de? Yani doğa güzel değil, benden gelen güzelliği bana yansıtıyor ama ben de güzel değilim, demek ki aklımın aynasında Aşk'ın yansımaları görüyorum.

Teorik olarak kendimi bu büyük güzelliğin kaynağı zannetmem için tamamen delirmiş olmam gerekirdi zaten. Zira kapıların kapanıp açılması konusunda benimle aynı gayreti gösteren her insanın aynı hisleri tecrübe edebileceğinden eminim. Hemen her insan batan bir güneşi güzel bulabileceğine göre bu **hayret-lezzet** bütün insanlara, İnsan'lığa açık bir kaynak olmalı. Nasıl bir güvercin bütün Güvercinlik'i içinde barındıramaz ve bunun kaynağı olamaz ise bir insan da tek başına bu güzelliğin kaynağı olduğunu iddia edemez. **(8)**

Fakat hadisenin bütün insanlığa açılması ortalığı biraz karıştırıyor. Yani zenci, beyaz, Müslüman, Yahudi, Türk, Kürt... her insan potansiyel olarak doğadaki(!) güzelliğin ve Aşk'ın muhatabı. Ölmüşler de böyleydi, doğacak olanlar da böyle olacak!

Teknik açıdan toparlayacak olursak: Ortada benden ve doğadan bağımsız olarak var olan (oldurtulan?) bir güzellik var. Güzellik var olmak için ne bana ne de doğaya muhtaç! Bu güzelliğin var olması için ben bir talepte bulunmadım. Bunu yapacak gücüm ve iradem yok zaten. Demek ki bu bana bir başka yerden geliyor. Sadece benim dışımdan değil Kâinat'ın da dışında olan bir Kaynak'tan. Aksi takdirde meselâ gece gökyüzündeki yıldızları ya da galaksileri güzel bulmak imkânsız olurdu.

Neticede ben de bir **yansıtıcıyım** ama aynı zamanda bir **görücüyüm**. İçimde bir **göz** bir de **ayna** var. Güzellik adeta bir elektronik posta gibi bütün insanlığa gönderilmiş bir mesaja benziyor. İçimizde de bu mesajı okumak için gerekli

Derin İnsan

teçhizat var: Doğa'yı ve/veya aklımızı bir ekran(/ayna) gibi kullanabiliriz, gözlerimiz ise okuyucu!

Ama okuyucuya engel olan bir duvar var: Faydacı ve hazcı bakış ile bu bakışı yorumlayan analitik zekâ. **Güzellik matkabı ile zekâ duvarını delen herkes kendine gönderilen bu mesajı okuyabilir!** İmamlara, rahiplere, tütsülere, kutsal(!) cisimlere gerek yokmuş! Bu kadar basitmiş meğer!

Hayret-Okul'da ne öğrendim?

A) Görmek yansımadır

Gece yıldızlara bakarken gördüğüm gök kubbe'nin yarıçapının benim görüş menzilime eşit olması ne büyük raslantı(!) Gökyüzü bir yarım küre gibi görünüyorsa bunun sebebi gökyüzü değil elbette, gözlerimin menzili. Yani gözlerimin bir görme sınırı oluşu. Yoksa gece gördüğüm uzay parçası ne küre ne piramit ne de bir başka şekilde değil. Yani **görülen şey görenden** bağımsız değil. Gören ve görülen arasındaki bir ilişki söz konusu. Pasif ve objektif olarak etrafa **BAKMAK** değil yaptığım. Aktif ve subjektif olarak katıldığım bir eylem: **görüŖüŖ.**

Doğanın güzelliği ve o güzelliğin AŖk ile olan iliŖkisi de iŖte böyle kaynağı görünende olmayan bir Ŗey. Bu yansımaları zaten "**Doğanın güzel olMAyışı**" isimli paragrafta anlatmıŖtık.

Peki bunları idrak etmenin bir birey olarak bana ve içinde yaŖadığım insan topluluğuna öğretebileceği Ŗeyler nelerdir?

B) Sanat kendini unutturabilirse güzeldir

Bir müzeyi gezerken çok beğendiğiniz bir tablonun önünde çakılıp kaldığınız hayal edin. Ressam onu çizerken ne hissetiyse aynı Ŗeyi hissediyorsunuz, bundan eminsiniz. Tabloyu değil anlatılanı "görüyorsunuz". Ressamın hüznünü, sevincini hissetmeye baŖladınız. Adeta bu resmi yapan kiŖi oldunuz. Tam o sırada arkanızdan geçen biri Ŗöyle haykırıyor: "**Aa ne kolay resim, iki kırmızı sürmüş oraya, biraz mavi buraya. Ben bile yaparım!**". Ne oldu? O kiŖi sizin gördüklerinizi neden göremedi? Çünkü **sanat=teknik** yanılgısından çıktı yola. İŖte bunun için botanist fotosentezi gördüğü müddetçe çiçeğin güzelliğini göremez. Sizi sergide duygulandıran o resimdeki güzelliği belki bir ressam ya da resim öğretmeni de göremeyecektir. Çünkü onlar da resim tekniğine, altın üçgen, üç leke vb estetikasyon kurallarına uyulup uyulmadığını göreceklerdir. erevenin resime uyumuna, salonun aydınlatmasına, tablonun fiyatına bakacaklardır. Bir

Derin İnsan

ressam meslekî bilgileriyle arasına mesafe koyamadığı müddetçe tablodaki güzelliği göremez. Yeniden çocuklaşmalı, hayretle tabloya bakabilmelidir.

Güzel bulduğumuz bir mehtabın birden bir sokak lambası olduğunu keşfedersek "tılsım" bozulur, hayret yerini tekniğe, açıklamaya, kavramlaştırmaya bırakır. Yansıma biter. Keyifle dinlediğimiz bülbül sesinin bir ses cihazından geldiğini keşfedersek yine yansıma bozulur. **(9) Güzellik-Aşk tecrübesi** yarıda kalır. Akıl değil zekâ girer devreye. (Satranç için kullanılan ikili kronometreyi hatırlayın.)

C) Güzellik-Aşk sayesinde Özgürlük keşfedilir

Öncelikle bu **Güzellik-Aşk tecrübesi** bize doğanın determinist yapısından kaçabileceğimizi öğretiyor. Yani "aynı sebepler aynı sonuçları doğurur" şeklinde özetleyebileceğimiz, bilimin belki de en temel ilkesi olan bu kural biz insanları kısmen bağılıyormuş, bunu keşif ve idrak ediyoruz. **Güzellik-Aşk tecrübesi** bize tek kelimeyle özgür olduğumuzu öğretiyor. İnsan denen varlık dağlardan, gezegenlerden, sinek ve fillerden farklı olarak ÖZGÜRDÜR. Evet, bedenini bağlayan doğa kuralları vardır. Yerçekimi, hastalıklar vs onun bedenini diğer varlıklar gibi bağlar. Ama bedeni dışında insanı insan yapan bazı şeyler vardır ki (Ruh? Akıl? Güzellik'i ve Aşk'ı yansıma kapasitesi?) bunlar sayesinde insan özgürdür.

Özgür olmak demek **seçebilmek** ve elbette **sorumlu** olmak demektir. Bu özgürlük sayesinde insanın yaptığı işlerin "iyi" ya da "kötü" olarak nitelenmesi mümkündür. İnsanın yaptığı işlerden etkilenen varlıklara karşı sorumlu olabileceği ihtimali de bu özgürlük sayesinde gerçeklik kazanır. Potansiyel olarak dağlar, denizler, hayvanlar, bitkiler, diğer insanlar ve her bir insanın kendi bedeni hatta organları birer "hak sahibi" durumuna geçer. "Masum" bir kuzuyu parçalayan "hain" kurt gerçekte masumdur. O kuzu kurdun gözünde bir **et parçasıdır**. Kurt doğası gereği nefsinin esiridir. Ama tecavüz ettiği kadını **et parçası** olarak gören insan suçludur. YapıAma özgürlüğü verilmiştir kendisine. Komşusu açken tok yatabilen, silah satıp kâr eden ya da doğayı kirleten insan da masum değildir.

D) Güzellik-Aşk sayesinde Akıl keşfedilir

Doğanın determinizminden kaçabilen, özgür olduğunu idrak eden insan, zekâsının dışında bir başka zihin işlevi olduğunu da idrak eder, bu akıldır. Zekâ ve Akıl aynı şey değildir. Zekâ kavramlaştıran, problem çözendir. Akıl ise iyi-kötü ayrımı yapabilen, zahir ile batını sorgulayabilendir. Meselâ nükleer enerjiyi keşfeden zekâdır ama bununla atom bombası yapmanın "kötü" olduğunu söyleyen akıldır. Zekâ ölmek için gayret gösterirken akıl ölümden sonrasını hazırlamak ister.

İşte doğadan bize yansıyan güzellik insana hayatta kalma, yeme içme, öldürme gibi dürtülerin dışında, üzerinde "şerefli" bir varlık olduğumuzu idrak ettiriyor kanaatimce.

E) Ölüm yoktur, ölümler vardır

Doğal güzelliğin öğretici etkisinin tavan yaptığı bazen doğanın bedenimiz için tehlike arz ettiği zamanlar. Neden? [Yargı yetisinin eleştirisi](#) adlı eserinde Kant'ın isabetle teşhis ettiği gibi kayalık kıyıları vuran dev dalgalar bizi adeta büyüler. Doğanın yıkıcı gücü bizi bir yandan korkuturken diğer yandan da "çeker". Kendi hayatımız doğrudan tehdit altında değilken doğal kaynaklı "şiddetin" seyri bize "güzel" gelir. Bunun sebebi ise bu şiddetin hayatta kalma kuvvetimizi bir anda sıfırlamasıdır. Doğanın Mutlak(!) gücü beniğimizi öldürdüğünde (ya da bayılttığında?) dipdiri bir başka BEN keşfederiz. Doğanın gücü asla bu iç-ben'i öldürmeye yetmeyecektir. Bu şekilde yüce(!) dağlar, yüce(!) dalgalar yansıma yoluyla bize içimizdeki bir yüceliği(?) işaret eder. Bir başka deyişle iş, güç, sağlık, kredi kartı borçlarıyla meşgul olan benlik sahnedeki çekilir, geriye ölümsüz(?) ve yüce(?) bir benlik kalır. Bu keşif, bu idrak bize şunları söyler:

- İçimizdeki bir Varlık'a ve onun Hakikat'ine kıyasla bütün doğanın gücü, depremi, fırtınası... bir hayalden ibarettir,
- İnsan ölüm korkusunu, biyolojik yok olma tehdidini aşabilecek kadar özgür ve güçlüdür,
- Doğanın yıkıcı gücü insanın faydacı, bilimci, zekâcı benliğinden yani nefsinden kopabilmesini sağlayacak bir baltadır, insanı ortadan ikiye böler.

Hayret-Okul'un insan ve insanlık için sonuçları

Güzellik-Aşk tecrübesinin kulluk mertebesindeki sıradan insanlara verilmiş bir ilâhî armağan olduğunu düşünüyorum. Yani inanmak için mucizeye ihtiyaç duymayanlara, iman ettikten sonra "verilen" bir mucize-hediye bu kanaatimce. Kulun ne kadar çok sevildiğini idrak için bir işaret. Ve tabii diğer "insan kardeşlerinin" de aynı biçimde sevildiğini...

Kimbilir peygamberlere, velilere verilen hediyeler ne kadar daha güzeldir. Öldükten sonraki hayatın güzelliği hakkında bir ipucu beklide bütün bunlar?

Yazının başında aktardığım tecrübelerin imanımı güçlendirdiğini ya da beni daha iyi bir insan yaptığını söyleyemem. Ancak ardından başlayan sorgulama ve arayışların ve bulduğum cevapların benliğimde köklü etkileri oldu. Kendi gözümde yaşamımın kıymeti arttı ve bu kıymet bütün insanlığa yayıldı zihnimde. Kur'an ve Sünnet sayesinde kelime olarak öğrendiğim ve zaten aklıma yatmış olan Hakikat'in yaşandığı zaman apayrı bir lezzeti olabilceğini keşfettim. Ölüm'e karşı duyduğum merak ve sevgi arttı. Ölüm'ü Hayat'ın tersi ya da tamamlayıcısı değil başlı başına bir hediye gibi görmemi sağladı bütün bu anlattıklarım.

İnsanlığa bakışım da değişti. İçinde yaşadığımız dünyanın bencillikleri, zulümü, savaşları bize adil bir dünyanın ve kalıcı bir barışının mümkün olmadığı yönünde telkinde bulunuyor. Oysa **Güzellik-Aşk tecrübesi** bunun tam tersinin ispatı, aklın zekâ üzerine Mutlak ve aşınmaz zaferi kanaatimce. Zira doğmuş ve doğacak her bir insan kalbinde bütün Kâinat'ın Güzellik'ini ve Aşk'ını taşıyor. Bu

Derin İnsan

Hazine'nin geçici olarak maskelenmiş olması bunun hep böyle süreceği anlamına gelmez elbette.

Güzellik-Aşk tecrübesi kısaca insan ve insanlık için karamsarlığın imkânsız hatta saçma oluşunun ispatı.

Sonsöz:

2 saatlik beraberliğimizin sonuna geliyoruz. Dipnot, kaynaklar ve düşünürler hakkındaki izlenimlerim için de makalenin kendisi kadar özen gösterdim. Umarım meraklı dostlara faydası olur.

Bu yazı bir içe bakış sürecinin seyir defteridir. Anlatılanlar, yaşananlar ve bunların yorumlanması kişiseldir. Adı geçen alimlerin, kitapların tek/mutlak yorumu gibi görülmemelidir. Eğer okuyucuda bunları inceleme ve tefekkür isteği uyandıysa yazı maksadına ulaşmıştır. Kur'an ve Sünnet ile çelişkili gibi görünen fikirler varsa akıl sahibi okuyucu neyi esas alacağını zaten bilir. Zahiri çelişkiler itiraz değil anla(ta)MAyış olarak değerlendirilirse daha hayırlı olur.

Gazali Hazretleri'nin [Mişkatü'l Envar \(Nur Metafiziği\)](#)'nin sonunda okuyucusuna dediği gibi:

"...Rıcam şu ki kalemin haddini aştığı yahut ayağın kaydığı hususlardan dolayı ALLAH TEÂLÂ'dan benim için af dileyesin. Nitekim ilâhî esrarın derinliklerine dalmak tehlikeli, perdeler ardından ilâhî nurları keşfe çalışmak gayet güçtür. Vesselam."

Tavsiye okuma

- [Şizofreni ve İdealizm](#) (T.Suat Demren)
- ['Materyalist İslam'a Dair](#) (Mustafa Akyol)
- [Nasıl mutlu olunmaz?](#) (Mustafa Akyol)
- ["Dinlerin evrimi" mi "Evrimin dini" mi?](#) (T.Suat Demren)
- [Hayy Bin Yakzan](#) (T.Suat Demren)
- [Efendim](#)(T.Suat Demren)
- [Araf Dağına Tırmanış](#) (Hamza Yusuf, Zaytuna College, çeviren: [Ekrem Senai](#))
- [Qua Vadis Ümmet?](#) (Cemile Bayraktar)
- [Nedir Şu Tasavvuf Dedikleri?](#) ([Enver Gülşen](#))
- [Enver Gülşen](#)'in [Tasavvuf](#) konusunda yazdığı çok sayıdaki makale.

Notlar

(1) Güzellik sarhoşluğu ve uyuşturucu bağımlılığı meselesi: Yobaz bilimcilik ile göbek bağıni kesebilmiş akıl sahibi okuyucu bu noktayı yadırgayabilir. Yani güzelliğe odaklanarak başlayan bu "garip" tecrübeyi şamanlar, büyücüler ve LSD gibi uyuşturucu bağımlıları ile ilişkilendirmeme şaşırabilir, hakkıdır.

Ancak güzelliklere odaklanmak, dua etmek ve meditasyon yapmak insan bedeninde ve beyinde biyokimyasal değişimlere yol açıyor, bir gerçek, daha doğrusu Gerçek'in bir parçası. Tabi burada büyük bir tuzak bekliyor mühendisi: **Bütün = Parça + Parça +...** şeklindeki yanılgiya düşmek, parçalara bakarken İşlev'i, Oluş'u, Oluşturuluş'u ve daha nicesini kaybetmek: Aşık olduğum kadına bakarken kalbim hızlı atıyor, 4 kahve içince kalbim hızlı atıyor, koşunca kalbim hızlı atıyor. Demek ki **aşk = Hızlı kalp atışı = Kahve = Koşmak...(!)** bilim yobazına ve materyaliste "kardeşim, çıkar artık o at gözlüğünü" dememizin sebebi tam da bu düşünme(!) şekli zaten.

bu

Ama yobaz bilimciye tepki olarak bilimi tamamen reddetmenin de akıl sahibi okuyucuya yakışmayacak, dar gelecek bir elbise olduğu aşikâr. İnsanlık 18 ve 19cu yüzyıllarda din ile bilimi birbirinden ayırarak hem bu ikisine hem de kendine büyük zarar verdi. Adına ironik bir şekilde "ilerleme" adını verdiğimiz büyük felaket bunun sonucudur. Bu çukurun dibine doğru "ilerleyişimiz" ise ancak **dindar bilim adamları ve bilime dost din adamlarının gericiliği** sayesinde durdurulabilir.

Bu dipnotun odaklandığı konuya dönecek olursak onyıllardır bazı bilim adamları dinsel(?) ve mistik(?) tecrübeleri "ölçülebilir" biçimde ifade etmeye çalışıyorlar. Çıkış noktalarını hatalı buluyorum. Zira iman gibi, aşk gibi bir şeyi "ölçme" çabası başlı başına hastalıklı bir duruş. Ama Hindistan'ı ararken Amerika'yı bulan(!) Kristof Kolomb gibi bu adamcağızlar da bilmeden Gerçek'e dair bazı parçacıklara dikkat çekiyorlar. Özellikle elektroansefalogram ile yapılan bazı gözlemler, beynin gama dalgalarındaki değişimler, andorfin, serotonin seviyesindeki oynamalar hadisenin biyokimyasal bir boyutunun da olabileceğini gösteriyor. Okuyucu bu saptamalarda dinin rasyonalizasyonu gibi çaba görmeyecektir diye umud ediyorum. Üst alemlerdeki varlıkların alt alemlerde yansması olabilmesi bana sadece "normal" geliyor. Riskler bu normal anlamakta değil bu ölçümlerin ve kimyasalların fetişizmini yapmakta bulunuyor.

Müslüman açısından dikkat edilecek husus ise hiç bir tecrübenin, düşünce ve varsayımın insanı ALLAH'tan uzaklaştırmaması gerektiği. Bu bağlamda Karl

Derin İnsan

Marx'ın da istemeden Kristof Kolomb durumuna düşüşünün altını çizelim: Evet, **din de bir afyon olabilir** tıpkı mistik(!) tecrübeler gibi. İnsan ALLAH'ı unutacak kadar dine ve/veya mistik tecrübelerle bağlanabilir. Din Marx'ın iddia ettiği gibi egemen sınıfların elinde bir afyon değil ama nefsin elinde güçlü bir silah olabilir mü'mine karşı. Bu elbette apayrı bir yazının konusu.

(2) Hayatın değerinin idraki meselesi: Bu tür tecrübelerin ardından depresyon hastalarında intihar oranının azaldığına işaret eden raporlar ve makalelere rastladım. Bir başka dikkat çekici nokta ise bir şehirdeki yeşil alanların çokluğu ile adi suçların azalması arasındaki sıkı ilişki. (Abraham Maslow ve Boris Cyrulnik kitap ve makalelerinde çok sayıda örnek vermişler). İnsanı insan yapan manevî değerlerin ve olguların faydacı-bilimci bir gözle indirgenmesine, küçültülmesine, aletleştirilmesine karşıyım. Ama Mesnevî'den beyitler alıp kişisel gelişim seminerlerinde kullanarak dibi bulan bu indirgeme çabasına duyduğumuz tepkinin bazı gerçekleri maskeleyememesini istemem: [Fahişelik, şehitlik ve özgürlük](#), [Kötü insan nasıl üretilir?](#), [Cezaevleri okul olsun](#), [PKK'lıları affetmek](#) gibi yazılarda anlatmaya çalıştığım gibi bu manevî olgular aletleştirilmeden de "kullanılabilir". İnsanları barış içinde yaşatmayı amaçlayan çabalar önce insanın ne olduğunu çözmelidir. Aksi takdirde Homo Economicus'tan öteye gidemez insanlık ve bugünkü mağara adamı vahşiliğini hiçbir zaman aşamaz. Bu sebeple eğitim, adalet sistemi, polis ve iç güvenlik, uluslararası barış çabaları insanlığın manevî birikiminden istifade etmelidir. Yoksa goriller ve şempanzeler için dikilmiş elbiselerle yaşamaya devam edeceğiz.

(3) hayvanî-gözler meselesi: Bu noktada "hayvanî" diyerek birinci tipi kötülediğim anlaşılmasın. Eğer onları sürekli kapatmış olsak açlıktan ölebiliriz ya da karşıdan karşıya geçerken ezilebiliriz! Zira **hayvanî-gözler** bizi **biyolojik-hayatta** tutan organlarımız.

Bir şeye hangi gözle baktığımızı bilmek için o bakışın bize getirisine bakabiliriz: Eğer haz getiriyorsa yani kısa süreli bir tatmin ve ardından yeniden başlama isteği, **hayvanî-gözler** söz konusu demektir. Mutluluk ile tatmin aynı şey değildir. "[İnsan maymunlaşabilir mi?](#)" isimli makalede bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi bulunabilir.

Her şeye, her insana, her soruna ve çözüme **hayvanî-gözler** ile baktığımızda hayvan gibi yaşamaktan başka bir yol kalmıyor. Hayvanların tabii olduğu determinizme de tabii oluyoruz ve bu için sonu yok:

Karnın aç, ye,

Paran yok, çal,

Cinsel ihtiyacın var, tecavüz et...

(4) Balık meselesi: [Immanuel Kant](#), **Saf aklın eleştirisi** adlı nefis eserdeki güvercin örneğinden uyarılama.

Derin İnsan

(5a) Güzellik, estetik ve anlam meselesi: Kimi düşünürler güzelliğin kavramsallaştırılabileceğini ve objektif biçimde adeta "ölçülebileceğini" savunmuşlardır ama Kant ve Bergson'un güzellik anlayışlarındaki ortak payda daha tutarlı geliyor bana. Ölçülebilir/saptanabilir bir güzellik daha çok estetizasyon olarak adlandırılmalı diye düşünüyorum. Bu konudaki görüşlerimi ayrıntılı bir biçimde ve görsel örneklerle [Ayıp sanat olur mu?](#) isimli yazının "**Nötr bir güç olarak sanat**" paragrafında izah etmiştim.

(5b) Paragrafın devamı: "...Çünkü akıl ALLAH'ın nurunun bir misalidir. Misaller de ayniyet zirvesine tırmanamasalar bile benzememekten tamamen uzak değildirler. Bu belki senin "**ALLAH Âdem'i kendi sureti üzere yarattı**" hadisini anlamayı kolaylaştırır..."

(5c) Formülleri *New Scientist* dergisinden aldım.

(6a) Açıklanan fıkra ve çömlekçi meselesi: Henri Bergson'dan aldım. Kendisi bu konuda "*l'absolut c'est l'expérience*" yani "**mutlak [olan] tecrübedir**" demiş. Bu düşünürün kaynaklar kısmında önerdiğimiz eserlerinde lezzetli okumalar yapmaktır mümkün.

(6b) [Mişkatü'l Envar \(Nur Metafiziği\)](#)'da bir Türk kavminden bahsedilir: [sf 120]

"[...] Bunların dini ve şeriatı yoktur. Bunlar bir Rableri olduğuna, O'nun herşeyden güzel olduğuna inanırlar. Çok güzel bir insan, ağaç ya da at gördükleri zaman ona secde eder ve 'bu bizim Rabbimizdir' derler. Bunlar duyuların karanlığıyla bulunan Cemâl nûruyla perdelenmiştir. Bunlar putperestlere nazaran nûr tasavvuruna daha yakındırlar. Çünkü belirli bir varlığa değil Mutlak Cemâl'e tapmakta, bu cemâli herhangi bir nesne ile sınırlandırmamaktadırlar. Sonra kendi elleriyle yaptıkları değil tabiatta bulunan Cemâl'e tapmaktadırlar.[...]"

(7) İskoçyalı kibar buldozer meselesi: [David Hume](#)'un güzellik, estetik ve sanat konulu sorgulamaları çelişik fikirler içeriyor kanımca. Bazen dogmalardan bir şüphecilik bazen de estetik ile güzelliği bir tutan, tektipleştirici bir standart/kural arayışı seziyorum. Hume'a alternatif olarak güzellik konusunda Kant ve Bergson'u daha tutarlı buluyorum. Mevlana Hazretlerindeki manevî boyutu hiç göremesem de bu iki düşünürü birleştirebilecek bir ortak payda oldukça kullanışlı bir başlangıç noktası olabilir. Özellikle pozitivistimin karanlık çölünde açan çiçekler için.

(8) Olanlar ve görünenler meselesi: insanlığın felsefe ve inanç mirası Eflatun'dan Budizm'e, Hinduizm'den İslâm'a kadar izini kolayca sürebileceğimiz bir ikilik(dualite) içeriyor. Binlerce yıldır kavranışında evrilen ama ikiye bölünmüşlüğü muhafaza eden bir öge bu. Hakikaten **olanlar** ile **görünenler**, Mutlak Hakikat ile bu Hakikat'in yeryüzündeki aldatıcı gölgeleri...

Bu yazıda anlattıklarım elbette zihni modernist ortamda şekillenmiş kimi dostları rahatsız edecektir. Kant'ın numen-fenomen ayrımı, Bergson'daki intuition (=sezgi), Tasavvuf'taki perdeler, aynalar, gölge tiyatroları onları bıktıracaktır.

Derin İnsan

Ne var ki kendi düşüncelerine bilimci, pozitivist, akılcı, materyalist... gibi sıfatları layık görenlerin bilmeleri gereken "acı" bir gerçek var: **Olan-Görünen** ayrımını ortadan kaldırdığınızda ikilik silinmeyecek, sadece yer değiştirecek: Sonlu ve sonsuz. Yani sonsuz olan şeyleri sonlu şeylerin içinde varsaymanız ve her bir bireyin kendi kendine sonsuzluğa erişme kapasitesi olduğu yönünde yeni bir felsefî bir sistem kurmanız gerekecek. **"Tanrı'yı devre dışı bırakalım"** derken her bir varlığa, dağlara, taşlara, sineklere tanrılık bahşetmek noktasına gelmeye bir adım kalıyor sadece. Materyalist bir animizm!

Bazen Müslümanların içinden de bu ikiliğe karşı çıkanlar oluyor. Hatta bu insanların bir kısmı Tasavvuf'un Hint felsefesinin Anadolu'daki yansıması ya da Moğol saldırılarına karşı direnmek için veya İslâm'ı yaymak için uydurulmuş bir doktrin olduğunu iddia edecek kadar ileri gidiyorlar. Hatta bazı din kardeşlerimizin İslâm büyüklerini birbiriyle karşılaştırmaya gidecek kadar dalalet içinde olduklarına bile tanık oluyoruz. Sanki **"Ben ilim şehriyim, Ali onun kapisıdır"** diyen Peygamberimizin (SAV) ümmeti değil konuşan. "Ölmeden önce ölünüz" ne demektir? "Nefsini bilen Rabbini bilir" ne demektir? Akıl sahibi her Müslüman için bunlar yeterli işaretler değil midir? Biz bu konuda son sözü *Gazâlî Hazretleri*ne bırakalım:

"Ateşin yanında bulunan ısınır, haberini işiten değil [...] Artık kimin idraki bunu anlamaya kâfi değilse ilmin bu çeşidini terk etsin. Nitekim her ilmin kendine mahsus adamları vardır ve her şey ne için yaratıldıysa o onun için kolaylaştırılmıştır."* (*: Neml suresi 7ci ayete telmih)

(9) Bülbül ve sokak lambası örneklerini Immanuel Kant'ın [Yargı yetisinin eleştirisi](#) adlı eserinden uyarladım.

Meraklı okurlara faydası olabilecek çağrışım kaynakları:

[Mesnevî](#), **Mevlânâ Hazretleri** (Özellikle burada bağlantısını verdiğim Şefik Can tercümesi hem çok anlaşılır bir dille yazılmış hem de dipnotlar ile zenginleştirilmiş. Hangi beyitin hangi ayete işaret ettiğine dair faydalı açıklamalar var. Dipnotlarla ilgili tek sorun Şefik Can'ın yer yer eklediği kişisel -bazen siyasî-görüşleri, okuyucu bunlardan istifade ederken temkini elden bırakmasa iyi olur.)

Mevlânâ kaşıkları, tabak ve tişörtleri yetmiyormuş gibi bugün malesef kişisel gelişim seminerlerinde bu eserden beyitler okunuyor, düşünlerde ve moda defilelerinde Semâ(!) gösterileri yapılıyor. Mevlânâ Hazretleri'nin okyanus gibi mirası **"herkes birbirini severe mesele kalmaz"** gibi bir slogana indirgeniyor! Hatta kozmik kardeşlik gibi uçuk kaçık din mucidleri(!) bile türedi bu eser etrafında.

Sadece Mevlevîlerin değil bütün Müslümanların bu mirasa sahip çıkmaları gerektiğini düşünüyorum. Bu ise kanunlar, yasaklamalar ya da yaptırımlarla değil eseri okumak ve tefekkür ile olabilecek bir şey.

Mevlânâ Hazretleri eserin önsözünde şunları söylemiş:

Derin İnsan

"[...] Mesnevî, hakîkate ulaşmak ve Allah'ın sırlarına âgâh olmak, akıl erdirmek isteyenler için bir yoldur. [...] Kur'an'ı açıkça anlamaya yardım eder. Huyları güzelleştirir. Gönülleri temiz insanlardan, hakîkati sevenlerden başkalarının Mesnevî'ye dokunmalarına müsâade yoktur.[...]"

Mesnevî'yi övmek için ne sayfalar ne de kitaplar yeter. Bu eser bir okyanusa benziyor, kıyasına her gittiğinizde yeni zenginlikler keşfediyorsunuz. Bu eseri okuyup anlamaya başlayan bir insan Kur'an'ı, hayatı, insanı ve kendini daha iyi tanımaya başlıyor. Kur'an'daki ayetlerin her birinin ardında ne büyük sırlar saklı olduğunu keşfettiren, insanı ALLAH'a yaklaştıran muhteşem bir eser Mesnevî. Henüz başlamamış olanlar için makalemizin de konusuyla alakalı olacak kısa bir alıntıyla yetinmek istiyorum:

Kesret(=çokluk)teki vahdet(=birlik)i görmeye gayret et.

3080

- Görünüşte kemend iki kattır. Ama yaptığı iş tektir.
- Ayaklar, ister iki ister dört olsun, bir yolda yürürler; iki ağızlı makasın da kesmesi birdir.
- Bez yıkayan şu iki arkadaşına bak, her ikisinin de yaptıkları iş, görünüşte birbirine aykırıdır.
- Biri bezi suya vurur, öteki alır kurutur.
- Öteki, yine kuru bezi ıslatır; böylelikle sanki, onlar birbirine zıt, birbirlerine aykırı hareket ederler.

3085

- Fakat birbirine aykırı görünen, zıt düşen bu işleri yapan bu iki kişinin gönlü birdir. Onlar bir işi yapmaya koyulmuşlardır, onlar birbirlerinden râzıdırlar.
- Her peygamberin, her velînin ayrı bir mesleği, ayrı bir meşrebi vardır. Ayrı bir yolu, yordamı vardır. Fakat hepsi de kendilerine gönül verenleri HAKK'a götürdükleri için, hepsi de bir yolda, hepsi de HAKK yolundadır.

[Mişkatü'l Envar \(Nur Metafiziği\)](#), **Gazâlî Hazretleri** (Bağlantısını verdiğim incecik, 126 sayfalık bir kitap ve iki diğer eseri yani **Eyyühe'l-veled** ve **Ledünnî ilim**'i kapsayan çok kaliteli bir çeviri. Mümkünse buradan her üç eseri de okuyun derim.

Dikkat: Bu büyük alîmin bizden yaklaşık bin yıl önce yaşamış olduğunu unutmayın. Eserlerini okurken yaşadığı dönemde ve coğrafyada bazı kelimelerin günümüzdeki anlamlarından farklı kullanıldığına tanık olacaksınız. Nefs ve ruh

Derin İnsan

kademelerine göre çok detaylandırılıyor ve bazı kademelerde bu kelimeler (Türkiye Türkçesine göre) birbirinin yerine kullanılıyor. Bir başka örnek "zevk" kelimesi. Haz ya da tatmin değil bir hâli bizzat yaşayarak öğrenmek kastediliyor. **"ilim imanın, zevk de ilimin üzerindedir... Ehl-i zevkten olmaya gayret et"** sözlerinde olduğu gibi.

Gazâlî Hazretleri'nin müthiş öğretme kabiliyeti sayesinde kitabın sayfaları kendi kendini çeviriyor, karmaşık kavramlar domino taşları gibi birbirini deviriyor. Bu büyük alimi öğrencilerini çok seven ve onlardan daha fazla çalışarak ilmini aktarmaya çalışan bir öğretmen olarak hayal ediyorum. Gazâlî Hazretleri'nin "pedagojik sırrı" çözülebilirse, okullarda geçirdiğimiz süre çok ama çok azaltılabilir.

Yeri gelmişken bir önemli noktaya dikkat çekelim: **Gazâlî Hazretleri**'nin felsefe düşmanı olduğu yolunda yaygın bir kanı var. Gerçekte bu büyük alim kibirli ve söz dalaşında üstün gelmekten başka bir gayesi olmayan insanlara "filozof" demek, Hakikat'i arayan Aristoteles gibi "devasa isimler" ile bu yarı aydınları birbirinden ayırmakta. Meselâ **Tehâfutu'l-Felâsife** adlı kitabının girişinde şöyle demiş:

"... zekâ ve anlayış olarak kendilerini diğerlerinden üstün gören, seçkin olduklarına inanan bir grup gördüm. Onların küfürlerinin yegâne kaynağı Sokrat, Hipokrat, Eflatun ve Aristoteles gibi devasa isimleri işitmeleri [...] ve onların matematik, mantık, tabiat ve ilâhi bilimlerdeki titizliklerini yöntemlerinin güzelliğini, akıllarının niteliğini ve bu tür gizli hususları ortaya çıkarmadaki yüksek zekâlarını abartmaları ve sapıtmaları..."

Özetle **Gazâlî Hazretleri**'nin kaleminde "filozof" kibirli, laf ebesi, yarı cahil kimsedir. Yine kendisinin verdiği ölçütlerde Hakikat arayıcısı kimin ağzından çıkarsa çıksın Hakikat'i duyunca söyleyene saygı ve minnet duyar. Üstün gelme gayreti içinde olmaz.

İkinci olarak onun gözünde iman ve bilim çatışmaz, tam tersidir. "Filozof" olmakla suçladığı grup ise insanların akıl sayesinde dine, imana hatta ALLAH'a ihtiyaç olmadığını savunmuş. Akıla tapmanın yanlışlığını anlatırken **Gazâlî Hazretleri (1058-1111)** adeta 18, 19 ve 20 yüzyılın pozitivist dünyasına bir alarm sinyali gönderecek tarzda yazıyor. Vicdansız, dinsiz bir bilim ve teknolojinin sadece yıkıcı olabileceğini, insanların hayvanlaşacağını görmüş olduğu ve bundan tiksindiği yazdıklarından anlaşılıyor.

Bu "sapıklığın" etkisini ancak çok geç olduktan sonra anlayan insanlık şimdi Birinci ve ikinci dünya savaşlarını ve soykırımlarını sorguluyor. Anna Arendth, Abraham Maslow, Boris Cyrulnik ve Eric Fromm gibi 20 ve 21ci yüzyıl düşünürlerin eserlerinde çok isabetli analizler bulabilirsiniz bu **vicdan ve dünya işlerinin ayrılması** konusunda.

19cu yy düşünürü Henri Bergson da yaşadığı dönemin yobaz bilimci modasından kendini kurtarabilmiştir büyük ölçüde. **Tatmin ve haz** ile **mutluluk** arasında çok

Derin İnsan

büyük ayırım olduğunu savunur. Birincisi yani tatmin tenseldir, et ve kemiktir. İkincisi yani mutluluk ilâhîdir. Sonsuzdur. Topluma beğendirmeye muhtaç değildir. Bergson'a göre maneviyattan yoksun, hazza yönelik bir yaşam bireylere mutsuzluk, insanlığa ise ancak felaket getirebilir.

[Makasid El-Felasife](#), **Gazâlî Hazretleri** (Yine çok kaliteli bir çeviri. Kitabın tamamı çok ilginç olmakla beraber konumuzla doğrudan ilgili kısım **Tabiat Bilimleri** bölümünün beşinci makalesi: "Faal akıldan nefislere verilenler", sayfa 293-305)

Bu eser aslında **Tehâfutu'l-Felâsife** isimli çalışmasına giriş mahiyetinde. Gazâlî Hazretleri(mealen) **"eğer doğrudan felsefeyi ve filozofları eleştirmeye kalkarsam benim felsefeyi anlamadığımı iddia edebilirler"** diyerek önce mantık, ardından da felsefe konusundaki bilgilerini bu kitapta sunuyor. Bu kitap bir çok bakımdan ilginç. Zira o dönemde Müslüman alimlerin Grek felsefesine duydukları saygıyı görüyorsunuz. Aynı zamanda onların fikirlerine yöneltilen eleştiriler, çelişik bulunan fikirler, yöntemler de anlatılmış.

Gazâlî Hazretleri'nin bilimi, metafiziği, imanı, şeriatı birbirlerine göre konumlandığı, her birinin meşru ve gayrimeşru alanları oluşunu irdelediği eserleri dikkat çekici bir sistem kurma projesi adeta. Felsefenin felsefesini yaptığı, zekânın, aklın sınırlarını sorguladığı çalışmaları Immanuel Kant'ın asırlar sonra Saf aklın Eleştirisi ile giriştiği sistem projesini hatırlatıyor. Kant da kendi döneminde verimsizleşen metafizik tartışmalara tepki veriyor, insan aklının sınırsız bir güç olmadığını savunan denemeler yazıyordu.

İslâm dışı kaynaklardan istifade etmek hakkında bir kaç not:

Dini, asrı ve coğrafyası ne olursa olsun bütün alim ve düşünürlerin mirasçısı kabul ediyorum kendimi. Bir konuda inançlarıma, ilkelerime çok ters düşen bir isim bir başka konuda bana yardımcı olabiliyor. İslâm alimleriyle aynı inançları paylaşmak bir Budist yada Katolik rahipten istifade etmeye engel değil gözümde. Bunun yanında Kant ya da Bergson gibi zamanımıza yakın yaşamış, endüstrileşmeyi görmüş bir düşünür bazı konularda benim hayatıma daha iyi tekabül eden sorular sorabiliyor. Arendth ya da Fromm gibi bazı acıları yaşamış Yahudi düşünürlerin despotizm, ulus-devlet, akla tapma gibi konulardaki sorgulamaları 21ci yüzyılın Türkiye'sine ve dünyasına daha iyi hitab edebiliyor. Kaldı ki soruların batıdan gelmesi cevapların doğudan ve 8 asır önceden verilmesine engel değil. Felsefe tarihini düz bir yolda ilerleyiş olarak görmüyorum. Keşif ve hayretin hiç bitmeyeceği bir arayış bu benim için.

Bu yazıyı hazırlarken aşağıdaki eserlerden de çok istifade ettim. Fransızca baskıları var elimde. Türkçe çevirilerin kalitesine kefil olamayacağım. Ama yeni başlayacak dalgıçlara bir iki dost önerisi vermek isterim:

Derin İnsan

- [Varlık ve hiçlik](#), Jean Paul Sartre
- [Saf aklın eleştirisi](#), Immanuel Kant
- [Yargı yetisinin eleştirisi](#), Immanuel Kant
- [Ahlâkın ve dinin iki kaynağı](#), Henri Bergson
- [Madde ve bellek](#), Henri Bergson
- [Gezgin ve gölgesi](#), F. W. Nietzsche
- [İnsanca pek insanca](#), F. W. Nietzsche

Bergson stiline güzelliği sayesinde çok keyifle okunabiliyor ama yine aynı güzellik yüzünden insanın dikkatini dağıtıyor, bazı TEMEL kavramlar kolaylıkla gözden kaçabiliyor. Hume-Kant-Bergson şeklindeki sorgu-yanıt zinciri zihinde tutulursa bu büyük düşünürün fikirlerinden istifade etme imkânı daha da fazla olabilir.

Kant kapısı ve penceresi olmayan betonarme bir bina gibi. Elinize kazma, kürek, darbeli matkap ne varsa alın da gelin. Kant'ı çözebilmek için fihrist tarzı ufak bir defter tutabilirsiniz. Kantça-insanca bir sözlük yazmanız gerekiyor kendiniz için. Kelimeleri o çağdaki anlamlarında değil etimolojik kökenlerine göre kullanıyor. Meselâ **kritik** dediği şey eleştiri değil varoluş koşullarını ve ilkelerini anlama çabası. Amacı eleştirmek değil arkeoloji yapmak. Bu sebeple çevirmenler Kant'ın üç büyük eserini **"...-nin eleştirisi"** diye değil de sırasıyla **"akıl nedir? ahlâk nedir? Güzellik nedir?"** şeklinde çevirselerdi Türkçe okuyacak olanlara büyük iyilik yapmış olurlardı. Kant'ın çıkış noktası hiç de hafife alınmaması gereken şu üç soruyla özetlenebilir:

- Neyi bilebilirim?
- Neyi yapmalıyım?
- Neyi umud edebilirim? (=? hangi umuda müsaade var?)

Bir başka zorluk ise her üç eleştirisinde ortak ve çok soyut kavramlar bulunması. Her üç Kritik'i birden (paralel olarak) okuyan birinin anlayabileceği bazı şeyler var ki bunları tek tek okuyanların anladıklarının toplamından fazla. Meselâ **"mutlak kötü"** ve **"köksel kötü"** kavramları üzerine yazdığı denemelerden kötünün bir insan özelliği olmadığı sonucunu çıkarabiliriz. Kötü iyiye bir direniş, bir atalet, iyinin eksikliği gibi sunuluyor. Bu vizyon elinizde olmadan **Pratik Aklın Eleştirisi**'ni anlamak zorlaşabilir.

Kant yıllar boyunca aynı "proje" için ter dökmüş, tutarlılık kaygısı onu örneklerden ve genellemelerden alı koymuş. Bunu hiç bir zaman akıldan çıkarmamak gerekir.

Ek olarak döneme egemen olan fikrî zemini, Protestan yaşam tarzını, Hume'un sorgulamalarını, Fransız ihtilâli'nin sonuçlarını, endüstri devrimini göz önünde bulundurarak okunması gerekiyor Kant'a ait eserlerin. Ama sonunda uğraştığınızda değişiyor. Batı felsefesinin bu somurtkan muhtarını konuşturabilirsiniz diğer batılı filozofları özellikle de o dönemi çözeniz kolaylaşıyor.

Derin İnsan

Sartre belki en fazla öğretme çabası gösteren düşünür bu listedekilerin içinde. En azından Varlık ve Hiçlik'in kayalardan süzülüp gelen billur bir su gibi içildiğini teslim etmek gerek. Yine de ontoloji konusuna aşına olmayan insanlara zor gelebilir bu kitaptaki fikirler.

Nietzsche ile ilgili temel zorluk kanımca simgeler ve tıpkı Bergson gibi çok güzel yazması. İnsan "**aa ne güzel!**" diye diye bir şey anlamadan sayfalar geçebilir. Oysa satır aralarına saklı simgeler taşıyor metinlerin gerçek anlamını. Mesnevî'deki sembollere bu düşünürün eserlerinde rastlamak oldukça ilginç: Işığa yaklaştıkça, kanatları yandıkça ışıktan bir parça olan pervane, karanlık ya da ışığın değil ikisinin (zıtlıkların) bir (şafak vakti, akşam üzeri) bazı şeyleri görmeyi kolaylaştırması gibi. Çağdaş yorumcuların bir kısmının Ortaçağ sembolğine dayanarak pervane örneğini kibir olarak yorumladıklarını gördüm ki bu tür yorumların hatalı olduğunu düşünüyorum.

Korku matkabı zekâ duvarını deler mi?

Sunuş: "Düşümde bir kelebektim. Artık bilmiyorum ne olduğumu. Kelebek düşü görmüş olan bir insan mıyım yoksa insan olduğunu düşleyen bir kelebek mi?" (Zhuangzi, M.Ö. 4.yy)

Hakikat'in ne tarafındayız? Hiç bir şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde nasıl bilebiliriz bunu? Zekâ, mantık ve bilim... Bunlar Hakikat ile aramıza bir duvar örmüş olabilir mi? *Korku matkabı* tıpkı [Güzellik Matkabı](#) gibi "içerinden" okunması gereken bir yazı.

Yani anlamak veya ikna olmak değil söz konusu olan.

Uyarı: Ana konu olmasa da yer yer şizofreniden, depresyon ve intihardan bahsedilecek. 18 yaşından küçük okurların yanında her ne şekilde olursa olsun duygusal sıkıntı içindeki ziyaretçilerimizin bu yazıdan uzak durmasında fayda var.

Korku matkabı zekâ duvarını deler mi?

[Steven Spielberg](#)'in yönettiği [Jaws](#) filmi [Türkiye'de 1981 senesinde gösterime](#) girdiğinde büyük olay olmuştu. Özellikle bir sahnede izleyiciler sinemada olduklarını tamamen unutmuş korkuyla yerlerinden sıçramışlardı. Filmi izleyenlerin hâlâ hatırladıkları tek bir sahne varsa işte o andır, köpek balığının ilk kez görüldüğü o müthiş an. Ama o bir kaç saniyeyi tekrar tekrar geri alıp seyrettiğinizde tuhaf bir şey keşfedersiniz: Seyircileri yerinden hoplatan şey köpek balığının büyüklüğü ya da dişleri değildir... İyi ama nedir?

Yönetmen [Steven Spielberg](#) bu sahnede büyük korku ustası [Alfred Hitchcock](#)'un icad ettiği bir kamera tekniğini kullanıyordu: Contra-zoom(1a) denen bu yöntemle kamera ileriye doğru zoom yaparken geriye doğru hareket ettiriliyordu. Bu sayede ekranın ortasındaki cisimler büyürken kameranın açısı beklenenin aksine genişliyordu.

Peki bu teknik seyirci için neden bu kadar korkutucu? Çünkü insan gözü, "efendisi" olan akıla hizmet ederken iki farklı referansı yani perspektifi ve cisimlerin boyunu kullanır. İki referans hakkında "çelişkili" görüntüler/bilgiler gelince bakan kişi müthiş tedirgin olur. Karanlıktan kat kat beter bir durum bu düşünecek olursanız: Karanlıkta bilgi/görüntü yok, bir ışık arar gözlerimiz. Ama niye göremediğini bilir. Peki ya net görüp de gördüklerine inan(a)mayacak duruma gelmek? En çok güvendiği, hatta dört elle tutunduğu bilgi kaynağının yani gözlerinin hatasına tanık olmak? İşte gerçekten korkulacak bir şey!

Korku matkabının yapısı ve bu yapının önemi

Korkuyu genellikle bir his olarak kabul ederiz. Bizi tehlikelerden koruyan bir tür alarm. Ancak aramıza biraz mesafe koyduğumuzda "korku hissine" biraz daha geniş bir açıdan da bakabiliriz. Korku hem "iç mekanizmaları" hem de "zekâ duvarını" delebilmesi açısından bir matkap gibi düşünülebilir. Üstelik korku matkabının iç yapısını inceleyen bir insan zekâ duvarını sadece delmekle yetinmez. Bu duvarı oluşturan tuğlalar hakkında da bilgi edinebilir.

(Dünyayı anlamak için kullandığımız zekâmızın Hakikat'i görmemize nasıl engel olduğunu [Güzellik Matkabi](#)'nda anlatmıştık. Özellikle suyun direnci yüzünden hızlı yüzemediğini zanneden balık örneğini hatırlayınız. Bu yazıda zekâ duvarının iç yapısından, tuğlalarından ve çimentosundan da bahsedeceğiz.)

Şimdi korkunun iç yapısına yönelme noktasındayız. Bizi korkutan şeylerin ne kadar geniş bir alanı kapladığına dikkat edelim önce: Deprem korkusu, örümcek korkusu, kalabalık korkusu, yalnızlık korkusu, iş bulamama, işini kaybetme, evlenme korkusu, "evde kalma" korkusu, mutlu olma korkusu, boşanma korkusu, sevdiklerini kaybetme korkusu...

Bu açıdan baktığımızda korkunun her zaman "sebepli" oluşu dikkat çekiyor: Bir anlamda **konusu**. Hep bir **şeyden** korkuyoruz. Yani bir hayvan, bir cisim, bir yer, yeni bir durum... Korkunun bir konusu, nesnesi (= obje) belki de **bahanesi**(?) var. İyi ama acaba Aşk ya da Güzellik gibi bir Mutlak Korku(1b) var mıdır? Günlük hayatta yaşadığımız korkular daha "gerçek" bir şeyin gölgesi olabilir mi?

Mutlak bir Korku'nun muhtemel varlığından şüphe etmemizin bir diğer sebebi de yetişkinlerin "sebepsiz" korkuları. Meselâ hiç bir fare saldırısıyla karşılaşmadığı halde fareden korkanlar... Kalabalık ya da asansör gibi "gerçek" bir tehlike arz etmeyen şeylerden korkan, akli başında insanlar...

Bu noktada dikkatimiz bir yere takılıyor: Öngörülemez - kontrol dışı tehditlere karşı insanın tavrı. Meselâ dairesel hareketlerle hızlı hızlı yürüyüp aniden duran bir örümcek veya bir fare bize daha da ürkütücü geliyor. Benzer şekilde yüzünden niyetini anladığımızı düşündüğümüz bir kedi ya da bir köpeğe oranla soğuk (=mimiksiz) bir kertenkele, yılan daha korkutucu.

Neticede zekâ ile açıklamakta zorluk çektiğimiz bu insanî tepkiler neyin göstergesi? Daha derinlerde, İnsan'lığımızdan kaynaklanan bir Öz'e mi işaret ediyor korku hissi? Kimsenin hiç bir şeyden korkmadığı bir anda bile YOK OLMAYAN bir ANA, ESAS, HAS KORKU olmalı şu halde.

Derin İnsan

Bir başka deyişle güzel kadın, güzel manzaradan öte bir **Güzel** tasavvur ettiğimiz gibi ilk harfi büyük yazılabilecek bir **Korku**... Ali'nin, Veli'nin, Leyla'nın ve Mecnun'un aşkıdan öte bir **Aşk** tasavvur ettiğimiz gibi örümcek, parasızlık ve deprem korkusundan öte, Zaman'ın ve Mekân'ın dışında bir **Mutlak Korku** ...

Şayet Mutlak Korku varsa bizim korktuğumuz anlar da bu Hakikî Korku'nun bir tecellisi (= *instantiation*) oluyor. Eğer varsa Mutlak Korku öyle tahammül edilmez bir şey olmalı ki biz onu örümcek gibi bir bahane ile maskelemek ihtiyacı duyuyoruz.

Korku'nun Zaman'la ilişkisi

Sebeb/bahane'den sonra Korku'ya dair anlaşılması gereken bir diğer kavram ise Zaman. Daha doğrusu Korku-Zaman ilişkisi. Bu ilişkiye parmaklarımızın ucuyla dokunabilmek için korku üstadı [Alfred Hitchcock](#)'u dinleyelim. (Film yaparken korkuyu nasıl ekrana yansıttığını anlattığı bir mülakattan) :

*"Bu masanın altında bir bomba olabilir, biz çok sıradan bir konuşma yapıyoruz. Patlama gerçekleşiyor ve 15 saniye boyunca seyirci şok içinde... Şimdi ikinci versiyona geçelim, masanın altında bir bomba var, birazdan patlama olacak, seyirci bunu biliyor ama aktörler bilmiyorlar. Çok sıradan şeylerden konuşuyorlar. Duvarda asılı bir saat tik-tak diye ilerliyor. Patlamanın olacağı saati bilen seyirci korkulu bir bekleme içinde, **'bırakın şimdi havadan sudan konuşmanın sırası değil, masanın altında bir bomba var'** diye geçiriyor içinden... "*

[Alfred Hitchcock](#)'un işte bu sözleri Korku ile Zaman arasındaki ilişkiye işaret ediyor. James Bond filmlerinde Londra'yı yok edecek nükleer füzelerin üzerindeki kırmızı sayaçları hatırlayın. Bazen çok beceriksizce de olsa illâ seyirciye gösterilen bu sayaçların işte böyle bir rolü var, beklenti üretmek, Zaman'ı kullanarak seyirciyi germek.

Sebebini/bahanesini bildiğimiz zahirî korkuların ya da sebepsiz(!) Mutlak Korku'nun sinema sayesinde somutlaşması bir rastlantı değil aslında. Zira sinema sayesinde ilk defa insan zamanı "parçalama-inceleme" imkânı buluyor. Çünkü her saniyeyi 20 fotoğraf karesine "hapsedebilen" sinema iki "uçucu buharı" katılaştırıp bir buz kalıbına koyuyor:

- **Geçmiş:** Bellek, hatıralar, düş kırıklıkları, bir kaç saniye önce olmuş şeyler...
- **Gelecek:** Hemen olacak şeyler, beklentilerimiz, umutlarımız, korkularımız...

Derin İnsan

Tabii sadece sinema değil. Sinemayı mümkün kılan ortamı yani Endüstri devrimi ile ortaya çıkan yaşam biçiminin tamamını göz önüne almak lazım. Neden?

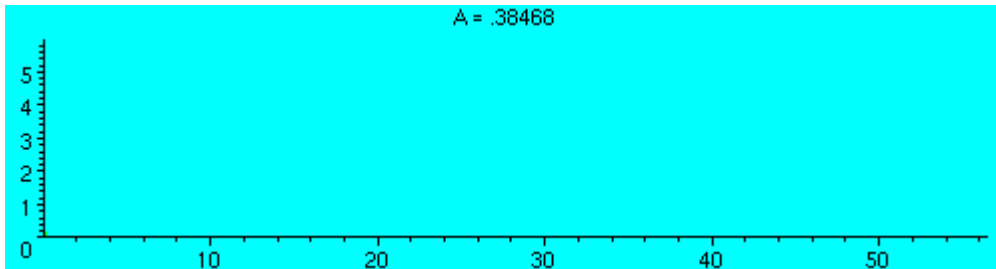
İnsanlar mevsimlere bağlı olarak yaşıyorlardı tarım devrinde. Bir mevsimde ekilir, bir başka mevsimde hasat edilirdi. Hasattan sonra ürünler satılır, düğünler yapılırdı. Kuzuların bile bir doğma mevsimi vardı. Ekonomik ve sosyal yaşam doğadan alıyordu ritmini. Hatta güneşten, aydan... Denizciler bile yıldızlara bakarak okyanuslara açılıyordu. Kısacası **müzikten daha hızlı dans edilmezdi!**

Oysa fabrikalar, trenler, telgraf telleri ve bir saniyede gösterdiği 20 fotoğraf karesini seyirciye hareket diye "yutturan" sinema insana Zaman'ı kontrol edebileceği hissini verdi. Çünkü Zaman'ın "kontrol altına alınması" gerekiyordu 3 vardiya 24 saat işleyen fabrikalarda, para piyasalarında, asla geç kalmayan trenlerde... **"Yaratılmış vakit" algısı yerini "üretilen vakte" bırakıyordu. Vakit artık bir nimet değildi, vakit nakitti(!)**

İşte bu yüzden ki şu anda okumakta olduğunuz yazı bundan bir kaç asır önce yazılamazdı. Çünkü 1800'lerde yaygınlaşan endüstriyel sistemler ile başladı "bir bebeği dokuz kadına bir ayda doğurtabilme"(2) umudu.

Peki ne öğrendik endüstriyel toplumların Zaman ile kurdukları "sapık" ilişkiden?

Bergson'un dediği gibi **"mekânlaştırılan Zaman"** gerçekte bir vehimdi. Bunu öğrendik en başta. Mekân gibi düz, homojen bir çizgiyle ifade ettiğimiz zaman, eşit parçalara bölünmüş, birbirine karışmadan "akan" zaman, takvimler, ajandalar... Kendimize söyleye söyleye inandığımız bir yalandı **"kontrol edilen - ölçülen"** zaman... İnsan zamanı temsil etmek için kullandığı aygıtları Zaman'ın kendisi zannediyor artık. Saat 11:45:56, Pazartesi salıdan önce gelir. Eylül ayı, 2010 yılı, saatin kolları, deftere çizdiğimiz ve küçük parçalara böldüğümüz o meşhur "t" anları... Bir kolyenin boncukları gibi birbirine karışmadan(!) gelip geçtiğini sandığımız o anlar.

Nerede o binlerce **"şimdi"**? Ellerimizin arasından yumurta akı gibi kayıp giden? Gelecek henüz gelmemişken ve geçmiş geçip gitmişken **"şimdi"** kelimesinin anlamı ne? Bir dakika? İyi ama meselâ 25ci saniyesini yaşamakta olduğum o

Derin İnsan

dakikanın ilk 24 saniyesi geçip gitti bile. Son 35 saniyesi ise henüz var olmadı. Ya saniye? Onun bölünmezliğini kim garanti edebilir? Ciğerlerimi hava ile doldurma

sürem bile yüzlerce, binlerce **zaman kırıntısına** bölünebilir bir kronometre ile. Hangi "**şimdi**" gerçek şimdi o halde?

Simge ile Öz'ü birbirine karıştırdığımız durumlarda Anlam'ı kaybederiz. "Bayrak" Vatan değildir. "Köpek" kelimesi havlamaz ve "sarımsak" kelimesi kokmaz. Zaman ile kurduğumuz "sapık" ilişki de bu mertebeden bir hatadır işte. Düşüncelerin sloganlaştığı, ezberleştığı yer burasıdır.

Kamera tekniklerinin henüz çok gelişmediği yıllarda kazayla çekilmiş film parçaları var. Mutlak Korku'nun daha elle tutulabilir olduğu fragmanlar bunlar. Meselâ 1800'de sabit kameralarla çekilen trenleri veya süvari taarruzlarını hatırlanıza getirin. Trenin veya atlıların ekranı terk ettiği ama kameranın kayda devam ettiği o son bir kaç saniyedeki boşluk ne kadar tahammül edilmez bir boşluktur. Zaman'ı en ölçülmemiş, en kontrolsüz haliyle "görürüz" orada.

Bugün Hollywood filmlerinin yüksek temposuna alışmış olan bizler Fransız filmlerindeki "boşlukları" ne kadar can sıkıcı buluruz. İşte bu boşluk o boşluktur. Yani fabrikaların, trenlerin, kol saatlerimizin Tik-Tak zamanları ile papatyaların zamanlarının zihnimizde ayrışmasından doğan boşluk. Ömür kâsesine(1c) şıp şıp damlayan su ile senkronize olmayı reddeden, mekânlaştırılmış, homojen, Tik-Tak Zaman.

Korku bir ayna olabilir mi?

Jaws filminde kullanılan Contra-Zoom tekniğinden bahsetmiştik yazımızın başlangıcında. Ayağımızın altındaki halıyı çekercesine gözlerimizi aldatan bu tekniğin ilk defa kullanıldığı film [Alfred Hitchcock](#)'un [Vertigo \(Yükseklik/Düşme korkusu\)](#) adlı eseri.

Filmin adının önemi büyük. Zira baş dönmesine sebep olan yükseklik kadar önemli bir başka şey daha varsa o da bakan gözün sahibi, yani insan.

Öncelikle [Güzellik Matkabı](#)'ndan bir paragrafı hatırlayalım:

"Dağlarda koşan atlar bize özgürlüğü hatırlatır meselâ. Beyaz güvercin barışı. Tavşan yavrusu masumiyeti... Gerçekte vahşi atların kendilerini özgür hissettiklerini söyleyebilir miyiz? Rengi beyaz bile olsa erkek güvercinler dişileri için kavga etmez mi? "Masum" bir tavşan yavrusunu parçalayarak yutan "vahşi" kurt en az o tavşan kadar masum değil mi gerçekte?"

*Tabiatları gereği hareket eden hayvanlar gerçekten suçlu olamayacaklarına göre **bize bizden bir şeyler yansıtıyorlar aslında ayna gibi.***

Derin İnsan

İnanmıyorsanız cansız varlıklara bakın: "Yüce" dağlar, "çılgın" akarsular, "öfkeli" deniz...

Dağlar, denizler ve balıklar kendilerini "güzel" bulacak kriterlere sahip değiller. Bu güzelliği tasavvur edecek hayal gücü ve işleyecek sanatkârlık ise ne tavşanlarda ne de kuşlarda var."

İşte Güzellik kavramı için geçerli olan bu yansıma korku için de geçerli. Daha açık bir deyişle Zahiri Korku bir bahaneyle Mutlak Korku'yu gizliyor bir perde gibi. "Sebepsiz" görünen **Mutlak Korku** ise bize dair, Öz'ümüzdeki bir "uçurumun" yansıması. Hakikî Zaman ile endüstriyel, Tik-Tak Zaman arasındaki uçurumun bize korku hissi vermesi de bu uçurumun yansımasından kaynaklanıyor.

Zira hayvanlarda korku ancak açık bir tehdit karşısında oluşur ve hayvan ne yapacağını bilir. Ya kaçar ya da saldırır. Oysa insan Mutlak Korku ile karşı karşıya kaldığında "yükseklikten" başı dönüyor, delirebiliyor hatta intihar edebiliyor!

Filozofların, şizofrenlerin ve mü'minlerin bildiği, "normal" insanların bilmediği şeyler

Korku kavramının bahane (korkulan şey) vesilesiyle günlük hayata eklemlendiğini ve zaman-korku ilişkisinin tarihî temelini gördük. Şimdi Mutlak Korku'yu somutlaştıralım, elle tutulur, gözle görülür bir hale getirelim.

En az [Alfred Hitchcock](#) kadar büyük bir başka korku üstadından yardım alacağız bunun için:

"...5 Temmuz, delirdim mi? Olanlar... Geçen gece gördüğüm şeyler o kadar tuhaf ki düşündüğüm zaman aklım başımdan gidiyor: Biraz önce her gece yaptığım gibi kapımı kilitlemişim. Susamış olduğum için yarım bir bardak su içtim. Sürahimin kristal kapağa kadar su ile dolu olduğunu fark etmişim. Yattım ve o bunaltıcı uykularımdan birine dalmışım ki daha da berbat bir sarsıntıyla uyandım. Aklım başına geldiğinde yeniden susamışım. Bir mum yaktım, sürahimin bulunduğu masaya yöneldim. Bardağıma doğru eğerek kaldırdım. Hiç bir şey akmadı. Sürahi boştu. Sürahi TAMAMEN boştu. Önce hiç bir şey anlamadım. Sonra o kadar korkutucu bir şey hissettim ki oturmak zorunda kaldım. Daha doğrusu sandalyeme düştüm. Sonra birden doğruldum etrafıma bakmak için. Yeniden oturdum saydam kristalin karşısına şaşkınlık ve korku içinde.

Ne olup bittiğini anlamaya çalışıyordum sürahiye kilitlemiş gözlerimle. Ellerim titriyordu. Anlaşılan su içilmişti. Ama kim? Ben? Şüphe yok bendim o suyu içen. Başka kim olabilir ki? [...] Kim anlayabilir akli başında bir

Derin İnsan

adamın kristal bir sürahiden uykusu sırasında kaybolan suya böylesi bir korkuyla bakışını? ... Orda öyle kalakaldım. Yatağa geri dönemedim. ” (Le Horla, Maupassant - 1886)

Diğer korku ve fantastik anlatıların aksine Maupassant'ın hikâyelerinde Korku en saf, en katıksız haliyle çıkar karşımıza. Bir çok yerde kahraman **“korkuyorum...**

Ama neden?” diye kendi kendine sorar. Sonra da “akılcı-bilimsel” açıklamalarla kendini rahatlatmaya çalışır. Deli olmadığına inanma arzusundadır. Ama bu çabalar boşunadır. Kahraman bir türlü korktuğu şeyi tespit edemez. Zira yazarın hedeflediği, okuruna yaşatmak istediği his katil ya da köpek korkusu değil Korku'nun kendisidir: Mutlak Korku.

Bu konuda Maupassant'ın bu derecede başarılı olması bir rastlantı değil. Yazar delilik ve intiharla çok ilgileniyor. [Salpêtrière Hastahanesi](#)'nde [Profesör Jean-Martin Charcot](#) tarafından verilen hipnoz, histeri konulu konferansları takip ediyor. Tıp dergilerini, özellikle de **“mystère banal de la demence”** denen şeyi, **“akıl kaybının sıradanlığındaki sırrı”** sorguluyor. Akıl hastahanesinde (henüz) olmayan biz “normal” insanlar deli olmadığımızdan nasıl emin olabiliriz? Ya “öteki tarafa” geçtiyse?

“...25 Mayıs - Durumumda hiç bir değişiklik yok. Gece yaklaşırken anlaşılmaz bir endişe kaplıyor içimi. Sanki gece benim için korkunç bir tehdit saklıyor. Hızla yiyorum akşam yemeğimi. Biraz okumaya çalışıyorum ama kelimeleri anlamıyorum. Harfleri zor ayırd ediyorum. Salonumda volta atıyorum karşı konulmaz ve karma karışık korkular içinde. Uyuma korkusu, yatak korkusu...

Saat 10'a doğru odama çıkıyorum. İçeri girer girmez anahtarı iki kez çeviriyorum. Korku içindeyim. Ama neden korkuyorum? Şimdiye kadar bir şey yoktu. Dolaplarımı açıyorum. Yatağımın altına bakıyorum. Dinliyorum. Neyi? [...] Ardından yatıyorum. Cellatı bekler gibi uykuyu bekliyorum. Korkuyla bekliyorum gelmesini. Kalbim çarpıyor. Bacaklarımda titreme, terliyorum. Birden uykuya düşüyorum(3a)... Bir durgun su çukuruna boğulmak için düşer gibi...” (Le Horla)

Maupasant'da insanı en çok “çarpan” şeylerden biri « normal » ile deli arasında bir sınır olMASası demiştik. Bir komşu, bir akraba... Herkes deli olabilir bir gün. Hatta « ben » yani okur bile. Kimlik kaybı yazarın sık sık kullandığı bir tema. “Ben” dediği şeyin neye karşılık geldiğini bil(e)MEmek, bazı şeyleri hem istemek hem de direnmek, insanın hayatını yöneten iradelerin birden fazla olduğunu idrak etme hâline Maupasant'ın sayfalarında gözlemlerinizle dokunabilirsiniz:

“...Birden sandalıma bir şey “tak” diye vurdu. (3b) Yerimden sıçradım. Soğuk terler döktüm başımdan ayaklarıma kadar. Herhalde bir tahta parçası olmalıydı ama bana yetmişti. Bedenimi garip bir korku kaplamıştı. Çıpayı çekmek istedim, gelmedi. Bitkin bir şekilde yerime çöktüm.

Derin İnsan

Suyun yüzeyini beyaz, kalın bir sis kaplamıştı. Öyle ki ayağa kalktığımda ne ayaklarımı ne de kayığı görüyordum. [...] Aklıma korkunç şeyler gelmeye başladı. Kayığa birileri çıkabilirdi meselâ. Sislerle örtülü bu nehrin sularında hatta etrafımda yüzen bir sürü garip yaratık olmalıydı. Gerilmiştim. Kalbim beni boğacak gibi atıyordu. [...] Suya atlayıp yüzerek uzaklaşmayı düşündüm. Ama aynı anda bu fikir beni korkudan titretti. Kendimi bu siyah suyun içinde kamışlarla, yosunlarla boğuşurken gördüm.[...] Aklımı toplamaya çalışıyordum. Kararlı ve cesur bir BEN vardı içimde. Neden korkuyordum ki? İçimde biri isteyen öteki direnen bu iki varlığı ilk defa bu kadar net hissediyordum..” (Suyun üstünde)

Aslında bir başka konuda, ahlâk ve özgürlüğün **özde** bireysel olup olamayacağı konusunda tartışırken bu **iç savaşa** işaret etmiştim. “[Fahişelik, şehitlik ve özgürlük](#)” isimli yazıdan aktarıyorum:

“...6 yaşındaki kızım oldukça yüksek bir kaydırdaktan kayacak cesareti kendinde bulamadığı için ağlıyordu :

-Evlâdım üzülme, salıncaklara git.

-Ama benden küçükler bile yapıyor, ben yapamıyorum.

-Canın istemiyorsa mecbur değilsin.

-Canım istemiyor ama ben istiyorum!

Ne Yunus Emre’den ne de Sigmund Freud’dan haberi olmayan kızımın benliğindeki çatışmaları böyle kişileştirmesine çok şaşırılmışım. “Canım” dediği bir “aktör” ile “ben” dediği bir başka aktör vardı içinde ve bu iki aktörün istekleri çatışabiliyordu. Üstelik kendine daha yakın hissettiği “ben” bu çatışmanın farkındaydı!...”

Yazının başlangıcından bu yana birbiriyle ilgisizmiş gibi görünen bazı şeylerin derinlerde birleştiğine, eklemlendiğine tanık olduk. Bilmiyorum farkında mısınız ama Korku Matkabı ile bir delik delmeye başladık bile. Nasıl mı?

Giriş kısmında Jaws filminde kullanılan “korkutucu” bir kamera tekniğinden bahsettik. “**Korku matkabının yapısı ve bu yapının önemi**” isimli paragrafta korku hissinin bir bahane ile Hakikî Korku’yu sakladığını gördük. “**Korku’nun Zaman’la ilişkisi**” adlı bölümde [Alfred Hitchcock](#)’un seyirciyi korkutmak için

Derin İnsan

zamanı kullandığını ve endüstri devriminin ürettiği tik-tak zamanların Hakikî Zaman'ı perdelediğini açıkladık. "**Filozofların, şizofrenlerin ve mü'minlerin bildiği, "normal" insanların bilmediği şeyler**" adlı bu paragrafta ise Batı edebiyatının korku ustası Maupassant'dan alıntılarla BEN'in çokluğuna işaret ettik.

Bir başka deyişle "korku" denen bu hisle aramıza mesafe koyarak önce nasıl işlediğine baktık. Matkabin ilk görünen çarkları neler oldu?

Bahanelerle temsil edilen "dünyevî" kaygılar,

Contra-zoom adlı kamera tekniğinin görsel zekâmızı yanıltması.

Peki delikten bakınca ne görüyoruz? Korkan BEN ile isteyen BEN'in aynı ben olmadığını. Bir başka deyişle benliğin çokluğunu. İnsan'ın kat kat, iç içe, sarmaş dolaş bir çokluktan meydana geldiğini görüyoruz Korku Matkabi'nin açtığı delikten.

Fakat bu sefer delikten bakmakla yetinmeyeceğiz. Zekâ Duvarının iç yapısını da anlamaya çalışacağız. Bunun için **delilik** ve özellikle de **şizofreni** ile ilgileneceğiz bir parça. Neden?

Bir duvar delindiğinde yapısı hakkında fikir sahibi olmak kolaylaşır. Meselâ fayans ile kaplıdır ama matkap ucu ilerledikçe önce fayansı yapıştıran çimentonun gri tozu, ardından da kırmızı bir tuğla tozu dökülür. Benzeri şekilde insanların korkuyla olan ilişkilerine odaklandıkça, duvarı deldikçe değişik renklerde tozlar dökülecek. Hakikat'i görmemize engel olan zihinsel mekanizmalar bu "tozlar" vasıtasıyla kendilerini yavaş yavaş ele verecek.

Descartes'in deyimiyle bedensel arzu ve ihtiyaçlarımız BEN'i ayakları üzerine diken, onu yürütmeye yarayan koltuk değneklerine benziyor. Ama KENDİM olmak istediğimiz andan itibaren bu koltuk değnekleri ayağımıza dolanıyor, topallamamıza hatta yere düşmemize sebep oluyor.

BEN'i bütün, tek, bölünmez bir varlık zannetmemizi ve günlük hayatı bu ZAN üzere kurmuş olmamızı en berrak biçimde dile getiren metinlerden biri de şu satırlardır:

Derin İnsan

"Harry gibi zeki, kültürlü bir insanın kendini Steplerin Kurdu zannetmesine şaşmamalıyız. Karmaşık ve zengin hayat hikâyesini bu kadar basit, ham, ilkel bir ifadeye sığdırabileceğini sanmasına... İnsan büyük ölçekli düşünemez. Akıllı, iyi eğitim almış olanlar bile dünyayı özellikle de kendilerini aldatıcı, basitleştirici gözlüklerle görürler. Çünkü görünen odur ki bütün varlıklar kendi BEN'liklerini zihinlerinde TEK olarak temsil etme ihtiyacına doğuştan sahiptir ve buna mecburdur. Bu vehim ne kadar sık ve derinden sarsılırsa sarsılsın yeniden oluşur, şekil alır. Bazı hassas yapıları insanlar önsezileriyle çoklu benliklerini fark ederler, BEN'in tekliği yanılığısı bir çiçek gibi açılır o zaman, çokluğu hissederler. Bu hislerini açığa vurdukları anda çoğunluk onları tecrid eder, bilimi imdada çağırır, şizofreni teşhisi konur ve insanlık bu zavallıların ağzından çıkan Hakikat çağrısından muhafaza edilmiş olur.

Her düşünen varlığın kendi başına bilmesi gereken şeyleri söylemek neye yarar? Herkesin bilebileceği ama söylemenin adet olmadığı şeyler...

Neticede bir insan BEN'in tekliği yanılığısından ikili bir yapıya geçtiğinde bile neredeyse bir deha sayılır... En azından nadir ve ilginç bir insan. [...] Bu çoklu yapıyı tek, basit, sabit, sınırları belli bir varlık olarak görmek bütün insanların yaratılışından kaynaklanan bir hatadır. Ama zarurî bir hata, beslenme ve solunum gibi zarurî." (Bozkır Kurdu)

Bu satırların yazarı olan Hermann Hesse'nin da sıkıntılı bir yaşam geçirdiğini yazıyor kitaplar. Ve daha çocukken intihardan bahsetmeye başladığını, 15 yaşında bir intihar girişiminde bulunduğunu, 39 yaşında iken (Bozkır Kurdu'nu henüz yazmadan) aynı yıl babasının ölümü, oğlunun ağır hastalığı ve eşine şizofreni teşhisi konması ile derinden sarsıldığını...(4)

Yukarıdaki kısacık alıntı şimdiye kadar söylediklerimizi teyid ederken Hesse son cümlesinde dikkatimizi bir sonraki aşamaya çekiyor. BEN'lik yanılığısının "beslenme ve solunum gibi zarurî" olduğu gerçeği. İyi ama kim için zarurî bu? BEN için mi yoksa BEN'den kurtulmaya çalışan KENDİM için mi?

Tuğlalardan birincisi: BEN'lik yanılığısı

Korktuğu şeye bakamadığı için elleriyle yüzünü kapatan bir insan canlandırın gözünüzün önünde. Tehlikeyi azaltmadı ama artık sadece parmaklarını, ellerinin içini görüyor. Kendi gücü ve iradesiyle kendini aldatmayı seçti, "ihtiyaç duyduğu" güvenli bir binanın(!) içinde şimdi. Ellerinden oluşan bir bina.

Derin İnsan

İşte BEN'lik yanılığısı da bu eller gibi Hakikat'i saklayan duvarın tuğlalarından biri. Yemek, içmek, her gün işe gitmek, TV seyretmek, gevezelik etmek... Her sabah aynı bakkaldan aynı gazeteyi almak, aynı şakalara gülmek, aynı şeylere kızmak bize **güven hissi** veriyor. İyi ama neye karşı hangi tehlikeye karşı? BEN diye bir şeyin olmadığını fark etme tehlikesi(!) mi yoksa bu?

Neden işsizlik insanı yıkar? Neden emekli olup köşesine çekilen insanlar yavaşça silinirler hayatımızdan ve aniden çökerler? Neden hücre hapsinde "sadece" bir kaç hafta içinde akıllarını kaybeder tutuklular?

Kısacası herkes gibi **yapmak** bir lüks değil bir ihtiyaç Hesse'nın dediği gibi. Bireyselliğini, şahsına özgü olduğunu vurgularken bile herkes gibi yapıyor insan. HERKES'e endeksleniyor farklı kıyafeti, farklı otomobili, marjinal yaşam biçimiyle **"ben sizin gibi değilim"** demek isteyenler. Oysa doğumu ile ölümü arasında geçen zaman her insanı AMA HER BİR İNSANI yeterince ve eşit derecede ÖZEL yapıyor. Kim başkasının yerine doğmuş olabilir? Kim bizim yerimize ölebilir? Doğarken ve ölürken **yalnız ve tek** değil miyiz?

Yoksa bu kadar ÖZEL, bu kadar TEK olmak mı bizi korkutan? Sürüden ayrılmak? Bireyden öte bir tekilliği idrak etmek, en otantik, en orjinal, en tekil ve eşsiz biçimde kendimiz olmak?

Köpek balığı bir hamsi sürüsüne yaklaştığında balıklar tek bir hamsi gibi davranırlar. İçlerinden bazıları köpek balığının midesini boylayacaktır ama sürü bir aradadır. Hamsiler hiç ölmeyecekmiş gibi davranırlar. bütün gayretleriyle HERKES gibi yaparlar. "[Ne yani? Ben de mi?](#)" isimli makaleden bir alıntıyla somutlaştıralım bu sözlerimizi:

"İnsanlar ölümlüdür,

Sokrat insandır.

Demek ki Sokrat ölümlüdür.

Ama bu Sokrat için söylenmiş. Sokrat bilir mi annemin sütlaçının tadını? Dibi yanmış tencerenin nasıl koktuğunu? Benim gibi Boğaz'da çay içti mi O? Ya Bebek'te yediğim sarımsaklı köftelerin o lezzeti? Galatasaray'ın şampiyon olduğu sene sokaklarda bağırды mı benim gibi Sokrat?

Kendi hayat hikâyemizin başrol oyuncusu olduğumuzdan figüranların ölmesine şaşırmayız pek fazla. İnsanlar ölür. Herkes ölür. Ama ben herkes değilim ki! Ben başkayım!..."

Derin İnsan

Aman dikkat, Mutlak Korku olarak sunduğum kavramın ölüm korku zannedilmesi büyük hata olur, uyarayım. Mutlak Korku ölme/yok olma gibi şeylerin daha "üzerinde/dışında" bulunan bir kavram. Bu sebeple yukarıdaki örneğe temkinle bakılması gerekir. Ancak bizi **tekilleştiren**, kelimizle baş başa bırakan **doğum-ölüm bilgisini** unutmak için kasıtlı olarak kendimize oynadığımız bir oyun var ki bu dikkate değer. Zira çok iyi bildiğimiz gibi hepimiz bir gün öleceğiz ama bu bilgiyi unutmak yerine **edilgenleştiriyoruz**. Edilgenleştirmek yani sürüye katılmak, özgür ve sorumlu KENDİM'İ unutmak, BEN vasıtasıyla topluma karışmak:

Eh, insanlık hâli,

Ne yapalım, hayat bu,

Dünya bu, doğulur, yaşanır ve ölünür...

İşte BEN'lik tuğlası bu. Filozofun akıl yoluyla keşfettiği, mü'minin vahiy yoluyla inandığı (çamurdan bedene üflenen...) ve şizofrenin kafasına bir saksı gibi düşen, BEN'in bir yanılğı, bir vehim olduğu gerçeği. Ama bu gerçek ile karşılaşmak için mü'minin gerekli hazırlığı yapmış ve tahkikî iman ile donanmış olması gerekiyor. Filozoflar? Onların da her zaman hazır olduğu söylenemez.

"İnsan Doğası" isimli çalışmasının birinci kitabının sonuç bölümünde David Hume şöyle yazıyor:

"Gemisi batmış, boğulmak üzere olan bir yolcuya benziyorum. Kimim? Bir hiç miyim? Hiç bir Hakikat'im yok. Diğer insanlardan tecrid olmuş durumdayım. Kaybolmuş. Ne mutlu ki doğa beni bu melankoliden çekip çıkarıyor ve tavla oynamaya itiyor... Bir kaç saat eğlencenin ardından bu düşüncelere geri dönecek olursam soğuk buluyorum onları ve yeniden içine girmeye gönlüm yok."

İnsanları "BEN" yapan şeylere biraz daha yakından bakın: Doktor, Erkek, Genç, Bekâr, Eskişehirli, zayıf, Tavla sever, sigara kokusundan nefret eder, dostları var, komşuları, akrabaları... Hep başkalarına göre, topluma, kurumlarına, geleneklere göre inşa edilmiş bir **kim?-lik**. Bir an için çevresindeki herkesin o yokmuş gibi davrandığını farz edin: insanların ona bakmadığını, ondan yardım istemediğini hatta selâm vermediğini canlandırın gözünüzün önünde. Söylediği sözler dipsiz bir kuyuya

Derin İnsan

atılmış taşlar gibi. Ses bile vermiyor. Günlük hayatın, alışkanlıkların ve bedensel hazların verdiği **güven duygusunun** silindiği bir dünya. **Kim?-lik** yok. **"Kim?"** sorusuna cevap bir sessizlik. Aynaya bakıyor ama kendini göremiyor.

"...Başrollerini [Bruce Willis](#) ve [Haley Joel Osment'in](#) paylaştıkları [Altıncı His](#) adlı unutulmaz film birbirinden çarpıcı sahnelerle dolu. Ancak hiç kimsenin aklından gitmeyen bir kare varsa o da Anna Crowe'un ([Olivia Williams](#)) elinden kocasının alyansının yere düştüğü ve kendini canlı zanneden Dr. Malcolm Crowe'un (Bruce Willis) çoktan öldüğünün (seyircilerle aynı anda) farkına vardığı sahne.

Filmin senaristi [M. Night Shyamalan](#) ölü insanlarla canlıları bir arada, aynı evde, şehirde "yaşatmak" için ilginç bir çözüm bulmuştu : Ölüler canlıları görebiliyor ama onlar tarafından görülemiyorlar ve tabii duyulamıyorlardı. İşte sözünü ettiğimiz sahnede Dr. Malcolm Crowe bu korkunç duyguyu tecrübe ediyordu : Yok sayılmak.

Bir insan için tahammülü hakareten daha zor bir şey varsa o da **yok sayılmak**. Fiziksel bir saldırıya uğramak bile yok sayılmaktan daha kolay. Bir an için

Shyamalan'ın atmosferinde farz edin kendinizi : Aynaya baktığınızda kendinizi göremiyorsunuz, eşyalarınızın üzerini yavaş yavaş toz kaplıyor... Sevdikleriniz yokluğunuza alışmış, siz onları görüyorsunuz ama onlar sizi görmüyor. Komşularınız size selam vermiyor. Çocuklarınız sizi çağırıyor yere düşünce...

Bu duruma maruz kaldığınızda var olduğunuza kendinizi ve çevrenizi ikna etmek için bir şeylerin yerini, şeklini değiştirmeye çalışabilirsiniz söz gelimi. Ancak uzun süre bu durumu yaşayan bir insanın çıldırması hatta cinnet geçirerek saldırganlaşması bile beklenebilir..."([Ax! Welate min - Ah! vatanım](#) isimli yazıdan alıntı)

İşte şizofren bu hiçlik duygusunun tersi bir çokluk hissiyle iç içe yaşıyor. Ama sonuç bakımından bi benzerlik var, kim olduğunu bilMEMEK.

Çatlamış, bölünmüş anlamına gelen "şizo" (Yunanca: σχιζειν) ve zihin/akıl anlamına gelen "frenos" (Yunanca: φρεν) sözcüklerinin birleşiminden üretilmiş bu kelimenin etimolojisi bile konumuza ışık tutuyor. Şizofrenler yaptıklarının, söylediklerinin "dışarıdan" seslerle yönlendirildiğini söylüyorlar. Hatta düşündüklerinin bile aslında "başkası" tarafından düşünüldüğünü.

Şizofrenlerin dünyası işte böyle hiç bir şeyin ""kendiliğinden" gitmediği, güven verici günlük yaşamın, alışkanlıkların ve BEN algısının olmadığı bir dünya. Filozof BEN ile arasına mesafe koymayı kendisi seçtiği için şizofrene oranla daha avantajlı ama durumu garanti değil. Hume'un 5 yıl boyunca depresyonla boğuştuğunu biliyoruz. Pascal'ın şu sözleri bunu ne güzel açıklar:

"Eğlenmek kendinden kaçıştır, eğlenen insan bildiğini unutma isteğinin ispatıdır."

Derin İnsan

Heidegger aynı kıvamdaki düşüncelerini "gevezelik" ile açıklamış, Kant ise hoş sohbet dostlarıyla düzenli olarak yemek yemeye gayret göstermesi, aynı saatte evden çıkıp aynı sokaklarda yürüyüş yapmasıyla bu düşünceleri kendi hayatına uygulamış.

Özetle acı gerçek şu ki şizofren, melankolik, depresif diye etiketlediğimiz insanların bir çoğu **gerçekte hasta değiller**. İnsan'a dair bir Hakikat'i hissediyorlar ama idrak edemiyorlar. BEN duvarında öyle büyük bir delik öyle beklenmedik bir anda açılmış ki Hakikat'in ışığı gözlerini kör etmiş! Korkarım intihara yeltenenler ve cinayet işleyenlerin büyük bir kısmı da buna dahil. Günlük hayatın dekorunun yıkılması bu insanlarda öyle bir güvensizlik hissi doğuruyor ki BEN'lerini "var" hissedebilmek için saldırganlaşıyorlar. Ya başkalarına ya da kendilerine karşı. Cioran bir mülakatında **"bürokratik sıkıntılar kabul edilebilir tek intihar bahanesidir"** derken yanılmıyordu. Biz "normaller" canına kıyan birisinin haberini alınca makul ve mantıklı bir açıklama arıyoruz, aşk acısı, işsizlik, çevre baskısı... Oysa Mutlak Korku İnsan'ın kimyasında var, pusuda bekliyor. Uygun koşullar bir araya gelince "bir" şekilde gösteriyor kendisini.

Zaman ve Mekân... Bir garip çimento

BEN'lik yanılgısı Hakikat ile aramızda örülmüş bir duvarın tuğlası dedik. Peki bu tuğlalar birbirine nasıl yapışıyor? Zaman çimentosu ile!

Türkçe'de Kim?-lik diye ifade ettiğimiz şeyin batı dillerindeki karşılığı AYNILIK. (ing. identity, fr. Identité) Yani zaman içinde AYNI kalabilme kapasitesi ya da bu yalana inanma ihtiyacı. Zaman'ı(5) bir çizgi romanın kareleri gibi tasavvur etmek ve her karede aynı olmak. **"Korku'nun Zaman'la ilişkisi"** isimli bölümde anlattığımız gibi zihnimizde mekânlaştırdığımız bir zaman algısı var, Tik-Tak Zaman. İşte bu Tik-Tak Zaman aynasında hafıza yoluyla gördüğümüz bir akis BEN, bir yansıma, bir serap belki de. Geçmişteki BEN'in yaptığı işlerden duyduğumuz gurur, utanç, gelecekteki BEN'in umutları, korkuları KENDİMİZ'i meşgul ediyor, Hakikat'i perdeliyor.(6)

Zaman gibi çimento rolü oynayan bir başka kavram ise Mekân. Gerek BEN'lik algısı gerekse duvarımızın ikinci tuğlası olan sebep-sonuç ilişkisi için büyük önem taşıyor Mekân. Bir çok yeni kavram önerdiğimiz bu makaleyi daha zor anlaşılır bir hale sokmamak için gerek Zaman gerekse Mekân ile ilgili incelemeyi ilerideki çalışmalara bırakıyorum.

Ancak Mekân algısının (? Yanılgısının) konumuzla ilgili kısmına ışık tutabilmek ve gelecek paragraftaki uçurum kavramına fikrî zemin hazırlamak için küçük bir parantez açıyorum(7):

Derin İnsan

Mekân'a dokunmadan önce şu soruyu kendimize sormamız gerek: Eğer delirme ihtimali olmasaydı "**İnsan**" olabilir miydik? Delilik kavramını dışarıdan gelen ve tedavi edilmesi gereken bir hastalık gibi görebiliriz. Bu görüşün alternatifi ise "**İnsan**" odaklı bir bakış. Ne demek bu? İnsan'ı çevreleyen Mekân'ı harici bir oda gibi değil de **İnsan'ı İnsan'a yansıtan** bir ayna gibi kabul edelim. Yazının başından beri anlattığım "gerekli yanılgılar" kapsamında Mekân'ın yeri ne olabilir?

Meselâ yükseklik. Bir binanın boyu veya uçurumun derinliğini o şeylerin vasfı (ing. attribute) değil de bir ayna gibi göremez miyiz? Bu gözle bakınca yükseklik bizim Varlık'ımıza dair ne yansıtır? Hemen her kültürde, dinî metinde, şirket organizasyonunda düşüş-yükseliş, üst-alt benzeri simgesel anlamlar taşımaz mı?

Borsanın **düşmesi** ve **yükselmesi**,

Surelerin [insanlara] **inmesi**,

Bir şirkette **yükselmek**,

Gözden **düşmek**,

Alt tabaka insanlar

Aşağılık bir davranış

Üstün ırklar ...

Eğer hareket edemeyen canlılar olsaydık şüphesiz bu simgeler başka türlü gelişecekti. Ama insan hareket edebilen bir canlı. Zaman'a ve Mekân'a referans ile düzey olarak hareket edebiliyoruz. Ancak yükseliş özel bir hareket. Meselâ yürümekten farklı. Yürürken geri dönebilirsiniz. Yolunuzu kaybettiyseniz durup düşünebilirsiniz. Yükselmek, örneğin tırmanmak ellerin de kullanılmasını gerektiriyor. Kendini aşmaya, değişmeye, dönüşmeye daha uygun bir simge. Yürürken yolunu kaybetmek ile yükselirken kaybolmak arasında da fark var. Geri dönemeyebilirsiniz. Yükseldikçe geride bıraktığınız zeminle aranız açılıyor ama o zemin hiç yok olmuyor. Gözünüz hem uçurumun dibini görüyor hem de dağın zirvesini.

Delilik nasıl insanlar içinse yükseklik korkusu da yükselebilenler için geçerli.

Mekân'ı bir ayna rolünde görünce delilik de anlam değiştiriyor. Dışarıdan bir etkiyle oluşan bir bozulma değil söz konusu olan. İç dengelerdeki bir oransızlık.

Derin İnsan

Ek olarak bu denge kaybı sadece biyolojik bir sorun değil. "Deli" insanın kendine anlattığı hayat hikâyesi yani BEN'in Zaman'daki yansıması ve toplumun buna bakışı devrede. Yine aynı sebeple şu veya bu delilik belirtisini (saldırganlık, depresyon,..) konu alan parçalayıcı "bilimsel" çalışmaların çözüm getirmediğini düşünüyorum. Sadece ilaçla veya cerrahî müdahaleyle yol alma gayretindeki doktorlar bu bilimcilik sebebiyle, bilimin ideolojileşmesi yüzünden fena halde çuvallıyorlar.

Çünkü "Deli" insan şu veya bu görevi yerine getirmekte kusurlu bir makine değil. **Her şeyden önce bir İnsan olan** "Deli" insanın gerçek sorunu şu:

Varlığından, İnsan'lığından kaynaklanan ama birbirine zıt yönlerde çeken güçler arasındaki dengeyi kaybetmiş olması.

Uçurum ve baş dönmesi

Buraya kadar BEN'in çoklu yapısını ve Mutlak Korku'yu işledik. Bu düşünceler ışığında korku ile yüzümüze kapattığımız ellerimiz bize yetmeliydi değil mi? Yemeye, içmeye, tüketmeye yönelik hedonist bir yaşam meselâ. Zira tekdüze bir yaşamda aranan şey hep aynı: Tekrar eden şeylerin BEN'e verdiği rahatlık, güven. Lüks yerlerde tatil, tatil sonrası herkese gösterilen fotoğraflar, indirimli satışlar, ucuza alınan şeylerden konuşmak, onları göstermek... (Tabi "tüketme zevki" yerine sorgulamadan körü körüne tatbik edilen bir din(!) de konabilir, şekli, folklorik, ritüellerden ibaret bir "din" artık din olmaktan çıkmıştır kanaatimce)

Ne var ki BEN'i rahatlatmak için dört elle yapışılan tekdüze yaşam bir zaman sonra tam ters etki yapıyor :

"...Mobilyalarımın değişmeyen şekli, 30 yıldır aynı yerde durmaları, aşınmış koltuklarım, evimin kokusu (zira her ev zamanla kendine özgü bir koku edinir) alışkanlıklarımdan tiksinneme ve böyle yaşamaktan kara bir melankoli duymama sebep oldu.

Ağlanacak bir şekilde her şey tekrar ediyor. Eve döndüğümde anahtarı kilide sokuşum, kibritlerimi bulduğum yer, ilk çakışımdaya aydınlanan odaya göz atışım kendimi camdan atma ve bu kaçamadığım tekdüze yaşama son verme isteği uyandırıyor.

Her gün traş olurken karşı konulmaz bir istek duyuyorum boğazımı kesmek için. Yanakları sabunla kaplı yüzüm... hep aynı.. beni bir kaç kez hüzünle ağlattı. (İntiharlar - Maupassant)

Neden böyle oluyor? Neden insan her hangi bir hayvan gibi, yeryüzünü bir eğlence merkezi, kendisini de bir turist olarak kabul edip yaşayamıyor? Bilerek, isteyerek bu yaşamı seçen insanları bir zaman sonra **"bir şeyleri aşmak, bir şeylerin ötesine geçmek, TIRMANMAK, YÜKSELMEK(?)"** çabasında görüyoruz: Ayakkabıdan şampanya içerken, uyuşturucu ya da alkol komasında,

Derin İnsan

yüksek hızla bir uçurumdan yuvarlanırken... Bu insanlar toplumun geleneklerini, bedenlerinin biyolojik sınırlarını veya fizik kanunlarını delmeye çalışırken neyin delili oluyorlar? Neyi yansıtıyorlar?

Gerçek şu ki korkudan elleriyle yüzünü kapatan insan aynı zamanda parmaklarının arasından kendini korkutan şeyi görmek istiyor! Okuduğunuz bu basit cümle insanın yeryüzündeki dramının özeti. Acıklı bir durum. Zira parmaklarınızı kaparsanız güvenliktesiniz(!). Aslında kalbinizin derinliklerinden gelen bir ses kendi kendinize yalan söylediğinizi fısıldıyor. Parmaklarınızı aralıyorsunuz. Bu kez karşınızdaki sizi korkutuyor. Yeniden kapatmak istiyorsunuz. Ama daha kapatmadan biliyorsunuz ki yeniden

açacaksınız. Parmaklarınızla oluşturduğunuz bariyeri delme arzunuz o bariyerin arkasında kalma arzunuz kadar büyük.

Şimdi birbiriyle çatışan bu iki isteğin neyi işaret ettiğini görmek için Alman düşünür Martin Heidegger'i dinleyelim (dikkat, yeni bir kavram geliyor, şimdiye kadar gördüğümüz uçurum derinleşecek biraz):

"...Kaygı (alm. angst) karşısında "baskı hissedilir" diyoruz. Ama bunu hisseden özne kim? Bu özneyi baskı altında tutan ne? Baskının hissedilmesine sebep olan şeyin ne olduğunu söyleyemiyoruz. Her şey bizimle beraber bir tür **umursamazlık uçurumu** içine düşüyor. Ama bu bir yok oluş değil, bir geriye çekiliş. [...] Hissettiğimiz baskı Varlık'ın bu geri çekilişinden mi kaynaklanıyor acaba? Tutunacak hiç bir şey kalmıyor. Varlık'ın bu kayması sonucunda bize **yokluk** kalıyor. Kaygının ortaya çıkardığı şey **HİÇ**. Korku ile boşlukta asılı kalıyoruz. Daha açık bir ifadeyle kaygı bizi böyle boşlukta askıya alıyor çünkü Varlık'ın bütünüyle kaymasına sebep oluyor. Biz insanlar da Varlık'ın içinde kaydığımızı hissediyoruz. Bunun için baskı altında olan ne "sen" ne de "ben", baskıyı hisseden "biziz", [MY: Edilgenliği içeren bir **bizlik** bu] . Kaygının HİÇ'i ortaya çıkardığını insanlar zaten söylüyor kaygı ortadan kalktığında. Henüz taptaze olan hafızamızı yokladığımızda kaygı duyduğumuz şeyin gerçekte... **olmadığını** söylüyoruz. Çünkü... HİÇ bütün varlığıyla oradaydı...." (Metafizik nedir ? Heidegger)

Martin Heidegger'in HİÇ'i nihilist bir hiçlik değil. Sartre'ın "**Nausée**" veya Camus'nün "**le Mythe de Sisyphe**" ile işaret ettiği bir YIRTILMA noktası bu. İnsanın çoklu yapısını idrak edişi ve bu esnada hissettiği uçurum! Sonlu, ölümlü, hayvanî varlığı ile sonsuz, Mutlak, ölümsüz varlık arasındaki uçurum. Determinizmin

Derin İnsan

kölesi hayvan ile özgür İnsan'ın birbirinden ayrıldığı YIRTILMA noktası. Bakın birbiriyle ilgisiz gibi görünenler nasıl birleşiyor:

- **Alt-Aşağı** olan ile **Üst-Yüksek** olanın arasındaki yükseklik,
- Bu ikisinin arasındaki boşluğu dolduran **HİÇ**,
- İnsan'daki tırmanma, [ana vatana dönme isteği](#) ile yerde kalmanın verdiği güven hissi,
- Bu HİÇ'i göremediği halde hem aşağı hem yukarı ZOOM yaparak akıla hizmet eden "göz",
- Bu uçuşuma bakış esnasında [Alfred Hitchcock](#)'un **ters zoom** tekniğinde olduğu gibi referans noktalarının kaybedilmesi!

Akıl için ne büyük bir fırsat! Aynı zamanda ne büyük bir imtihan bu! Nerenin alt, nerenin üst olduğunu unutacak kadar başım dönerse? Ayağım kayıp düşecek miyim o uçuşuma?

Albert Camus'nün tabiriyle:

"Bazen en sıradan en tekdüze günlük yaşamın içinde dekor yıkılır ve adeta ilâhî bir mesaj gibi hem bu tekdüzelik hem de ondan kurtulma isteği keşfedilir"

Uçuşumun dibi ve bulutların üstü

Kanaatimce bu dekorun yıkılması ve daha hakikî bir Hakikat'in keşfedilmeye başlaması sadece bazı "seçilmiş" insanlara özgü bir tecrübe değil. "[Güzellik Matkabi](#)" isimli yazımda bizzat yaşadığım ve halen de yaşamakta olduğum bir tecrübeden bahsetmiştim. Bu yazıyı okuyan dostlarımdan bazıları bana yazarak aynı hissi çok farklı koşullarda tattıklarını söylediler ve bu kanaatimi teyid ettiler. Bazen güzellik, bazen aşk bazen de korku ile başlayabilen bir tecrübe bu. Benimki güzellikle olduğu için baştan sona keyifli idi. Korku (belki o an korkmadığım için) çabucak yok oldu. Ama kişiden kişiye değişen bir yönü de var hadisenin. Bazen "kötü" başlayıp "iyi" bitebiliyor.

Heidegger'a geri dönecek olursak... "[\(B\)eden, \(E\)sas, \(N\)efs](#)" isimli makalede şöyle demişim:

Derin İnsan

"...Anıtsal eseri Varlık ve Zaman'da (40cı paragraf) yine **korku** ve **kaygı** üzerinde duruyor düşünür. Heidegger'in düşüncelerini anlamak için özenle seçtiği kelimelere dikkat etmek gerektiğini düşünüyorum:

- **Unheimlichkeit** - Kaygı anlamında kullanılmış. (veya bu yazımızdaki Mutlak Korku) : "Harf-harf" çevirirsek "endişe verici yabancılık hissi" denebilir.
- **Geworfenheit** - Atılmışlık, fırlatılmışlık
- **Verlassenheit** - bırakılmışlık

Heidegger bu bırakılmışlık/fırlatılmışlık durumundan yola çıkarak insandaki **ebedi gurbet hissini** irdeliyor. İnsan gittiği her yerde kendini **YABANCI** hissediyor Heidegger'e göre. Düşünür mektuplarında açıkça Sigmund Freud'dan etkilendiğini de yazmış. Gerçekten de Freud 1912'de kaleme aldığı **Totem ve**

Tabu, 1916'da yazdığı **Psikanalize Giriş** ve nihayet 1919'da yayınlanan **Das Unheimliche** isimli makalesinde bu konuyu derinlemesine irdelemiş.

Ve tabi « gurbet » deyince Mevlânâ Hazretleri geliyor akla. Kamıştan yapılan neyin ağlaması, koparıldığı gölü, sazlığı (aslî vatanını) özlemesi artık fazlasıyla ünlü olmuş bir örnektir. Ama Mesnevî bu gurbeti anlatan hikâyelerle dolu. (Bkz. [Ölürsem beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar!](#))

Evet, korku hissi bir sorun değil, adeta bize verilmiş bir hediye gibi. Ancak bu hediye paketini açmak gerek. Nasıl? Korku hissini günlük yaşamın ihtiyacından, yeme içmenin hazzından, tekdüzeliğin verdiği güven hissinden ayrı düşünmek, arındırmak, ARITMAK ve en saf haliyle korkuya **akıl parmaklarımızın ucuyla dokunmak...**

Korkutan şeylerden, örümcekten, fakirlikten, köpek ısırmasından arındırabilirsek geriye kalan şey yani saf haldeki Mutlak Korku bize yukarıda işaret ettiğim bu gurbeti gösteren bir yol tabelası gibi. Korku'dan istifade ederek İnsan olmanın ne anlama geldiğini tarif edebiliriz.

Yine Mevlânâ Hazretleri'nden iki alıntı ile görelim Korku Matkabı'nın ayırd edici etkisini:

Derin İnsan

"...Eğer kaza, seni gece gibi kaplayacak ve karanlıkta bırakacak olursa, gam yeme, çünkü kaza ve kader, sonunda yine senin elinden tutar, seni aydınlığa çıkarır.Kaza ve kader, yüz kere canına kasdetse, yine sana can verecek, derman edecek odur.Şu kaza, yüz kere yolunu vursa, yine senin çadırını gökyüzünün yücesine kurar.Kazanın seni korkutmasını, kerem eseri bil..."(8)

"...Nitekim bu vesvese ile "elest demi"nden gelen vahiy, her ikisi de duygu ile değil, akılla anlaşılır. Fakat aralarında fark vardır.Şeytanın vesvesesi ile elest deminden gelen vahiy, her ikisi de gönül pazarının tellalıdır, bunlar kendi mallarını medhede dururlar.Sen de düşünceyi tanıyan bir gönül sarrafı isen, aklına geleni anla. İki fikirden hangisinin şeytanî, hangisinin rahmânî olduğunu bir esirci gibi ayırdet.Eğer şüpheyeye düşer de, bu iki fikri ayırdedemez isen (aldatmaca yok) acele etme, koşma..."(9)

Tuğlaların ikincisi: Sebep-sonuç yanılması

"...Mantıklı hindi çiftliğe varır varmaz her sabah saat 9'da yem verildiğini fark etti. Ama iyi bir tümevarımcı olduğu için hemen bir sonuca varmak istemedi. Bekledi ve her gün tekrar tekrar gözlemledi. Bu gözlemlerini değişik koşullarda tekrar etti: Çarşambaları, perşembeleri, sıcak ve soğuk günler, yağmurlu ve yağmursuz günler. Her gün yeni bir gözlem ekledi ve sonunda bir sonuç çıkardı:

"Her sabah saat 9'da yemek veriliyor bana". Fakat bir yılbaşı günü kural bozuldu: Mantıklı hindi saat 9'da yemini beklerken boynu kesildi...."

Matematikçi ve epistemolog [Bertrand Russell](#)'ın bu basit örneği bize tümevarım yönteminin zayıflığını ne güzel açıklıyor. İçinde yaşadığımız dünyada olacak olan şeyleri bir sebep-sonuç şablonuna yerleştiriyoruz. Eskiden olmuş şeylere bakarak yakında olacak şeyleri kestirmeye çalışıyoruz.Bilimsel araştırmalar da böyle işliyor. Bir miktar deney ve gözlem yapıyor, ardından bir "kural" üretiyor/keşfediyor bilim adamları. Bu kurallara, ilkelere dayanarak uçaklar, bilgisayarlar ve bombalar üretiyor mühendisler.

Oysa sebep-sonuç ilişkisi bir güç değil, adı üzerinde bir ilişki. Cisimlerde, varlıklarda bir şeye sebep olabilecek bir güç yok. Ama bizim insan olarak ihtiyacımız var bu ilişkiye. Psikolojik bir ihtiyaç bu. Bunun bir yanığı olduğunu idrak etmek ise hiç kolay değil. Meselâ Newton **"yerçekiminin ne olduğunu bilmiyorum, sadece çekim kuvvetinin miktarını hesaplamaya yarayan bir formül yazdım ben"** dediğinde diğer fizikçiler tarafından şüphecilikle suçlanmış.

Derin İnsan

Sebep-sonuç ilişkisinin bir vehim olduğunu en güzel dile getiren düşünürlerden biri sanırım David Hume:

"...Gereklilik fikri algılarımızla teyid ettiğimiz bir şey değil. Demek ki içimizden gelen bir izlenim bu veya düşüncelerimizin sonucu.[...]Neticede gereklilik ya da sebep-sonuç ilişkisi (=illiyet) varlıklardan kaynaklanan bir olgu değil. Biz olayları gözlerken onları sebep ya da sonuç olarak birbirine bağlıyoruz. Gereklilik bizim düşünme alışkanlıklarımızın bir sonucu. "yan yana" gelen, aynı anda olan veya biri diğerinden önce meydana gelen olayları birbirine bağlamak için ürettiğimiz açıklamalar bunlar. Geçmişte olmuş olan şeylere bakarak gelecekte de böyle olacağı beklentisi içine giriyoruz. Akıl yürütme değil alışkanlıktır insanın rehberi. Eğer alışkanlık olmasaydı hiç bir şeyden emin olamazdık ve belleğimizde o an taze olanlar ve hemen o sırada algıladıklarımız dışında hiç bir şey bilemezdik. Gereklilik hissi olmasaydı insanlar ne hareket edebilirlerdi ne de düşünebilirlerdi...."(David Hume'un **Human Understanding** adlı eserinden serbest bir çeviri ile)

Ana konumuz olan Korku Matkabı açısından önemi nedir bu gerekli yanılığın? Sebebiyet, illiyet, gereklik, determinizm, tümevarım kavramları etrafında kristalleşen sebep-sonuç ilişkisine yine sanat penceresinden bakalım:

Sanatçı Mutlak Korku'yu nasıl üretiyor eserlerinde?

Sebep-sonuç ilişkisinin, determinizmin ortadan kalkması ya da Mutlak olmadığının sezilmesi Mutlak Korku'yu elle tutulabilir hale getiren şeylerden biri.

Meselâ Hitchcock'un "Kuşlar" filminde çıldırıp saldırganlaşan kuşların kartal gibi tehlikeli hayvanlar değil de sıradan kuşlar olması dikkat çekici değil mi? Yani "normalde" avladığımız, kafese koyduğumuz, pişirip yediğimiz kuşların birden rol değiştirip "zalim" olması ve insanların "kurban/mazlum" durumuna düşmesi...

Yine aynı filmde bir bilim adamının böyle bir saldırının imkansız olduğunu **"bilimsel/ matematiksel/ mantıksal olarak"** ispat etmesi ama aynı esnada kuşların saldırması da Mutlak Korku'nun üretim şekli üzerine ip uçları veriyor. Bir başka deyişle gözlenen, yaşanan gerçek ile o çok güvendiğimiz bilim (bilgi, zekâ,...) arasında bir kopma yaşanıyor. Filmin bu noktasında **artık bilime güvenilemeyecek bir noktadayız**, Mutlak Korku ile karşı karşıyayız. Hitchcock çiviye daha da derine çakmak için bir sarhoşa İncil'den "kıyamet" (apocalypse) bölümünü söyletiyor. Yani dünya bir çorap gibi tersine dönmüş. Zeki bir bilim adamı saçmalıyor, bir sarhoş yaşananlara uygun, "mantıklı" konuşuyor. Yanılmaz(!) bilimin yanılması

Derin İnsan

ayaklarımızın altından kayıp giden bir halı gibi. Sarhoş'un "dinî" açıklamaları ise insanların tutunabileceği bir dal değil. Adamın sarhoş olması yetiyormuş gibi ne olan biteni anlamaya yarıyor bunlar ne de bir "çözüm" getiriyor.

"Bilimin" çaresizliği ve "inancın yetersizliği" arasında bir uçurum hissi, bir boşluk var. Ama nihilist olmayan bir boşluk bu: Heidegger'in, Sartre'ın "hiç" kavramına benzeyen, içimizdeki yansıması **idrak** olan, öğretici bir hiçlik! Özü yokluk olmayan bir hiçlik...

Dikkat ederseniz klişelerden girip sebep-sonuç zincirini gözümüzde yok eden bu şema artık bir çok korku filminin ana iskeleti haline geldi. Masumiyetin simgesi bebeklerin, küçük kızların saldırganlaşması eğlence yeri olan lunaparklarda, sirklerde palyaçolar tarafından işlenen cinayetler, neşeli gençlerin tatil için gittiği bir evde testereli sapıklara rastlaması, bizi iyileştiren hastaneleri mekân edinen şırıngalı katiller... Hep bu zıtlığın, hiçliğin peşindeler. Çünkü hortlaklar, testereli sapıklar ve azgın köpek balıkları ile insanları 2 saat boyunca korkutamazsınız. Seyirci alışır 10-15 dakika içinde. Ama eğer izleyicinin "normal"

yaşantısı sırasında güvendiği, eğlendiği, sevdiği şeyler ile ilgili sebep-sonuç ilişkisini (ekranda) ortadan kaldırırsanız onu Mutlak Korku'nun kucağına atarsınız. Filim artık korkutucu bir

şey göstermekten çıkar, insanların içindeki Mutlak Korku'nun aynası olur. Bu zıtlıklar yoluyla film yapan yönetmen bize şöyle seslenir:

"Ey seyircim, cep telefonunda yarınki hava durumu, evinde sağlıklı çocukların ve seni seven bir eşin var. Garajda otomobilin, bankada dolgun hesabın, karının kolunda altın bilezikler var. Etkili ve yetkili dostların sana güven veriyor. Yazlıktaki kayığın gibi hayatın(!) bile sigortalı. İyi ama ya bunların hepsi bir aldatmaca ise? Ya fakirsen ve yalnızsan? Daha da kötüsü! Ya aynada gördüğün evli, barklı, Türk, erkek, sarışın... bir aldatmaca ise? Ya bunların hepsi senin kendi kendine söylediğin koskoca bir yalansa?"

Gazalî Hazretleri'nin Makasıt-ül Felasife adlı eserinde dediği gibi **"ateş pamuğu yakıyormuş gibi görünse de ateşte kudret yoktur. Olsaydı su ateşi söndürmezdi"**.

İllyet kavram olarak zamansız düşünülemez: Tik-Tak Zaman'ın yansımasında gördüğümüz çıkarım yansımaları ki sadece tümevarımdan ibaret değil bu, bize güven verir. Tik-Tak zaman olmasaydı "mümkün - imkânsız" denen yanılgılar da olmayacaktı. Bergson'un deyişiyle biz insanlar gelecekte "olabilecek" olayları

Derin İnsan

mümkünler dolabının çekmecelerine özenle yerleştirilmiş olarak hayal ederiz. Ama adı üzerinde bir hayaldir bu.

Bir lunapark eğlencesi gibi doğru ipi çekince istediğimiz oyuncakları kazanacağımızı vehmederiz. Yaşam süremizin önemli bir kısmını da doğru ipleri bulmak için hesap kitap yaparak ziyan ederiz. Geleceği ve **"imkân dahilindeki"** olayları birbirine iplerle bağlı oyuncaklar gibi vehmetmek nefsimizin ihtiyaç duyduğu bir yalandır. Hayat süresi ve Kâinat bir lunapark olmadığı gibi bizler de eğlenmeye gelmiş bayram çocukları değiliz. Ama bunu böyle zannetmeye muhtacız.

Kaderin araştırılması hatta merak edilmesi dahi yasak olduğundan ben de bu noktada frene basıyorum ve sonuç bölümüne geçiyorum.

SONUÇ

Mutlak Korku Zaman ile birlikte "Sebeup-Sonuç" ve "Ben" algısına bağlı. Ya da yanılığımıza. Bu gerekli yanılığın zekâ duvarımızın tuğlaları işte. Zaman ve Mekân ise bu tuğlaları birbirine bağlayan bir çimento gibi düşünülebilir. Tik-Tak Zaman hakiki Zaman'ı saklamasa "BEN" algısı oluşamaz. Zira hafızamız, hatıralarımız, tecrübelerimiz, kişiliğimiz, geçmişimiz, ve geleceğe dönük planlarımız, umut ve korkularımız Tik-Tak Zaman ile birbirine yapışabilir ancak.

Aynı biçimde sebep-sonuç ilişkisi de Tik-Tak Zaman olmadan vehmedilemez. Tıpkı mekân gibi. Pozitif bilimlerin bizi rahatlatıcı etkisi de bu Tik-Tak Zaman ve Mekân sayesinde sanal (sanmaktan kaynaklanan) bir "varlık" bulabiliyor.

Bu zekâ duvarının varlığı Hakikat'i görmemizi engelliyor ama yokluğu bizi hazırlıksız yakalarsa depresyona, şizofreniye, intihara sürükleyebiliyor.

Değerli bir yorumcumuz kendisiyle "Zina da böyle bir şey işte" isimli yazının ardından yaptığımız özel bir yazışmada şöyle diyordu:

*"...evet korkunun bir lütuf olduğunu düşünüyorum. Unutulan, ehemmiyet verilmeyen, şartnameleri çok da akılda tutulmamış olan akdi hatırlatan alarm zili gibi. Bilmemekten kaynaklanan değil de daha çok **"bildiğini unutmayı tercih ettiğinin farkında olma"** halinden dolayı zaman zaman duyulan bir his/anımsama hali "korku". Korku o zina yapılan ikili akdin bağlarından biri. Her şeyde olduğu gibi korkunun da aşırı olma hali insanı zıvanadan çıkarabilir...."*

Derin İnsan

Korku Matkabı'nın sonuna geldik. Başlıkta sorduğumuz sorunun cevabı çıktı ortaya. Korku Matkabı zekâ duvarını delebilir. O delikten bakınca dışarıyı görmeden önce deliğin kendisini görürüz. Yani bizden Hakikat'i saklayan yanılığların iç yapısını : benlik tuğlası, sebep sonuç tuğlası, zaman-mekân çimentosu...

Güzellik Matkabı'yla beraber okunduğunda bu yazı "Nefsini bilen RABB'ini bilir" hadisinin oldukça yüzeysel bir açıklamasıdır. Bu hadisi daha derinlemesine anlamak isteyen dostların Toshiko İzutsu tarafından yazılan ve Rahmetli Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre tarafından çevirilen "İbn Arabî - Füsustaki Anahtar Kavramlar" adlı esere başvurabileceklerini hatırlatalım. Bu eserin 3cü bölümü söz konusu hadise ayrılmıştır. Özemre'nin adeta ibadet edercesine, bizlere örnek olacak bir ihtimamla Türkçe'ye çevirdiği bu kitaptan, İzutsu'nun sözleriyle bitirelim yazımızı:

"İbn Arabî, bu bakımdan, insanın kendi nefsi hakkındaki bilgisi aracılığıyla Hakk'ı bilip tanımasının yollarını kabaca ikiye ayırmaktadır. Birincisi "Hakk'ı senin sen olduğun gibi bilerek elde edilebilen bilgi"; ikincisi ise de Hakk'ı senin sen olduğun gibi değil fakat senin O olduğun gibi bilerek senin aracılığıyla elde edilebilen bilgi". Birinci tür bilgi akıl ve muhakeme yolu olup, Allah'ı, senden yâni yaratılmışlardan itibâren istidlâl eder, fahmedersin. Daha somut bir biçimde ifâde edilecek olursa bu, "sen" in mahlûk olma tabîatına has özelliklerinin bilincine sâhip

olmak ve sonra da akıl ve muhakeme yoluyla Hakk'ın sûretini bütün eksikliklerden tenzîh edip O'na, bunlara zıt bütün özellikleri yakıştırmak yoluyla Hakk hakkında bir bilgiye erişmekten ibârettir. Meselâ, kendinde "hudûs" (yâni sonradan olma) görüp Hakk'a bunun zıddı olan "kıdem"i izâfe etmek; kendinde "iftikâr" (yâni fakirlik) görüp Hakk'a bunun zıddı olan "gınâ'yı" (yâni zenginliği, kendi kendine yeterliği) yakıştırmak; kendinde sürekli "tagayyür" (yâni değişiklik) görüp Hakk'a ezelî ve ebedî sâbitli i izâfe etmek...ilh... gibi. İbn Arabî, bu türden bilginin felsefecilere ve ilm-i kelâm'cılara (teolog'lara) mahsûs olduğunu ve, her ne kadar bu da bir tür "nefsini bilerek Rabb'i bilmek" ise de bunun, Allah hakkında son derece düşük düzeyde bir bilgiyi temsil ettiğini söylemektedir.

İkinci tür bilgi ise, O'nun "sen" in aracılığıyla bilinmesidir. Fakat bu hâlde üzerinde önemle durulan "sen" değil O'dur. Bu, her ne kadar özel bir şekilde dahi olsa, Hakk'ın, insanın doğrudan doğruya Hakk'ın tecellîsinin bir sûreti olan kendi nefsinin bilmek ve tanımak sûretiyle

bilinip tanınmasından ibârettir. Bu, Allah'ın kendini insanın kendi nefsinde izhâr ettiğinin bilincine sâhip olmakla Allah'ın bilinip tanınmasını sağlayan bilgi usûlüdür."

UYARI: Yazımızın konusu olan keşif bir amaç değil bir araç olarak görülmelidir. Zira günlük yaşantısındaki temizliği arttırmadan bilgisini arttıran ancak ALLAH ile arasındaki mesafeyi arttırmış olur.

Derin İnsan

Çağrışım ve ilham kaynakları

Kur'an (Nefsin tarifi, nefis mücadelesiyle ilgili ayetler)

Mesnevî, Mevlânâ Hazretleri

Varlık ve Zaman, Martin Heidegger (Özellikle 40cı paragraf)

Kaygı Kavramı, Ölümcül Hastalık Umutsuzluk, Søren Kierkegaard

Derin Düşünce okurlarıyla yaptığımız sohbetler

Ek olarak Güzellik Matkabi'nin kaynaklarını, dipnotlarını ve düşünürler hakkındaki açıklamaları okumakta fayda var.

Dipnotlar

1a° Contra-zoom tekniği konusunda [MetaCafe](#) ve [YouTube](#) sitelerinde bir kaç örnek görebilirsiniz.

1b° Bu yazı dahilinde "**Mutlak Korku**" ile kastedtiğim şey batı dillerinde "**angst**" (ing. alm.) veya "**angoisse**" (fr.) ile ifade buluyor. Türkçe çevirilerde bu kelimelere karşılık olarak "kaygı" kullanılmış ama bu bana tatmin edici

görünmediği için *Zahirî* (görünen, algılanan, ampirik) ve *Mutlak* olmak üzere iki farklı korku tarif etmeyi daha işlevsel buldum.

1c° "**Temel Tasavvuf Klasiklerinde Hâl Kavramına Toplu Bir Bakış**" isimli makaleden aydınlatıcı bir alıntı:

"..terim anlamı içerisinde hâllere götüren bir araç olarak irâde, insandaki bilinç değişiminin gerçekleşmesi için sûfîlerin başlangıçta vurgu yaptığı en önemli insan donanımdır. Bu çerçevede vakt, içinde bulunulan ânın değerlendirilmesini gerektirmekte, bu da sâlike farklı bir zaman bilinci kazandırmayı hedeflemektedir. Buradan, sûfîlerin, sâlikin hâlleri yaşayacak aşamaya ulaşabilmesi için doğru bir zaman algısına sahip olması şartı üzerinde durdukları anlaşılmaktadır. Bu durumda vakt kavramı içinde ele alınan zaman bilinci, madde karşısında oluşması gereken bilinçten bir sonraki adımı oluşturmakta ve böylece bu kavram, madde karşısındaki bilinçle ileri düzeydeki dînî tecrübe arasında, tasavvuf terimleriyle ifâde etmek gerekirse, mücâhede ile hâller arasında anahtar bir konuma oturmaktadır. Nitekim bilindiği gibi tüm sûfîlerin ittifakla tasavvufu mücâhede esasına dayandırmaları esas, maddeye ve topluma, ama aslında onlar üzerinden benliğe karşı, onu öncelikle anlamayı, daha sonra dönüştürmeyi hedefleyen bir tavır alışın başa konmasıyla ilgilidir...." (Zafer Erginli, Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalı)

Derin İnsan

2° Çin atasözü.

3a° Orjinal metin Fransızcadır. Uykuya **düşmek** (fr. tomber) günlük Fransızca'da kullanılan bir ifade. Ancak yazar çukura **düşmek** - ölmek -mezar ile kelime oyunu yapıyor. Uyku/dinlenme anlamına gelen **repos** (istirahat) aynı zamanda ölüm için de kullanılır "*ebedî istirahat*" ifadesindeki gibi. "Tombe" kelimesi aynı zamanda mezar anlamına gelir. (*je tombe tout à coup dans le repos, comme on tomberait pour s'y noyer, dans un gouffre d'eau stagnante*)

3b° Hikâyenin devamından öğrendiğimize göre sandalın durmasına sebep olan şey boynuna taş bağlayarak intihar etmiş olan bir kadının cesedidir. Sandaldaki insanın korkusu bir yerde "**haklı**" çıkmış oluyor ama yazarın bunu "**sebebi bilinmeyen**" şekilde başlatması, "**ölümün kendisiyle karşılaşacağını**" biliyormuş gibi korkması sembolik açıdan düşündürücü.

4° Hermann Hesse Birinci dünya savaşının ilk yıllarına tekabül eden bu sıkıntılı döneme girmeden önce Alman milliyetçiliğine yönelik eleştirel bir makalesi yüzünden ateşli bir polemğin içinde bulmuş kendisini. Psikolojik tedavi görmeye başlamış ve yoğun bir psikanaliz çabasına girişmiş. Yine bu dönemde analitik psikanalizin kurucusu kabul edilen [Carl Gustav Jung](#) ile tanışmış. Bu tanışmanın ardından çok verimli bir döneme girdiği söyleniyor. Yazar 1946'da Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü.

5° Zaman'ın önemi ve derinliği çimento rolüne indirgenemez elbette. Biz makalenin çerçevesi olan Korku'yu aşmamak için fazla derine girmiyoruz. Zaman'ın Hakikat'i oldukça karmaşık ve sırlı bir konu. Nasib olursa ileride bu konuya özel bir çaba sarf etmek daha isabetli olur.

6° Bu konuda Mevlânâ Celâleddin Rûmî Hazretleri'nin güzel bir sözü var:

"Geçmiş ve gelecek ALLAH'ı bizim gözümüzden saklar. Her ikisini de ateşe atıp yakmak lazım. Sûfî İbnü'l-vakittir. Fakat vakitten de kurtulmuştur halden de..."

7° Bu paragrafı yazmak için Heidegger, Daseinsanalyse ve şizofreni tedavisi(?) konularında kıymetli çalışmaları olan Françoise Dastur'un [bir kitabından](#) özellikle de Ludwig Binswanger ile ilgili saptamalarından istifa ettim. Ludwig Binswanger(1881-1966) fenomenolojik psikiyatrinin kurucusu kabul ediliyor. Husserl ve Heidegger gibi düşünürlerin bilinç, kimlik, benlik ve varlık gibi konulardaki fikirlerini psikiyatri alanında uygulayan bir bilim adamı ve pratisyen. Daseinsanalyse özünde çok derin bir konu. Makalemizde biraz merak uyandırabilirdiysek ne mutlu bize. Daseinsanalyse ile yoğun biçimde ilgilenen okurlar l'Ecole française de Daseinsanalyse'den Philippe CABESTAN'a ulaşabilirler: 32 bd Richard Lenoir, F-75011 Paris - philippecabestan@mageos.com).

8° Mesnevî, Cilt I, beyit 1258-1261 (Aslında Mesnevî'de Korku-insan ilişkisine ışık tutan bir çok bölüm var. Bunlardan biri **Sultan Mahmud ile Hindli kölenin**

Derin İnsan

hikâyesi. Bu hikâye dünyevî korkuların insanı nasıl hedefinden uzak tuttuğunu, aldattığını benzetmeler yoluyla anlatan bir örnek olarak sunulabilir. Kısaltarak benzetmelerin gücünü azaltmak istemediğimden okurları doğrudan eserin orijinaline yönlendirmeyi tercih ediyorum)

9° Mesnevî, Cilt III, beyit 3490-3494

Tercüme ederken Şefik Can'ın bu beyitler için düştüğü dipnot dikkate değer:

İbn-i Mesûd hazretlerinden rivâyet edilen bir hadîs-i şerîfi buraya almadan geçemeyeceğim: "Ademoğullarına şeytanın vesvese vermesi de, ilham etmesi de vardır:

Şeytanın verdiği vesvese, şer ile korkutmaktır ve Hakk'ı inkâr ettirmektir. Meleğin ilhamı da hayrı, iyi işleri hatırlatmak ve Hakk'ın varlığına inandırmaktır. Meleğin ilhamını hisseden, onun Allâh tarafından olduğunu bilsin ve Allâh'a hamd etsin. Şeytanın vesvesesin; duyan da (Eûzu billâhi mine-ş-şeydânirracîm) diyerek şeytandan Allâh'a sığınsın." Bundan sonra peygamber efendimiz Bakara Sûresi'nin şu meâldeki 268 numaralı âyetini okumuşlardır: "Şeytan sizi, fakir olacaksınız diye korkutur, size cimriliği emreder. Allâh ise nafaka husûsunda size kendisinden bir yargılama ve bir bolluk vaad ediyor. Allâh ihsanı geniş olan, her şeyi hakkıyla bilendir."

Şizofreni hakkında ezber bozan bazı çalışmalar

1. Davidson L. Living Outside Mental Illness. Qualitative studies of recovery in schizophrenia. New York University Press, New York 2003.
2. Corin E.E., Lauzon G. From symptoms to phenomena : the articulation of experience in schizophrenia. J Phenomenol Psychol 1994.
3. Corin E.E., Lauzon G. Positive withdrawal and the quest for meaning : the construction of experience among schizophrenics. Psychiatry : J Stud Interpers Process 1992.
4. Bottéro A. Un autre regard sur la schizophrénie, de l'étrange au familial. Odile Jacob, Paris 2007.